

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

**1980 SONRASI TÜRKİYE'DE KAMUSAL EĞİTİM HARCAMALARININ
ANALİZİ (1980-2003)**

ÖZGÜR BAYKAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2006

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

.....
Başkan : Yrd.Doç.Dr. Kerametdin TEZCAN
(Danışman)

.....
Üye : Prof.Dr. Ahmet Fazıl ÖZSOYLU

.....
Üye : Doç.Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../...../.....

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ

Enstitü Müdürü

Not : Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

1980 SONRASI TÜRKİYE'DE KAMUSAL EĞİTİM HARCAMALARININ ANALİZİ (1980-2003)

ÖZGÜR BAYKAL

Yüksek Lisans Tezi, Maliye Anabilim Dalı

Danışman : Yrd.Doç.Dr. Kerametdin TEZCAN

Haziran 2006, 130 sayfa

Bu çalışmada, Türkiye'de 1980-2003 yılları arasında kamusal eğitim harcamalarının, konsolide bütçe harcamaları ve GSMH içindeki payları ve gelişimi incelenmiştir. Kamu bütçesinden eğitime yapılan harcamaların gelişimi tablolar halinde sunulmuş ve uluslararası karşılaştırmalar yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; incelenen dönemde eğitim harcamalarının gelişiminin, ülkenin ekonomik konjonktürüne paralellik gösterdiği, harcamalarının büyük kısmının personel harcamalarına gittiği, yatırım harcamalarının yeterli seviyeye ulaşamadığı görülmüştür.

Çalışmada, eğitim harcamalarının tanımı yapılarak, harcamaların özel (kişisel) ve sosyal faydaları, toplumsal ve bireysel maliyetlerle birlikte ortaya konulmuştur. Eğitimin ekonomik etkileri ise kişisel ve toplumsal faydalar çerçevesinde, ekonomik büyüme ve gelişme sürecinde, kişiler arası gelir dağılımına etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Eğitim Harcamaları, Eğitim Harcamalarının Ekonomik Etkileri, Eğitimin Kişisel ve Sosyal Faydası, Eğitim ve Ekonomik Büyüme, Eğitim ve Ekonomik Gelişme, Eğitim ve Gelir Dağılımı

ABSTRACT

ANALYSIS OF PUBLIC EDUCATION EXPENDITURE IN TURKEY SINCE 1980 (1980-2003)

ÖZGÜR BAYKAL

MSc. Thesis, Public Finance Department

Supervisor : Ass.Prof.Dr. Keramettin TEZCAN

June 2006, 130 pages

This study has been analysed that, the evolution and shares public expenditure of education within consolidated budget expenditure and GNP between 1980-2003 in Turkey. Development of public education expenditure has been served as a tabulated and then international comparison are made. In conclusion with the analysis, it was found that, there are similarity between development of public expenditure of education and economic structure in country, share of personnel expenditure are most of total expenditure and investment expenditures of education are not sufficient level.

In the study; the education expenses defined together, in terms of the personnel and social benefit. The economic effects of the education expenditure examined in case of economic growth, development and individual income distribution.

Keywords : Education Expenditure, Economic Effect of Education Expenditure, Social and Private Benefits of Education, Education and Economic Growth, Education and Economic Development, Education and Individual Income Distribution.

TEŞEKKÜR

Çalışmanın tamamlanması sürecinde değerli emeğini ve zamanını esirgemeyen danışman hocam, sayın Yrd.Doç.Dr. Keramettin TEZCAN'a,

Her zaman, engin tecrübe, bilgi ve zekasından faydalandığım, çalışmanın şekillenmesinde çok büyük katkısı olan sayın hocam Prof.Dr. Ahmet Fazıl ÖZSOYLU'ya,

Ayrıca, çalışma sırasında manevi desteğini esirgemeyen ve çalışmanın tez yazım kurallarına uyumlaştırılması sürecinde emeğini ortaya koyan sevgili eşim Sayın Öğretim Görevlisi Dr. Pınar DURU BAYKAL'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	viii

I. BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
------------	---

II. BÖLÜM

EĞİTİM HİZMETİNİN TANIMI VE MALİYETLERİ.....	4
2.1. Eğitim Hizmetinin Amacı ve Faydaları	4
2.1.1. Eğitiminin Amacı.....	4
2.1.2. Yarı Kamusal Mal ve Hizmet Olarak Eğitim Hizmetleri.....	6
2.1.3. Eğitim Hizmetinin Faydaları.....	10
2.1.3.1. Eğitim Hizmetlerinin Özel Faydası.....	10
2.1.3.1.1. Yaş Kazanç Profilleri Yöntemi.....	12
2.1.3.1.2. Geliri Etkileyen Değişkenlerin Belirlenmesi Yöntemi.....	15
2.1.3.2. Eğitimin Hizmetinin Toplumsal Faydaları.....	18
2.2. Eğitim Hizmetlerinde Maliyetler.....	23
2.2.1. Eğitimde Birim Maliyet.....	23
2.2.2. Harcamayı Yapanlara Göre Maliyet.....	26

2.2.3. Harcamanın Niteliğine Göre Maliyet.....	28
2.2.4. Alternatif Maliyet.....	29

Sayfa No

III. BÖLÜM

EĞİTİM HİZMETLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ.....	32
3.1. Eğitimin Ekonomik Rolünü Açıklayan Teoriler.....	32
3.1.1. Beşeri Sermaye Teorisi.....	32
3.1.2. Eleme Hipotezi.....	34
3.1.3. Kuyruk Hipotezi.....	35
3.2. Eğitim Hizmetlerinin Ekonomik Gelişme ve Gelir Dağılımına Etkisi.....	36
3.3. Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi.....	48
3.3.1. Eğitim Hizmetlerinin Yatırım Niteliği.....	53
3.3.2. Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisini Ölçmeye Yönelik Yaklaşımlar.....	57
3.3.2.1. Artık Faktör Yaklaşımı.....	57
3.3.2.2. Basit Bağntı Yaklaşımı.....	64
3.3.2.3. Getiri Oranı (Fayda-Maliyet) Yöntemi.....	71

IV. BÖLÜM

1980 SONRASI TÜRKİYE'DE KAMUSAL EĞİTİM HARCAMALARININ GELİŞİMİ VE ANALİZİ.....	77
4.1. Eğitim Harcamalarının Sınıflandırılması.....	78
4.1.1. Harcama Türlerine Göre Eğitim Harcamaları	78
4.1.2. Eğitim Tür ve Kademelerine Göre Eğitim Harcamaları.....	86
4.2. Eğitim Harcamalarının Ulusal Ekonomideki Payı.....	88
4.2.1. Eğitim Harcamalarının Konsolide Bütçe İçindeki Payı.....	89
4.2.2. Eğitim Harcamalarının GSMH İçindeki Payı.....	95

4.2.3. Eğitim Harcamalarının GSMH Oranlarının OECD Ülkeleri İçerisindeki Payı.....	98
---	----

Sayfa No

V. BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER.....	101
KAYNAKLAR.....	107
ÖZGEÇMİŞ.....	122

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No

Tablo-1 Eğitimin Kamusal Niteliğinin Belirlenmesi.....	6
Tablo-2 1995-1996 Öğretim Yılında Üniversite Bazında Birim Maliyetler (YTL).....	25
Tablo-3 Eğitim ile İşgücünün Verimliliği Arasındaki İlişkiyi Araştıran Ampirik Çalışmalar.....	42
Tablo-4 Temel Eğitim Almış Çiftçilerin Eğitim Almamış Çiftçilere Göre Yıllık Ürün Artışları.....	43
Tablo- 5 Büyümenin Kaynakları.....	60
Tablo-6 Eğitimin Ekonomik Büyümeye Katkısı (%).....	61
Tablo-7 Eğitim-İktisadi Büyümeye İlişkisi Üzerine Yapılmış Uygulamalı Çalışmalar	63
Tablo-8 Karma İndekse Göre Ülkelerin İnsan Gücü Kaynaklarındaki Gelişme Derecesine Göre Gruplandırılması.....	65
Tablo-9 İnsan Gücü Kaynağı Ve İktisadi Gelişme Göstergeleri.....	66
Tablo-10Orta Öğretim Okullaşma Oranı Ulusal Gelir İlişkisi.....	68
Tablo-11 Kişi Başına Gelir, Yıllık Büyüme ve Okuma-Yazma Konusunda Ülkeler Arası Göstergeler.....	70
Tablo-12 Getiri Oranları (%).....	72
Tablo-13 Eğitim Seviyeleri ve Bölgelere Göre Getiri Oranları (%).....	74
Tablo-14 Türkiye’de Eğitim Kademelerine Göre Getiri Oranları.....	74
Tablo-15 Türkiye’de Getiri Oranları.....	75
Tablo-16 Bazı Ülkelerde Eğitimin Erkek ve Kadınlarda Getiri Oranları (%).....	76
Tablo-17 Türlerine Göre MEB Bütçe Harcamaları (Bin YTL).....	82
Tablo-18 Türlerine Göre YÖK ve Üniversitelerin Harcamaları (Bin YTL).....	84
Tablo-19 Türlerine Göre MEB, YÖK ve Üniversitelerin Harcamaları (Bin YTL).....	85

Tablo-20 2002 Yılı Eğitim Kademelerine Göre Harcamalar ve Öğrenci Başına Harcama.....	87
Tablo-21 Eğitim Harcamalarının Konsolide Bütçe Harcamalarına Oranı.....	90
Tablo-22 Kamu Eğitim Harcamalarının GSMH İçerisindeki Payı.....	95
Tablo-23 OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının GSMH'ye Oranları 2003.....	99

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No

Grafik-1 Karma Mal ve Hizmet Olarak Eğitim.....	9
---	---

Grafik-2 Yaş-Kazanç Profilleri.....	13
--	-----------

Grafik-3 Eğitimin Milli Gelir Artışına Etkisi.....	56
---	-----------

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1930'lu yıllardan itibaren devletin diplomasi, adalet, alt yapı, iç ve dış güvenlik hizmetleri gibi klasik görevlerinin yanı sıra eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlere yönelik programları yürütmeye başlaması sosyal hizmetlere olan ilgiyi arttırmıştır. Devlet artık daha önce üretmediği mal ve hizmetleri üretmeye veya finansmanını desteklemeye başlamıştır. Devletin sosyal içerikli hizmetlerinin en önemlilerinden biri eğitim hizmetidir.

Eğitimin ekonomik yönünü ilk kez Smith, Maltus ve Ricardo gibi düşünürlerce nitelikli insan gücü ile üretim arasındaki ilişkinin vurgulanmasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak tam anlamı ile eğitim ekonomik etkilerinin incelenmesi, beşeri sermayenin öneminin vurgulanması ve eğitim ekonomisinin gelişimi 1960'lı yılların başında Schultz, Becker, Denison ve Blaug'un çalışmaları ile olmuştur. Bu yıllarda yapılan çalışmalarda eğitimin kişisel gelir artışına, işgücünün verimliliğine, ekonomik kalkınma ve büyüme sürecine etkisi incelenerek, eğitimin beşeri sermayenin niteliğini arttıran en önemli faktörlerin başında geldiği vurgulanmıştır. Eğitim ekonomisindeki bu gelişmeler özellikle ekonomik kalkınma çabası içerisinde olan azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eğitime olan ilgilerini daha da arttırmıştır. Fakat bu ülkelerde yaşanan hızlı nüfus artışı bir yandan eğitime olan talebi arttırırken diğer yandan kaynakların sınırlı olması ve aynı hızda arttırılamaması hizmetin etkin şekilde sunulmasını engellemiştir. Bu gelişmelerle ülkeler için önemli ekonomik etkileri olan eğitim hizmeti kamusal bir hizmet olarak kabul edilmiştir. Bu sebeplerden dolayı eğitim alanına yapılan kamu harcamalarının gerek toplam kamu harcamaları, gerekse GSMH içindeki yerinin önemli boyutlara ulaşması ve finansmanda karşılaşılan sorunlar konuyu kamu maliyesinin ilgi odağı haline getirmiştir.

Bu bağlamda, hizmetin sunumuna yönelik harcamaların, gelişimi ve GSMH içerisindeki payın artması ve azalmasının, kişi başına yapılan eğitim harcamalarının seviyesinin, ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri, siyasi ve ekonomik durumlarıyla yakından ilintili olduğu gözlenmektedir.

Çalışmanın amacı; ekonomik ve toplumsal etkileri giderek artan, öncelikle bireyin kişisel gelişimine ve beşeri sermaye denilen insan gücü kaynağının oluşumuna doğrudan

etki eden, toplumların sosyal ve ekonomik dönüşümlerinde önemli bir rol oynadığına inanılan eğitim harcamalarının, analize tabii tutulmasıdır.

Çalışmada; eğitim hizmetinin kamusal bir hizmet olarak tanımı yapılmış, ekonomik ve sosyal etkilerinin ortaya konulmuş ve 1980-2003 yılları arasında Türkiye’de Kamusal Eğitim harcamalarının analizi yapılmıştır. Bu analiz temelde üç rasyo kullanılmıştır; birincisi kamusal harcamaların konsolide bütçe harcamaları içindeki payı, ikincisi eğitim harcamalarının GSMH içerisindeki payı ve sonuncu olarak da bu payların OECD ülkeleri ile karşılaştırılmasıdır.

Bu çalışmada öncelikle eğitim hizmetinin amacı açıklanarak, hizmetin kişisel ve toplumsal faydaları analiz edilmiş, maliyetlere değinilmiş ve eğitim hizmetinin ekonomik katkısı ortaya konulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde; eğitim hizmetinin tanımı yapılmış ve kamu maliyesi açısından ne tür bir hizmet olduğunun belirlenmiştir. Hizmetin kişisel gelir artışına olan katkısı, topluma yönelik faydaları incelenerek, hizmetin sunulmasında ve tüketiminde katlanılan maliyetlerin belirlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; eğitim harcamalarının ekonomik rolünü açıklayan yaklaşımların doğrultusunda, eğitim hizmetinin ve insan kaynaklarının geliştirilmesinin, ekonomik büyüme, ekonomik gelişme ve gelir dağılımına etkisi incelenerek, eğitimi hizmetinin yatırım niteliği vurgulanmış, eğitim hizmetinin ekonomik büyümeye olan katkısı ortaya konulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, 1980-2003 yılları arası kamusal (kamusal eğitim harcamalarından, Milli Eğitim Bakanlığı ve Y.Ö.K’ün konsolide bütçe içindeki harcamaları kast edilmektedir) eğitim harcamalarının gelişimi analiz edilmiştir. Bu

bölümde, analiz, harcamaların konsolide içindeki payı, GSMH içindeki payı ve harcamaların OECD ülkeleri ile karşılaştırılması çerçevesinde yapılarak, analizle, elde edilen oranların ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi ortam ile olan ilişki ortaya konularak, bulgular doğrultusunda tespit ve önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmanın son bölümü olan sonuç ve öneriler başlığı altında, tesbit edilen bulgular çerçevesinde değerlendirmeler yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

II. BÖLÜM

EĞİTİM HİZMETİNİN TANIMI VE MALİYETLERİ

Bu bölümde, öncelikle eğitim hizmetinin amacına değinilerek, hizmetin iktisadi açıdan ne tür bir mal ve hizmet olduğu belirlenerek, eğitim hizmetinin ekonomik ve toplumsal etkileri kişisel ve toplumsal ayrımları, hizmetin kişisel gelir artışı üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır. Bunun yanında, eğitim hizmetinin taraflarınca katlanılan maliyetlerinin neler olduğu belirlenecektir.

2.1. Eğitim Hizmetinin Amacı, Faydaları Ve Maliyeti

Eğitim kavramının ortaya çıkışı insanlık tarihi kadar eski olup, insanoğlunun bazı bilgileri sonraki kuşaklara aktarma eğiliminin eğitimin doğuşuna sebep olduğu bilinmektedir. Önceleri avlanmak, barınmak ve yaşamı sürdürmek için kendiliğinden oluşan öğretim, bilinçli ve belirli amaçlar için yapılmaya başlanınca eğitime dönüşmüş, ilk çağlardan günümüze dek eğitimden beklenen görevler ve bu anlamda eğitimin anlamı ve amacı tarihsel süreç içinde değişmiştir. Örneğin Aristo, eğitimin amacını; insanın bireysel ayrılıklarına uygun bir biçimde, içinde bulunduğu toplumun erdemli ve bilgili üyesi yapılması olarak tanımlanırken, Romalı düşünür Çiçero ise, eğitimi doğanın insana vermiş olduğu yetileri ve yetenekleri geliştirme işi olarak tanımlanmıştır. Ortaçağa kadar devam eden bu süreçte eğitimin amacı; insanın erdemli olması ve zekasının geliştirilmesi olmuştur (Koçer, 1980, 184).

2.1.1. Eğitiminin Amacı

İnsan mutluluğu ve özgür düşüncenin kapılarının sonuna kadar kapatıldığı dönem olarak nitelendirilebilecek ortaçağda da eğitim insana dini bilgilerin öğretilmesi olarak kabul edilmiştir. Özgür düşüncenin önünün açılarak hümanist düşünce yapısının hakim olduğu rönesansda, birey ve onun özgürlüğüne önem veren hümanist eğitim anlayışı hakim olmuştur. Eğitimin amacının çok bilgiyi öğretmek yerine doğru düşünmeyi öğretmesi gerektiği kabul görmüş, çağdaşlaşma döneminde, eğitim yaşama hazırlık değil yaşamın kendisi olduğu ve insana ne düşünmesi gerektiği yerine nasıl düşünmesi gerektiğinin öğretilmesi, eğitimin temeli olarak ele alınmıştır. Bu dönemde eğitimin toplumsal gelişmenin ve yenileşmenin temeli olması gerektiği, eğitimin ancak demokrasi ile gelişeceği ve demokrasilerinde gerçek eğitimin olduğu toplumlarda ayakta duracağı vurgulanmıştır (Okçabol, 1997, 33).

Yapılan bu kısa tarihsel açıklamalardan sonra, eğitimin amacının ve eğitimden beklenen görevlerin toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel ihtiyaç ve değişmelerine bağlı olarak belirlendiği sonucu çıkarılabilir. Örneğin tarım toplumlarında insanların eğitimden beledikleri tarımsal üretim, pazar ilişkileri ve yerel tüketim ile sınırlı iken endüstriyel toplumlarda geniş alanlarda uzmanlaşmış işgücüne ihtiyaç duyulmuş ve eğitim de bu gelişmeye uyarlanarak ihtiyaçları karşılamak için işgücünün büyük bir bölümünü uygulayıcı eleman olarak yetiştirmiştir. Geleceğin toplumu olan bilgi toplumlarında ise, yetişmiş her bireyin kendi alanının denetçisi ve uygulayıcısı olması amaçlanmıştır. Bu amaç yetkin kişilikte bireyleri yetiştirme anlamına gelmektedir. Böylece eğitimin bilgi aktarıcı özelliği geri plana itilerek, eğitimin amacı insan kişiliğinin yetkinleştirilmesi yani bireye doğru davranış kazandırma, eleştirisel düşünce sahibi yapma, üretici ve yaratıcı bireyler yetiştirme olmuştur.

Eğitim, bireye bilgi-beceri kazandırma ve bireyin topluma uyumunu sağlama sürecidir. Bu süreç içinde eğitim, topluma uyum sağlama, güdüleme, mesleki beceriyi artırma, kültür düzeyini yükseltme gibi amaçların gerektirdiği bilgi, beceri ve alışkanlıkların kazandırılmasını kapsamı içine almaktadır. Bu anlamda eğitimin amacı; bireyi sosyalleştirme, milli bütünleşmeyi sağlama, politik bilinci geliştirme ve bireysel karakterini geliştirerek, gelecekteki üretim sürecinde kullanılacak bireysel yetenekleri ve bilgileri geliştirme olarak da tanımlanmaktadır. Eğitimin amaçlarını; “İnsangücünü geliştirme, sosyal eşitliği sağlama, eğitim öğretimde kalite ile etkiliği artırmak ve son olarak ulusal amaçları geliştirmek olarak dört kategoriye ayırabiliriz” (Littee, Lewin ve Colclougho, 1982, 26).

İnsan gücünü geliştirme amacı; iktisadi gelişme için sahip olunan yeteneklerin, bilimsel ve teknolojik kapasitenin, tüm sektörler de çalışanların bilgi ve yeteneklerinin artırılması ile okur yazarlığın yaygınlaştırılarak verimliliği artırmak hedeflerini kapsamaktadır. Sosyal eşitlik amacı ise, farklı bölgelerde yaşayan gruplar arasındaki eğitim farklarını azaltıp, eğitimden yararlanmada fırsat eşitliğini sağlayarak gelir farklılıklarını en aza indirmek ve temel insan haklarından biri olan temel eğitimden her insanın faydalanabileceği bir ortam yaratmaktır. Ulusal kimliği geliştirmek, ulusal dili ve ideolojiyi yaymak eğitim harcamalarının ulusal amaçlarındandır. Eğitim ve öğretimin kalitesinin ve etkinliğinin artırılması amacı ise ders programlarını günün koşullarına göre güncelleştirmek, yerel eğitim kurumlarında kaliteyi ve öğretmenlerin kullandığı kaynakları

artırarak öğretmenlerin eğitim seviyesini yükseltmektir. Bununla birlikte, eğitimini yarım bırakan öğrenci sayısını ve aynı eğitim kademesini tekrar eden öğrenci sayısını azaltarak okula kaydolma sayısını artırmak da amaçlanmıştır.

2.1.2. Yarı Kamusal Mal ve Hizmet Olarak Eğitim Hizmetleri

Eğitim hizmetlerinin kamusal mal ve hizmetlerin sınıflandırılmasındaki yerinin belirlenmesinde iki kriter incelenecektir. Bunlardan ilki tüketimde rekabetin olup-olmaması ve tüketimden mahrum etmenin olanaklı olup olmamasına göre yapılan ayırmadır (Musgrave and Musgrave, 1989, 44). Bu kritere göre yapılan açıklamada aşağıdaki tabloda kullanılacaktır.

Tablo-1 Eğitimin Kamusal Niteliğinin Belirlenmesi

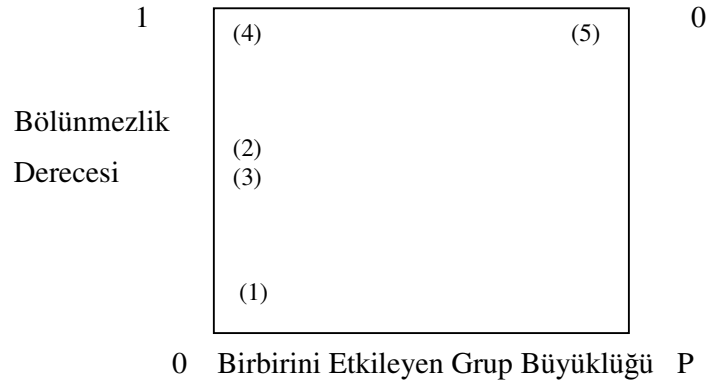
TÜKETİM	Tüketimden Mahrum Etme Mümkün	Tüketimden Mahrum Etme Mümkün Değil
Tüketimde Rakip	A	B
T.Rakip Olmayan	C	D

Kaynak : Ömer F.BATIREL (1990), Kamu Maliyesi, Sevinç Matbaası, İstanbul, ss. 30

Tablo-1'in (A) durumundaki mal ve hizmetler, tüketimde bireyler arasında rekabetin olduğu ve fiyat mekanizması yolu ile ödeme arzusu yüksek olan bireyin bu mal ve hizmetlerin tümüne sahip olarak diğerlerini tüketimin dışında tutabildiği, özel mal ve hizmetlerdir. Tablonun (D) durumundaki mal ve hizmetler ise tam kamusal mal ve hizmetlerin yerini göstermektedir. Bu mal ve hizmetlerin tüketiminde bireyler arasında rekabetin olmadığı ve fiyat mekanizması yolu ile bedelini ödemeyen diğer bireyleri tüketimden alıkoyma imkânının olmaması bu mal ve hizmetlerin temel özelliğidir. (C) durumundaki mal ve hizmetlerde, belirli kişileri tüketimden mahrum etmek mümkündür. Ne var ki herhangi bir kişinin daha fazla fayda sağlamasına imkan vermemektedir. Bir tiyatro temsilini düşündüğümüzde, tiyatro kapasite sınırına kadar bölünmez bir hizmettir. Ancak giriş ücreti konularak tüketimden mahrum bırakmak mümkündür. (B) durumundaki mal ve hizmetlerde ise, belirli bir kişi tarafından tüketilmesi durumunda diğer tüketicilerin payı azalmakta, ancak tüketicilerin hiçbiri tüketimden alıkonulamamaktadır. Bu duruma örnek olarak kalabalık sokak ve kaldırımlardan ücretsiz geçişi verebiliriz. Sokak cadde ve kaldırımlar kalabalıklaştığı zaman kişinin yolu kullanması diğerinin tüketimine engel

olmaktadır. Ancak tüketimden mahrum bırakma genellikle fiyatlama yapma maliyetinin yüksekliği sebebiyle mümkün değildir (Batırel, 1990, 31).

Kamusal mal ve hizmetlerin sınıflandırılmasında kullanılan ikinci yaklaşım, Buchanan tarafından geliştirilen ve tüketimin paylaşımını gösteren kutu diyagramıdır. Diyagramın yatay eksenini, malları tüketen bireylerin sayısını, dikey eksenini ise bölünebilirlik-bölünemezlik derecesini göstermektedir (Cullis ve Jones; 1992, 69).

Şekil-1 Eğitim Kamusal Niteliğinin Belirlenmesi

Kaynak : Orhan Şener (1996), Kamu Ekonomisi, Yayın No. 65, İşletme-Ekonomi Dizisi No. 63 Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 5. Basım, İstanbul

Şekil-1’de 0 noktasına en yakın nokta olan (1) noktası özel mal ve hizmetlerin yerini göstermektedir. Çünkü bu noktada, malın bölünebilirlik derecesi %100 veya bölünmezlik derecesi % 0 (sıfır)dır. Bu noktanın tam karşısında yer alan 0’ noktasına en yakın yerde olan (5) noktası ise, mal ve hizmetin toplumun tamamınca tüketildiğini ve bölünmezlik derecesinin %100 olduğu yani tam kamusal mal ve hizmetlerin yerini göstermektedir. Şekilde, bu iki noktanın dışında kalan (2), (3) ve (4) numaralı noktalar ise farklı nitelikteki yarı kamusal mal ve hizmetlerin yerini göstermektedir. (2) numaralı noktada, eşit olmayan fakat birlikte tüketim söz konusu olup, bu mal ve hizmetlerin toplum tarafından eşit tüketilmemesi ve eşit arz edilmemesi, bu türdeki bir mal ve hizmeti tam kamusal mal ve hizmetlerden ayırmaktadır. Şekilde, (3) numaralı noktada bulunan mal ve hizmetlerden ise, toplumun tamamı yararlanmakta ancak bu mal ve hizmet özel mallar gibi bölünebilirlik özelliği taşımaktadır. Bu tip mal ve hizmetlerin tüketimi büyük ölçüde dışsallık yaratmaktadır. (4) Numaralı mal ve hizmetlerin özelliği, yararlananların sayısı çok

küçük ve %100 bölünmezlik özelliği taşımasıdır. Bunlar hem kamusal hem de özel mal ve hizmet özelliği taşımaktadır.

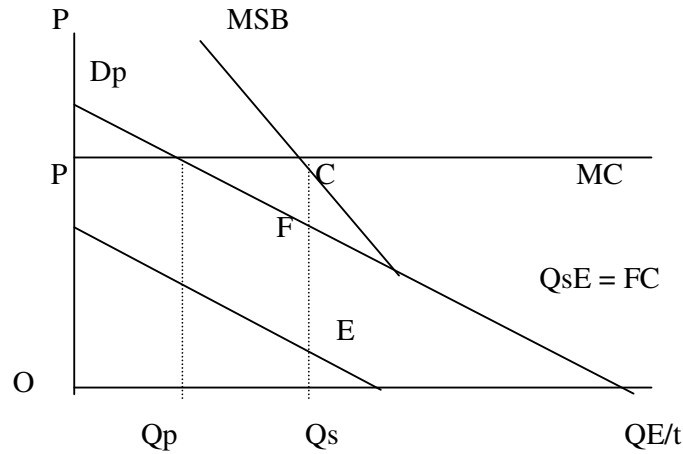
Yararlanan kişilerin sayısı toplumun tamamına oranla çok küçük olduğundan özel mal ve hizmet niteliği daha ağır basmaktadır. Yüzde yüz bölünmezlik derecesi ise kamusal mal özelliği göstermesine neden olur. Şekil-1'de yer alan (2) ve (4) numaralı noktalar yarı özel, (3) numaralı noktadaki mal ve hizmetler ise yarı kamusal olarak isimlendirilmektedir. Bu şekilde bir sınıflandırmada temel kriter, mal ve hizmetlerin tüketiminin içsel ve dışsal fayda yaratmalarıdır. Bu sebepten dolayı (3) numaralı mal ve hizmet büyük ölçüde dışsal fayda yarattığından dolayı yarı kamusal mal kategorisinde, (2) ve (4) numaralı mal ve hizmetler ise, (3) numaralı mal ve hizmetlere göre önemsiz dışsal faydalar yaydığından yarı özel mal ve hizmet kategorisinde yer almaktadırlar (Şener, 1996, 53-55).

Yapılan sınıflamaya göre, kamusal mal ve hizmetler içerisinde yer alan eğitim salt kamusal mal ve hizmetten çok yarı kamusal mal ve hizmet özelliği taşımaktadır. Eğitimin bir çok faydası doğrudan yararlanana yöneliktir. Ayrıca bir çok ülkede eğitim hizmetini bedel karşılığında özel okullardan satın alma imkanı vardır. Bunun yanında yine bir çok ülkede orta ve yüksek öğretim hizmetleri sınav sonuçlarına göre yerleştirilmektedir. Bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, eğitim hizmetlerinde birlikte ve eşit tüketim ilkelerinin uygulanmadığı sonucuna varılmaktadır (Ataç, 1980, 93).

Ancak, tüm bunlara karşın; eğitimin faydası sadece hizmetten yararlanan ile sınırlı kalmamakta, eğitim görmüş bireyin yarattığı dışsallıktan toplumun tamamının faydalanmasına olanak sağlamaktadır. Bu nitelikleri ile eğitim yarı kamusal bir hizmet olup, bu hizmetlerin üretimini piyasa mekanizması dinamiklerine bırakmak, eğitim hizmetlerinde sosyal yatırımların eksik olması sonucunu doğuracaktır (Blaug, 1972, 107).

Eğitim hizmetlerinin yarı kamusal bir hizmet olduğu görüşü doğru olmakla beraber, eğitim kademelerine göre bir ayırım yapılırsa farklı sonuçlara ulaşılabilir. Hizmetin kamu maliyesinde niteliğinin tespitinde kullandığımız kriterler doğrultusunda; temel ve orta öğretim tam kamusal bir mal ve hizmet, yüksek öğretim ise özel mal ve hizmete yakın yarı kamusal hizmet özelliği göstermektedir.

Bu açıklamalardan sonra, aşağıdaki grafik yardımıyla yarı kamusal mal ve hizmet olarak nitelendirilen eğitim hizmetine olan toplumsal talebin oluşumunu grafik yardımı ile inceleyelim. Aşağıdaki grafikte D_p eğrisi eğitime olan özel talep eğrisidir. Bu talep, eğitim için piyasada farklı fiyatlar sonucu oluşacak taleptir. Bir anlamda eğitim sonucunda elde edilecek özel faydaların yansımasıdır. Şekilde eğitimin yaydığı dışsallığı E eğrisi göstermektedir. Dikey eksen ise eğitimin değişik büyüklüklerine ödenmek istenilen fiyat oluşturmaktadır.

Grafik-1 Karma Mal ve Hizmet Olarak Eğitim

Kaynak : Cullis ve Jones (1992), Public Finance and Public Choice, Analytical Perspectives, Mc Graw- Hill Company, London

Grafik-1'de eğitime olan özel talebi gösteren D_p ve eğitimin yaydığı dışsallığı gösteren E eğrisinin dikey toplamı $(D_p+E)^\uparrow$ sonucu, eğitimin marjinal sosyal faydasını gösteren MSB eğrisi elde edilir. Bu, eğitimin pozitif sosyal faydası olduğunu ve bununda özel faydanın üzerinde olduğunu gösterir. Grafiğe göre özel talep, OP fiyatında OQ^p kadardır. Ancak bu nokta sosyal optimum tüketim noktası olan OQ^s in altındadır. C noktasında eğitimin marjinal sosyal faydası (MSB) marjinal maliyete (MC) eşittir (MSB=MC). Bu nokta OP fiyatından OQ^s kadar tüketildiği optimum noktayı verir (Cullis and Jones, 1992, 67-68).

Bu grafik bize eğitimin, sadece özel mal ve hizmet gibi sunulduğu ve tüketildiği zaman, optimum tüketim noktasının altında kalacağını, ancak kamusal bir hizmet olarak sunulduğunda marjinal sosyal faydanın marjinal maliyete eşitlenmesiyle toplum için optimum tüketim noktasını vereceğini ifade etmektedir.

2.1.3. Eğitim Hizmetinin Faydaları

Eğitimin özel, sosyal veya dolaysız ve dolaylı etkileri vardır. Bu faydalardan ilki tamamen kişisel tüketim ile olan özel fayda, diğeri ise hizmetin yaydığı dışsallıklar sonucu oluşan, bireylere eşit ve bağımsız olarak yararlanma olanağı veren faydadır. Eğitim hizmetinin özel faydası doğrudan bireyin üzerinde yaptığı etkiler açısından, (örneğin; işgücünün verimlilik artışları sonucu kişisel gelirini arttırması gibi) sosyal fayda ise topluma yayılan kültürel katkılar yönünden ele alınacaktır.

2.1.3.1.Eğitim Hizmetlerinin Özel Faydası

Eğitim hizmetlerinin özel faydası; doğrudan kişisel tüketim sonucunda hizmetten yararlanan bireylere sağladığı fayda olup, “Eğitimin faydası, bireysel ve toplumsal faydalar şeklinde ortaya çıkmakta, bireysel faydaya hayat boyu gelirin artması, daha iyi iş imkanlarına kavuşma, daha iyi ailevi koşullarda yaşamak ve varolan kültürel ve medeni zenginliklere eklemeler yapmak örnek olarak verilebilir” (Coombs ve Hallak, 1987, 8), eğitim hizmetinin sağladığı fayda bireysel ve toplumsal olarak ayrılabilmesinin yanında, özel faydaları da parasal ve parasal olmayan faydalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrımında, parasal fayda kişisel gelirin artışı ile eğitim arasındaki ilişkinin, parasal olmayan fayda ise parasal faydalar dışındaki bireysel faydaları ile eğitim arasındaki ilişkinin açıklanmasını amaçlamaktadır.

Eğitim hizmetlerinden yararlanmanın kişiler üzerindeki ilk ve en önemli özel faydası kişisel gelir artışına olan katkısıdır. Bu katkı; daha fazla eğitim almış bireylerin daha az veya hiç eğitim almamış bireylere göre daha fazla gelir sağlayacakları gerçeği olarak isimlendirilebilecek fazla eğitimin getirdiği mali kazançtır (Weisbrod, 1962, 159).

Daha fazla eğitim sonucunda kişisel gelirin artacağı tezini savunan “Beşeri Sermaye Teorisi”, kişisel gelir ile bireylerin kendilerine yaptıkları yatırımlar arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelmiştir. Teoriye göre; kişiler sağlık hizmetine, örgün ve yaygın eğitime daha iyi iş fırsatları elde etmek için harcamalarda bulunurlar. Yaptıkları bu harcamalar sonucunda kazançlarını arttırma şansına kavuşurlar. Bireylerin kendilerine yaptıkları bu yatırımlar, bireyin işdeki verimliliğini ve yeteneğini doğrudan arttırdığı için sonuçta ücret farklılığına neden olacaktır. Beşeri sermaye yatırımları içinde eğitim önemli

bir yer işgal ettiği için eğitim harcamalarının kişisel geliri belirlemede etkisi büyüktür (Schultz, 1961, 22-24).

Beşeri Sermaye Teorisi, verimlilik ve dolayısıyla ücret farklarını eğitim ve deneyim ile açıklamaktadır. Tecrübe iş başında işi yaparak öğrenme sonucu yaş veya bir işte çalışılan toplam süre olarak ortaya çıkmaktadır. Mincer'e göre deneyim; "iş başındaki yetiştirmeleri ve iş hareketliliğine yapılan yatırımların tümünü ifade etmektedir" (Mincer, 1989, 30). Kurama göre, rasyonel davranan birey yatırımları gençliğinde yoğunlaştıracaktır. Ancak bu yatırımlar kişinin çalışma hayatı boyunca azalarak sürecektir, zaman geçtikçe bilgi eksikliği sonucu ileriki yaşlarda net beşeri sermayenin değeri negatif olacaktır.

Bireyin eğitime devam etme yönünde bir karar verebilmesi için eğitim sonucu elde edeceği gelir ile yapacağı harcamaları karşılaştırması gerekmektedir. Bu karşılaştırmanın yapılabilmesi için maliyet ve gelir akımlarının bugünkü değerine ihtiyaç vardır. Bireyler yapacakları yatırımda faydalarını maksimum yapmayı amaçlarlar. Birey için rasyonel olan, beşeri sermaye stokuna yapacağı yatırımlarda faydaların bugünkü değerinin, maliyetlerin bugünkü değerini aştığı takdirde yatırım kararını vermesidir. Eğitimin faydaların bugünkü değeri, maliyetlerin bugünkü değerini aşar ise birey bu yatırımdan pozitif gelir akımları elde edecektir (Thurow, 1970, 69).

Beşeri Sermaye Teorisi ile ileri sürülen eğitim gelir ilişkisini açıklayabilmek için bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar aşağıdaki yöntemlere dayanılarak yapılmaktadır.

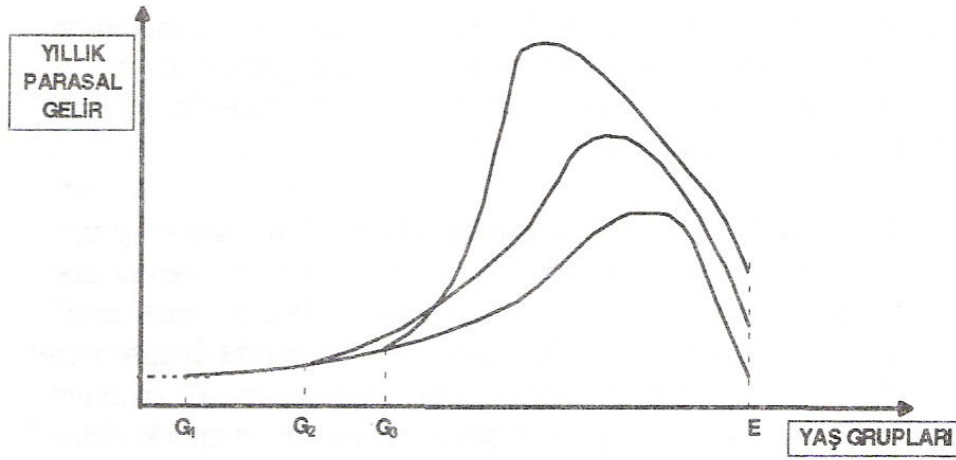
- Yaş-Kazanç profillerinden hareket ile, farklı eğitim düzeyleri için kişisel gelir ile yaş (deneyim) arasındaki ilişkinin çözümlenmesi,
- Çoklu regresyon analizi kullanılarak geliri etkileyen değişkenlerin belirlenmesi,
- Üretim fonksiyonlarından hareket ile üretimde meydana gelen artışın verimlilik ile açıklanabilecek kısmını tahmin etme, yani eğitimin verimlilik artışına etkisini hesaplama,

İlk iki yöntem eğitimin kişisel gelir artışına olan etkisinin belirlenmesinde kullanılmakta, üretim fonksiyonlarının kullanıldığı yöntem ile eğitimin milli gelir artışına

etkisi incelenmektedir. Eğitimin kişisel gelir artışına etkisini açıklamaya yönelik sıraladığımız yöntemler ve bu yöntemler ile yapılan çalışmalar kısaca açıklanacaktır.

2.1.3.1.1. Yaş Kazanç Profilleri Yöntemi

Yaş-kazanç profilleri, bireylerin kazanç yapılarının yaşa ve eğitim düzeyine göre nasıl dağıldığını göstermektedir. Grafik-2'de yatay ekseninde yaşın, dikey ekseninde gelirin yer aldığı durumda, farklı eğitim düzeyleri için ayrı olmak üzere, çeşitli eğitim düzeylerinden mezun olmuş bireyin yaşam boyu kazanç ortalamaları görülmektedir (Akalin, 1980, 224-224).

Grafik-2 Yaş-Kazanç Profilleri

Kaynak : Işıl Ünal (1996), Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar yayınları, Ankara, ss. 173

G1: İlk Öğretim Mezunlarının En Erken Çalışma Yaşı

G2: Orta Öğretim Mezunlarının En Erken Çalışma Yaşı

G3: Yükseköğrenim Mezunlarının En Erken Çalışma Yaşı

E : Emeklilik Yaşı

Yaş-kazanç profillerinin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

-Eğitim ile gelir arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

-Daha fazla eğitim almış bireylerde kazanç profilleri diğerlerine göre daha diktir.

-Eğitim düzeyleri ne olursa olsun tüm çalışanların ortalama gelirini gösteren eğri, yaş ile birlikte artmakta, meslek yaşamının ortasında en üst düzeye ulaşmakta (yaklaşık 40 yaş), daha sonra düzleşmekte ve sonuçta düşmektedir (Psacharopoulos ve Woodhall, 1985, 40).

-Daha yüksek bir eğitim düzeyine ulaşma; çalışma yaşamının ilk yıllarında gelirin daha hızlı yükselmesini sağlamakta ve kesin olmamakla beraber yüksek bir başlangıç gelirine kavuşturmaktadır.

-Görel olarak daha eğitilmiş olanlar, en yüksek gelir düzeyine diğerlerinden daha geç ulaşırlar ve bunların emeklilik gelirleri daha yüksektir (Blaug, 1972, 27).

Yaş kazanç profillerinin özelliklerinin incelenmesi sonucu, bir üst eğitim kademesini bitiren kişilerin yaşam boyu elde ettikleri gelirlerin toplamının görel olarak daha düşük eğitim kademesini bitirenlerden daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Eğitimin kişilere yönelik parasal katkısının tahmininde bireylerin hayat boyu elde edecekleri gelirler kullanılmaktadır. Hayat boyu gelirin kullanıldığı yöntemde, eğitimin neden olduğu parasal katkıyı ölçmede eğitim görmüş birey ile hiç eğitim görmemiş veya farklı düzeylerde eğitim almış bireylerin gelir veya kazanç farklarını ölçmek hedeflenmiştir. Bu ölçüm sonucunda elde edilen fark, diğer tüm unsurların (miras, şans oyunları vb. gibi) değişmediği varsayımı altında, alınan eğitim farklılığı veya eğitim için yapılan harcamaların karşılığında sağlanan yıllık verim veya kazanç oranı olarak kabul edilir. Olay kişisel gelir açısından ele alınırsa, farklı düzeyde eğitim almış bireylerin gelirlerinin de farklı olacağı ortaya çıkmaktadır. Bu şartlarda bireyler arasındaki gelir farklılıklarının büyüklüğü, eğitim farklılığına bağlanmaktadır. Bu ise piyasa ekonomisinde gelir farklılıklarının nedeni, verimlilik farkları olduğu için, eğitimin verimliliği ve kazancı artırıcı etkileri olduğu anlamına gelmektedir (Serin, 1979, 81).

Yaş kazanç profillerinin yorumlanmasında dikkat edilmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Her şeyden önce yaş kazanç profillerinin karşılaştırılması bir neden sonuç ilişkisini ortaya koymaz. Yaş kazanç profilleri eğitim ile kazançlar arasında olumlu bir ilişki olduğunu göstermekle birlikte, bu durum eğitimin kesinlikle yüksek kazançlara neden olduğunu kanıtlamamaktadır. Çünkü; farklı yaşlarda ve eğitim düzeylerinde olan kişilerin kazanç düzeylerini etkileyen yetiştirme, deneyim, ırk, doğuştan gelen yetenek gibi pek çok değişken vardır. Kazanç farklılıklarının tamamen formel eğitimden kaynaklandığını söyleyebilmek için diğer tüm değişkenlerin kontrol edilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak yaş kazanç profilleri, belirli bir döneme ilişkin kazanç dağılımlarını yansıtır. Bu dağılımlar gelecekteki zaman dilimlerinde değişebilecektir. Çünkü bu profiller belirli bir grubun kazançlarının zaman içinde değişimini değil, belli bir nüfus grubunun yaş ve eğitim düzeylerine göre kazanç yapısını göstermektedir (Ünal, 1996, 173-174).

2.1.3.1.2. Geliri Etkileyen Değişkenlerin Belirlenmesi Yöntemi

Eğitimin kişisel gelir artışına olan katkısını inceleyen çalışmalarda kullanılan ikinci yöntem, istatistiksel bir metot ile geliri etkileyen faktörlerin incelendiği çalışmalardır. Bu konuda Psacharopoulos tarafından ABD’de yapılan çalışmada eğitimin gelir farklılıklarını açıklama oranının eğitim düzeylerine göre değiştiğini belirtmekle beraber, bu etkinin ortalama 0.7-0.8 arasında olduğunu tespit edilmiştir. Psacharopoulos geliri etkileyen değişimleri $Y = (S, A, F, I.Q \text{ Derecesi, yaş, } \dots)$ şeklindeki bir fonksiyon ile belirlemiştir. Fonksiyonda S eğitim süresini, A doğal yeteneği, F ise baba mesleğini ifade etmektedir (Psacharopoulos ve Woodhall, 1985, 42).

Gelire etki eden faktörlerin üzerinde yapılan diğer çalışmalarda, eğitimin düzeyinin gelir artışı ve gelir farklılıklarının açıklanmasında tek faktör olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca aynı nitelikteki eğitimi daha az veya daha çok almış bireyler arasındaki gelir farklılıklarının açıklanmasında başka faktörlerin de etkisi olduğu savunulmaktadır. Kişinin

zeka düzeyi ile okula devam etme arasında ve anne-babanın gelir düzeyi¹ ile okula devam etme arasında yakın bir ilişki vardır (Shaffer, 1962, 1029).

Tüm bunlara ek olarak bazı ülkelerde gelirin oluşumunda eğitim yanında ırksal kökeninde önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Örneğin, ABD’de siyah ve beyaz ırktan gelen vatandaşlar arasında okula devam etme süresinde, yıllık kazançta ve mesleki kariyerin başındaki rekabette ırksal farklılıklardan dolayı büyük gelir farklılıkları bulunmaktadır (Smith, 1984, 698). ABD’de ırksal köken ve bölgesel kökene göre eğitimin getirisinin araştırıldığı bir çalışmada, güneydeki beyazların hem kuzeydeki beyazlardan daha yüksek, hem de güneydeki beyaz ırk dışındaki bireylerden daha yüksek getiriye sahip oldukları bu durumda eğitimlerinde farklılıklar oluşturduğu tespit edilmiştir (Johnson, 1970, 554-555).

Bu konuda son yıllarda da yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biriside, Amerikan yerlileri, beyazlar ve siyahlar arasında ırksal farklılıkların ücret üzerindeki etkilerini ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışmada bulunan sonuçlar şu şekilde ifade edilebilir; yerli erkekler ile kırsal alanda yaşayan beyaz erkekler arasındaki ücret farklılığı yüzde 23.7’dir. Kırsal kesimde yaşayan beyaz ve siyah erkekler arasındaki fark ise yüzde 26.2’dir. Aynı alandaki kadınlarda ise ücret farklılıkları daha düşüktür. Yerli kadınlar ile kırsal kesimde yaşayan kadınlar arasında ücret farkı yüzde 10.8’dir. Yine kırsal alanda yaşayan beyaz kadın ve kırsal alanda yaşayan siyah kadınlar arası ücret farkı yüzde 14.6’dır (Kimmel, 1994, 26).

A.B.D.’de bu durumun, eğitim kademelerinin neden olduğu gelir farklılıklarının artarak devam ettiğini göstermektedir. Örneğin 1979 da tam gün çalışan 25-34 yaş arası kolej mezunu erkeklerin haftalık gelirleri, aynı sektördeki lise mezunlarından sadece yüzde 27 fazla iken 1994 yılında bu oran yüzde 65’e yükselmiştir. Aynı çalışmaya göre; A.B.D’ de kolej eğitimindeki bir yıllık artış, yıllık gelirden yüzde 5 ile yüzde 13 arasında artışa neden olmaktadır (Stiglitz, 1995, 2). Denison ve Becker gibi yazarlar, “A.B.D için yapılmış bazı araştırmaları temel alarak, eğitimin düzeyleri farklı kişiler arasındaki kazanç farklarının ancak yüzde 66’sını eğitimin getirisine atfedilebileceğinde görüş birliğine varmışlardır” (Blaug, 1972, 52).

¹ Gelir farklılıklarının açıklanmasında, ikametgah (kır-kent), anne-babanın meslekleri ve kültür düzeyleri ile sağlık durumları gibi faktörler etkilidir.

Bu konuda benzer çalışmalar Türkiye’de de yapılmış bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kasnakoğlu tarafından 1975’de yapılmıştır. Çalışmada gelir farklılıklarının açıklanmasında modele alınan aile geçmişı, baba mesleği, okula devam edilen çevrenin olanakları, evdeki eğitimin niteliği, tecrübe, yaş ve doğum yeri değişkenlerinin tümü istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Aile kökeninin etkisini belirleyen değişkenlerin gelir üzerindeki etkisi diğerlerinin etkisinden daha yüksek bulunmuştur. Buradan yola çıkarak, Türkiye’de yüksek gelirli ailelerin çocuklarının daha fazla ve daha kaliteli eğitim görmeleri ve yüksek statülü bir meslek sahibi olmaları ve yüksek gelir elde etme olasılıklarının yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Ünal, 1996, 183-189).

Türkiye’de gelir farklılıkları ile ilgili bir başka araştırma, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Enstitüsü tarafından yapılmıştır. Araştırmada tarım dışı emek gelirinin dağılımının nedenlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda ücretli erkek nüfusun öğrenim düzeyinin ortalama olarak, serbest çalışan erkek nüfusa oranla daha yüksek olmasına karşın, ortalama gelirlerinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Sonuçta, eğitimin sosyal kesimler içerisindeki ücret farklılığının açıklanmasında belirgin bir ağırlığa sahip olduğu, ancak bu kesimler arasındaki eşitsizliklerin açıklanmasında etkin bir rolünün olmadığı kabul edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre gelir farklılıklarına neden olan en önemli değişkenler; profesyonel, üst düzey yönetici ve memurlar için yüksek öğretim ve orta öğretim diplomaları, esnaf ve sanatkarlarda ilk okul diploması ve yaşanan çevre, işçilerde ise çalışılan sektör olduğu görülmektedir (Varlıer, 1982, 4-6).

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından 1987 yılında hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketi sonuçları, ülkemizde eğitim ile gelir arasındaki ilişki hakkında bilgi verecek niteliktedir. Bu anket sonucu elde edilen bilgiler şu şekilde açıklanmıştır; okuma-yazma bilmeyenlerin yıllık ortalama gelirleri 1987 cari fiyatları ile 933,94.-YTL’dir. Okur-yazar olup bir okul bitirmeyenlerin yıllık ortalama gelirleri 1.565,43.YTL, ilkokul mezunlarının yıllık ortalama gelirleri 1.622,34.-YTL, orta okul mezunlarının yıllık ortalama kazançları 1.948,56.-YTL, orta okul dengi okul mezunlarının bir yıllık ortalama gelirleri 1.676,58.-YTL, lise mezunlarının yıllık kazançları ortalama 2.444,54.-YTL, lise dengi okul mezunlarının yıllık ortalama kazançları 2.455,45.-YTL ve yüksek okul ve fakülte mezunu olanların yıllık ortalama kazançları 5.150,89.-YTL’dir. Öğrenim durumu bilinmeyenlerin ise, yıllık kazançları ortalama 2.416,41.-YTL olarak tespit edilmiştir.

Anket sonuçlarına göre eğitim kademeleri arttıkça yıllık ortalama kazançta artmakta ve eğitim düzeyi ile yıllık gelir arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır (DİE, 1987, 24).

Buraya kadar, eğitimin bireye sağladığı özel faydaları kişisel gelir artışına etki etkisi incelenmiştir. Buna ek olarak, eğitim hizmetinin kişilere gelir artışından başka faydaları da bulunmaktadır. Bu tür faydaların başında parasal seçim fırsatları gelmektedir. Daha fazla eğitim almanın; belirli bir eğitim aşamasını tamamlamanın sağlayacağı ek kazanç ve eğitimi daha üst düzeyde sürdürme sonucunda kazanılacak ödüllerin seçim değeri şeklinde iki unsuru olduğu düşünülür ise, ikinci unsur eğitimin sağladığı parasal seçim olarak adlandırılır. Örneğin yüksek lisansını tamamlayan öğrencinin çalışmaya başlamak yerine doktora öğrenimine başlamak yönündeki seçimi, bir parasal seçimdir. Eğitimin ikinci faydası yararlananlara parasal olmayan seçim fırsatları sağlamasıdır. Eğitim ile kişinin iş olanakları gelişmekte ve bunun yanında makam, unvan ve seçkinlik gibi ödülleri içeren işleri seçebilme fırsatları doğmaktadır.

Eğitimin diğer bir faydası, bireye teknolojik değişiklikler karşısında kendini koruma yeteneğini kazandırmasıdır. Özellikle son yıllarda, üretim sürecinde teknolojik değişiklikler sonucu işin tanımlanmasında ortaya çıkan değişimler, çalışanların bu değişimler karşısında yeni bilgiler öğrenmelerini gerekli kılmaktadır. Eğitim çalışanların bilgi birikimlerine katkıda bulunarak, teknolojik değişime kısa sürede uyumlarını sağlamaktadır. Eğitimin doğrudan kişiye yönelik faydalardan sonuncusu ise piyasa dışı faydalardır. Örneğin okuma-yazma yeteneğinin kazanılması sonucu vergi beyannamelerini kişinin kendisinin doldurabilmesi, eğitimin sağladığı piyasa dışı bir faydadır (Weisbrod, 1962, 159-169).

2.1.3.2. Eğitimin Hizmetinin Toplumsal Faydaları

Eğitim hizmetlerinin neden olduğu faydaların açıklanmasında, hizmetten doğrudan yararlanan bireye yönelik özel faydaları ve hizmetin yaydığı dışsallıklar aracılığı ile de toplumun tamamına yönelik bölünemeyen faydaları olduğu belirtilmiştir. Bu ayırımdan da anlaşılacağı gibi, eğitimin topluma yönelik faydalarından kastedilen, bu hizmetin sunumu veya tüketiminin neden olduğu dışsallıklardır². Aşağıda eğitimin, toplumdaki diğer bireylerin fayda fonksiyonuna nasıl dolaylı etkiler yaptığına değinilecektir.

² Bilindiği gibi dışsallık; üretim ve tüketim birimleri arasında pazarlanamayan fayda ve maliyet ilişkisidir. Dışsallık kavramından genel olarak, bir ekonomik birimin faaliyetleri sonucunda diğer ekonomik birim ve birimler üzerinde dolaylı olarak ortaya çıkardığı olumlu veya olumsuz etkiler anlaşılmaktadır. Dışsallık, negatif ve pozitif dışsallık olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir ekonomik birimin üretim veya

Eğitimin yaydığı faydalar sadece bireysel ekonomik birimler ile sınırlı kalmamakta, gerek kişisel gelir gerekse ulusal gelirin artırılması yolu ile toplumun tamamına yayılan ekonomik etkiler yaratmaktadır. “Ortalama eğitim seviyesinin artışının neden olduğu gelir artışı, bireysel gelir artışının toplumsal geliri arttırması sonucu oluşan, sosyal dışsallık olarak nitelendirilebilir” (Johnson ve Hebein, 1974, 606).

Toplumlar için bilginin ekonomik değeri vardır. Eğitim sonucu elde edilen bilgi, bilimsel araştırmaların temelini oluşturur. Temel bilimsel araştırmalar ise yeni üretim yöntemleri, buluşlar ve var olan üretim sürecinin geliştirilmesine katkıda bulunur. Eğitim toplumun tamamına siyasal ve sosyal faydalar yaymaktadır.

Eğitimin yaydığı dışsal faydaları şu şekilde sıralanmaktadır (Blaug, 1972, 108);

- Eğitim görmüş bireyler, eğitim görmemiş bireylere göre gelir artışı sağlar, bu artış toplumdaki tüm bireyler için düşünülür ise toplumsal gelirin artması yönünde etki yapacaktır.
- Şimdiki kuşağın iyi eğitilmiş olması bir sonraki kuşağın gelirini arttırıcı etki yapar.
- Eğitim sayesinde gizli yetenekler bulunup ortaya çıkarılması için etkili bir mekanizma kurulur.
- İş gücüne iş bulma fırsatları karşısında esneklik sağlar
- Bilim ve teknolojiye araştırmayı özendirici kurumsal çerçeveyi kurar.
- Vergi ile finanse edilen sosyal hizmetlere yönelik talebi azaltacak olan yasalara uyumlu davranış biçimlerini geliştirir ve sosyal refah hizmetleri için sorumluluk duygusunu destekler.
- Daha bilgili seçmenler ve yetenekli politik liderler yetiştirerek politik istikrarı besler.
- Ortak kültürel mirasın kuşaktan kuşağa geçmesini sağlar.
- Bireylerin zihinsel ufuklarını genişletir ve işgücünün boş zamanını daha iyi değerlendirmesine katkıda bulunur.

Eğitimin neden olduğu dışsallıkları; siyasal karar alma mekanizmasının daha etkin işlemlerini sağlması, vergi yükümlülerinin vergi yüklerinin zamanla düşmesi, suç işleme

oranının düşmesi, sağlık hizmetlerinin maliyetini düşürücü etkisinin olması ve kültür-sanata olan etkisi olarak beş gruba ayırabiliriz. Şimdi kısaca eğitimin bu konulara etkisini incelediğinde;

- **Siyasal Karar Alma Mekanizmasının Daha Etkin İşlemesi:** Kişiler kamu hizmeti konusundaki belirli istek ve tercihlerine dayanarak devlet faaliyetlerinden en yüksek faydayı elde etmek için siyasal karar alma sürecinde çeşitli eylemlerde bulunurlar. Bu eylemler seçimlerde oy verme, siyasi parti veya sendikaya üye olma ve baskı grupları oluşturma gibi faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerin tümü siyasal karar alma mekanizmasına katılma niteliğindedir. Eğitim düzeyi ile siyasal katılım arasındaki ilişki şu şekilde ifade edilebilir: Gelişmiş ülkelerde ortalama 9 yıllık temel eğitim düzeyi ile etkin işleyen siyasal karar alma mekanizmaları arasında doğrusal ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalar ise yetersiz eğitim hizmetlerinin vatandaşların siyasal karar almaya bilinçsiz bir şekilde katıldıklarını göstermektedir (Şener, 1987, 14).

Bireyin siyasal karar alma mekanizmasına katılabilmesi, siyasal toplumsallaşma derecesine bağlıdır. Siyasal toplumsallaşma, bireyin toplumda ya da toplumun alt birimlerinde yürürlükte olan değer yargılarını ve davranış kurallarını öğrenme sürecidir. Aile, okul ve eğitim, çevre ve kamu haberleşme araçları siyasal toplumsallaşmanın aracı kurumlarıdır. Eğitim ve okulun siyasal toplumsallaşmadaki rolü topluma sağladığı bilgisel ve duygusal katılardır. Bu faydalar arasında vatandaşlık bilincinin yerleşmesi, sisteme yönelik daha doğru bilgilerin edinilmesi ile daha güçlü bir siyasal etkinlik duygusunun oluşması ve siyasal katılım düzeyinin yükselmesi sıralanabilir. Eğitim düzeyinin yükselmesi bireylerin siyasal karar alma süreçlerine katılımlarını arttırabilmektedir. Çünkü, “toplumsallaşma hem bilgi hem de değer yargılarının aktarımı ile ilgili olduğundan, eğitim gören bir kimse siyasal katılımın istenilen bir davranış olduğuna inanabilir ve siyasal sistem hakkında daha çok bilgiye sahip olması dolayısıyla siyasal faaliyetlerde bulunmak için kendini daha yetenekli ve hazır hissedebilir” (Turan, 1986, 77).

- **Vergi Yükümlülerinin Vergi Yüklerinin Zamanla Düşmesi:** Eğitim hizmetlerinin düzeyinin ve yararlananların artması durumunda vergi mükelleflerinin vergi yükleri zamanla düşecektir. Bu yargıya varabilmek için şu varsayımı yapmak zorundayız. Bir toplumda devletin belirli süreler işsiz kalanlara

işsizlik sigortası ödemelerinde bulunduğu ve bu harcamaları da genel vergi gelirlerinden finanse ettiği kabul edildiğinde, bu durumda eğitim hizmetlerinden yararlanarak kazanılan bilgi ve beceri ile iş piyasasına giren kimseler daha yüksek ücret alacakları koşulu ile vergi mükellefleri eskiye oranla daha az işsizi finanse edeceklerdir. Böylece daha uzun süre eğitim gören kişilerin ücret ve gelir seviyeleri yükseleceğinden vergi mükelleflerinin yükleri zamanla düşecektir (Şener, 1987, 15).

- **Suç İşleme Oranının Düşmesi:** Okula devam etme ile eğitim seviyesinin yükselmesinin bir başka sosyal faydası, suç işleme oranının düşmesidir. Suç oranının düşmesi iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İlki eğitim düzeyine bağlı olarak bireyin gelir düzeyinin yükselmesi sonucunda suç işlemenin alternatif maliyeti yükselmesidir (Lott, 1987, 513). Birey suç işleyip sonuçta mahkum olması durumunda çalıştığı işten ayrı kalmasının gelirinde yol açacağı azalmayı düşünerek, suç işlemekten vazgeçebilir. İkinci olarak okula devam etme öğrencinin kötü çevre ile olan ilişkisini keseceği gibi aynı zamanda uygun bir disiplin altında ahlaki duyguların gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Okula düzenli bir şekilde devam etme ve eğitim düzeyinin yükselmesi suç oranlarını düşürmekte ve bu etkinin doğal sonucu olarak devletin suçluların yakalanması, yargılanması ve topluma yeniden kazandırmak için yaptığı idari ve personel harcamaları yani adalet hizmeti için yapılan harcamalarda da azalmalar görülecektir.

- **Sağlık Hizmetlerinin Maliyetini Düşürücü Etkisi:** Temel eğitim sayesinde bireylere genel sağlık, koruyucu hekimlik, ilk yardım ve dengeli beslenme konusunda yeterli bilgilerin verilmesi ve bireylere sağlıklarına özen göstermeleri gerektiği bilincinin kazandırılması ile Sağlık Bakanlığı ve aile bütçesinde önemli tasarruflar sağlayabilmektedir. Bu sayede devlet bütçesinden fazla bir harcama yapmaksızın bu hizmetlerin dışsallıkları kolayca içselleştirilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir unsurda yukarıda işaret edildiği üzere koruyucu sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması sonucu, hem daha sağlıklı bir toplum yaratılması anlamında ortaya çıkan Dışsallık hem de ilave sağlık harcamalarını azaltma olasılığının bulunması önem taşımaktadır. Özellikle annelerin ve kız çocuklarının eğitimi ile eğitilmiş ve sağlıklı bir toplum oluşturma amacı arasında yakın bir ilişki

vardır. Ancak ülkemizde bebek ölüm oranlarının yüksek oluşu, eğitim hizmetleri ile sağlık hizmetlerinin maliyetinin düşürülemediğini göstermektedir (Şener, 1997, 5).

- **Eğitim Hizmetlerinin Kültür ve Sanata Etkisi:** Bireylerin aldıkları eğitim ile kültürel ve sanatsal faaliyetlere bakış açısı arasında yakın bir ilişki gözlenmektedir. Daha, temel eğitim sırasında öğrenciye müzik, spor ve resim gibi faaliyetlerin öğretilmeye başlaması ile gelişme çağındaki çocuğa bu bilincin aşılması ilerde yetişkin bir birey olarak yetenekleri doğrultusunda bu alanlarda çalışması ve bunları bir hobi haline getirmesi veya en azından bunlara izleyici ve dinleyici olarak katılması kişisel fayda sağlayacaktır. Bu fayda aynı zamanda dışsalıklar aracılığı ile toplumun tamamına yayılacaktır. Bugün ülkeler arası gelişmişlik karşılaştırması yapılırken, kişi başına düşen ulusal gelir, GSMH düzeyi ve büyüme oranı ile kullanılan teknoloji seviyesi gibi kriterlerin yanı sıra yapılan bilimsel çalışmalar, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, okuma yazma oranları ve kişi başına düşen okunan kitap sayısı gibi kriterlerde önemli bir yere sahiptir. Buna ilişkin olarak, bir ülkenin ne kadar bilim adamı, ressam, yazar ve müzisyen yetiştirdiği de önemlidir.

Yukarıda saydığımız etkilerden ayrı olarak Weisbrod eğitimin dışsal faydalarını; ikametgah ile ilgili, işverenle ilgili ve toplum ile ilgili faydalar olarak sınıflandırmıştır. İkametgah ile ilgili faydalar, kişinin ailesine ve yaşadığı çevreye yaydığı dışsalıklardan oluşmaktadır. Anne-babanın eğitilmiş olması sayesinde çocuk evde eğitim fırsatına kavuşacak ve yetişkin olunca kendi çocukları da bu imkanlardan yararlanacaktır. Böylece eğitimden, eğitim alan kuşak değil daha sonraki kuşakta faydalanacaktır. Ayrıca, göçler nedeni ile eğitimin sosyal faydaları diğer bölgelere yayılacaktır. Eğitimin yaydığı diğer bir dışsal faydada işverenin işçilerin eğitim almaları sonucunda elde edecekleri finansal kazançtan pay alacağı gerçeğidir. Çünkü, eğitim ile işçinin kalitesinin artırılması sonucu oluşan bazı faydalar işverene geçecektir. Eğitimin son dışsal faydası toplumun tamamına yöneliktir. Örneğin okuma-yazmanın öğrenilmesi sadece bireyin değil tüm toplumun kültür düzeyini artırır. Okuma-yazma ile kitap, gazete ve diğer medya ürünlerinden yararlanılacak, tam rekabet ve piyasa ekonomisinin işleminde hayati önemi olan bilginin yayılmasına aracılık edilecektir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde orta ve yüksek

öğretimin politik önemi vardır. Orta öğretim, ilkokul öğretmeni, memur ve yardımcı personel gibi yardımcı hizmet sınıfının yetiştirilmesinde etkili bir paya sahiptir. Bu tip kadroların eksikliği ekonomik gelişme aşamasında karşılaşılan önemli bir sorundur (Weisbrod, 1962, 172-179).

Çocuk yetiştirilmesi gibi ticari olmayan bir aktivitenin toplum açısından ekonomik değeri vardır. Çocuğun yetiştirilmesinde annenin babaya göre daha etkin görev üstlendiği düşünülür ise eğitilmiş anne, çocuğun dengeli beslenme, sağlık ve iyi eğitim alma fırsatları konusunda daha bilinçli ve rasyonel kararlar verecektir. Bu ise sadece çocukla sınırlı kalmayacak toplumun tamamına yayılacaktır.

2.2. Eğitim Hizmetlerinde Maliyetler

Eğitimde maliyet kavramı denilince, ekonomi biliminde olduğu gibi ilk bakışta üretim faktörleri ile üretilen ürün arasındaki ilişki akla gelmektedir. Ancak üretilen hizmetin satışının eğitim düzeninin işleyişine etkisi iktisat biliminden farklı olduğundan, eğitim maliyeti kavramının ayrı bir niteliği vardır. Bundan dolayı eğitimdeki maliyet kavramının genel özellikleri iktisattaki maliyet kavramından farklı düşünülmelidir. Bu anlamda eğitimin maliyeti; “bireyin eğitimi için yapılan dolaylı ve dolaysız harcamalar, bireysel ve toplumsal harcamalar ve alternatif maliyet gibi toplum ile bu eğitimden yararlanan bireylerin sağlayacağı ücret farklarını ve üretime yapılacak katkıları karşılaştırılarak verimliliği tahmin etmek amacı ile uygulanan klasik bir ekonomik çözümleme” (Adem, 1993, 127). Bu anlamda eğitimin toplumsal maliyeti, kamusal ve özel maliyetler ile vazgeçme (alternatif) maliyetinin toplamıdır.

Bu başlık altında öncelikle maliyet kavramları içinde karşılaştırmalar yapmaya yarayan ve verimlilik ilişkisinin temel göstergelerinden birisi olarak kabul edilen birim maliyet kavramı açıklanmış olup, eğitimde maliyet kavramı, harcamaları yapanlara, harcamanın niteliğine, ödeneklerin harcandıkları programlara göre ve vazgeçme maliyeti çerçevesinde dört bölümde incelenmiştir.

2.2.1.Eğitimde Birim Maliyet

Eğitim hizmetini sunmak için yapılan tüm harcamaların öğrenci sayısına bölünmesi sonucu elde edilen büyüklük birim maliyet olarak isimlendirilmektedir. Bu anlamda birim maliyet hesaplaması iktisat bilimindeki, değişken ve sabit maliyetleri kapsayan ve belirli

bir üretim miktarı için hesaplanan ortalama maliyet kavramına benzemektedir. İktisat biliminde ortalama toplam maliyet, değişken ve sabit maliyetlerin çıktı (ürün) miktarına bölünmesidir. Muhasebe bilimine göre birim maliyet ise, üretim için kullanılan tüm mal ve hizmetlerin maliyetinin üretilen birim sayısına bölünmesidir. Eğitim kurumları birer işletme, öğrenciler ise çıktı (ürün) olarak düşünülür ise ortalama maliyet, eğitim hizmetini sunmak için katlanılan tüm harcamaların öğrenci sayısına bölünmesi ile elde edilmektedir.

Birim maliyet, bir anlamda öğrenci başına birim harcama çözümlemesi, maliyetin başlıca unsurlarının ve eğitim düzeninin etkinliğini, eğitimde kullanılan çeşitli faktörlerin (öğretmen, yönetici, araç-gereç) birbirleri ile ilişkili olarak kullanım biçimini, yeni eğitim yöntem ve tekniklerinin mali açıdan kullanımı ve sakıncalarını analiz etmeye olanak tanımaktadır. Böylece birim maliyet çözümlemesi, farklı seçenekleri göz önünde bulundurarak gelecekteki harcamaların tahmin edilmesinde eğitim planlamasının temel aracı durumundadır (Adem, 1977, 88).

Birim maliyet hesaplanması okullarda kullanılan kaynakların etkinliği, eğitim yatırımlarının karlılığı ve eğitime yapılan kamu harcamalarında eşitlik hakkında bilgi verir. Birim maliyet hesaplaması, mikro ve makro perspektifte olmak üzere iki ayrı şekilde yapılabilir. Makro perspektifte, eğitim hizmetini sunmak için katkıda bulunan tüm kesimlerin yaptıkları tüm harcamaların öğrenci sayısına bölünmesi ile hesaplanır. Mikro perspektifte ise, öğrenciler için katlanılan mal ve hizmetlerin maliyeti ayrıştırılarak, maliyet unsurları ayrı ayrı hesaplanır (Mingat ve Tan, 1988, 25).

Yüksek öğretimde birim maliyet toplam öğrenci bazında, fakülte bazında, üniversite bazında ve öğrenim alanları bazında hesaplanabilmektedir. Yüksek öğretimde birim maliyet hesaplanır iken diğer öğretim kademelerinde olduğu gibi bütçe ödeneklerinin öğrenci sayısına bölünmesi ile bulunmaktadır. Hesaplamaya 2 yıllık yüksek okul ve fakülteler dahil edilmiş, ancak lisansüstü eğitim ve doktora düzeyi dahil edilmemiştir. Bilindiği gibi lisansüstü ve doktora eğitimi yüksek öğretim sistemi içerisinde enstitülerce verilmektedir. Ancak ülkemizde enstitülerin büyük bir kısmı ayrı bina ve öğretim üyesine sahip değildir. Enstitülerin çoğu fakültelerin bünyesinde faaliyet göstermekte, fakültelerin derslik, araç gereç ve öğretim elemanlarından yararlanmaktadırlar. Bu nedenle enistütü ödeneklerini hesaplamaya dahil edilmesi gerçek öğrenci maliyetini yansıtmayacak ve birim maliyet olduğundan daha yüksek çıkacaktır (Savaş ve Ertel, 1987, 42).

Ülkemizde; üniversite bazında birim maliyetleri Tablo-2’de görülmektedir. Tablo-2’nin incelenmesi sonucu çıkarılan ilk sonuç; 1995-1996 öğretim yılında bir üniversite öğrencisinin devlete maliyetinin 273,00.-YTL’ ye ulaştığıdır. Cari ödenekler baz alınarak hesaplanan maliyetin ise ortalama 191,00.-YTL. olduğudur. Tablo-2’den çıkarılacak ikinci sonuç; öğrenci başına birim maliyetlerde üniversiteler arasında önemli farklar olduğudur. Gerçektende birim maliyetin en yüksek olduğu üniversite 1.157,00 YTL. ile Kafkas Üniversitesi, en düşük olduğu üniversite 150,00 YTL. ile Marmara Üniversitesidir. Ancak, üniversiteler arası birim maliyetler karşılaştırılır iken, üzerinde dikkatle durulması gereken bir nokta vardır. Birim maliyetin bulunmasında en önemli faktör öğrenci sayısıdır. Örneğin, öğrenci sayısı az olan üniversitenin birim maliyeti, öğrenci sayısı fazla olan üniversiteye göre daha fazla olacaktır. Benzer bir durumda yeni açılan üniversitelerin yeni bina, teçhizat ve öğretim elemanı için eski üniversitelere göre daha fazla yatırım ve cari harcamaya ihtiyacı olduğundan, yeni açılan bir üniversitenin maliyetinin eski bir üniversiteye göre daha fazla olması doğaldır.

Tablo-2 1995-1996 Öğretim Yılında Üniversite Bazında Birim Maliyetler (YTL)

Üniversite	Öğrenci Sayısı	Birim Maliyet	Ö.Başına C. Maliyet	Üniversite	Öğrenci Sayısı	Birim Maliyet	Ö.Başına C. Maliyet
A.İ.Baysal	6.997	240	122	İst. Teknik	16.512	346	254
A. Menderes	2.348	684	339	Kafkas	952	1157	621
A. Kocatepe	8.239	182	108	Sütçü İmam	2.489	595	337
Akdeniz	7.368	493	241	Karadeniz T.	22.092	221	148
Anadolu	15.616	257	202	Kırıkkale	2.784	680	302
Ankara	36.446	306	246	Kocaeli	9.312	247	161
Atatürk	22.285	345	242	Marmara	36.629	154	112
Balıkesir	8.730	160	99	Mersin	4.376	386	208
Boğaziçi	8.201	376	240	Mimar Sinan	4.503	316	247
Celal Bahar	6.850	295	171	Muğla	2.724	477	270
Cumhuriyet	8.955	376	240	M. Kemal	6.237	236	120
Çanakkale	5.336	227	120	Niğde	8.197	171	105
Çukurova	15.572	381	273	Ondokuz M.	31.012	198	128
Dicle	9.641	449	293	OTDÜ	15.900	365	291
Dokuz Eylül	28.663	213	150	Osmangazi	6.639	493	302
Dumlupınar	8.907	169	103	Pamukkale	6.342	296	156
Ege	32.177	355	282	Sakarya	6.459	269	171
Erciyes	15.594	299	142	Selçuk	31.468	162	101
Fırat	9.995	385	228	S.Demirel	13.845	197	108
Galatasaray	588	959	498	Trakya	13.752	211	117
G.Antep	3.974	572	302	Uludağ	26.038	189	131
G.Osmanpş	5.005	324	178	Yıldız Teknik	13.025	173	126
Hacettepe	24.905	465	355	Yüzüncü Yıl	8.119	426	278
Harran	4.441	437	276	Z. Karaelmas	3.330	548	256
İnönü	9.283	366	185				
İstanbul	60.616	250	207	TOPLAM	690.677	273	191

Kaynak : YÖK (1996a), Yüksek Öğretimin Finansman İhtiyacı, T.C. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı, Kasım 1966, Ankara

Tablonun incelenmesinden de bu durum açık olarak görülmektedir. En yüksek birim maliyeti olan üniversite yeni açılan Kafkas Üniversitesi'dir. Bu üniversitenin öğrenci sayısı 1995-1996 öğretim yılında sadece 952 dir.

Ayrıca, veri yetersizliğinden dolayı maliyet hesaplamasına dahil edilemeyen özel harcamaların varlığı da göz önünde bulundurulur ise, bu sonuçlara bakarak maliyetin yüksek veya düşük olması üniversitenin diğerlerine göre daha kaliteli veya kalitesiz öğrenci yetiştirdiğini söylemek tam olarak doğru olmayacaktır. Hesaplama karşılaşılan bu sorunun etkisini azaltmak için, yüksek öğretimin finansmanında devlet ve öğrenci katkısını belirlemede, toplam ödeneklerin öğrenci sayısına bölünmesi yerine, sadece cari harcamaları öğrenci sayısına bölünmesi ile elde edilen ortalama cari hizmet maliyeti kullanılmaktadır.

2.2.2. Harcamayı Yapanlara Göre Maliyet

Harcamayı yapanlara göre maliyet kavramı; hanehalkı, eğitim kurumları ve devlet olmak üzere üç ayrı birim tarafından yapılan harcamaları kapsamaktadır. Hanehalkı eğitim hizmetinden yararlanmak için iki tür maliyete katlanmaktadır. Bunlardan ilki; barınma, seyahat, beslenme ve ders kitapları gibi eğitim için doğrudan katlanılan maliyetlerdir. Diğeri ise vergi mükellefi olmalarından dolayı eğitim maliyetlerine dolaylı olarak katkıda bulunmalarıdır. Harcamayı yapanlara göre yapılan maliyet ayrımında ikinci birim; eğitim kurumlarıdır. Bu kurumlar ülkelerin ekonomik yapılarına göre, kurumsal gelirleri ölçüsünde eğitim maliyetlerine katılmaktadırlar. Ancak eğitim maliyetlerine kurumsal katkı, mali kaynakları yüksek olan ülkelerde dahi eğitim maliyetlerinin büyük bir kısmını karşılayacak düzeye ulaşmamıştır.

Harcamayı yapanlara göre yapılan ayrımında, maliyetlere katkısı en fazla olan birim devlet'dir. Devletin eğitim maliyetlerine katkısı eğitim kademelerine göre değişmektedir. Temel eğitimde hane halkının katlanmak zorunda olduğu giderler dışındaki giderlerin tümünü üstlenmekte, yüksek öğretimde ise öğrencilerden alınan öğrenim ücretleri dışında maliyetlerin büyük bir kısmını karşılamaktadır. Bu eğitim aşamasında devletin katkısı iki şekilde olmaktadır. İlk olarak kendi eğitim kurumlarının giderlerine katlanmakta, ikinci olarak öğrencilere kredi programları çerçevesinde burs vererek, yurtlar açarak, öğrencilerin bazı harcamalarını sübvans ederek (Adem, 1977, 89), özel eğitim kurumlarına yapılan

nakdi ve aynı yardımların tamamının vergi matrahından ve düşülmesini sağlayarak (Tezcan, 2005, 118), giderlerin belirli bir kısmını geri ödemek sureti ile eğitim maliyetlerine katlanmaktadırlar.

Hanehalkının eğitim hizmetinden yararlanabilmek için yaptıkları harcamalar, eğitimin özel maliyeti olarak nitelendirilebilir. Özel maliyetlerin büyüklüğü; eğitim seviyesine, eğitim kurumuna ve öğrencinin ailesinin ikamet ettiği şehirden başka bir şehirde eğitimini sürdürmesi (özellikle yüksek öğretimde) gibi faktörlere bağlıdır. Ayrıca özel maliyetler en çok yüksek öğretim aşamasında büyük tutarlara ulaşmaktadır. Örneğin ülkemizde hane halkının yüksek öğretimdeki katlandıkları özel maliyetler; “ üniversite giriş sınavı için yapılan harcamalar, kayıt sırasında yapılan harcamalar, öğrenim için ödenen katkı payları ve öğrenimi sürdürmek için yapılan harcamalardan oluşur” (Altuğ, 1990, 9-12).

Lise eğitimine devam edenler veya mezun olanlardan büyük bir bölümü üniversite seçme ve yerleştirme sınavı öncesi aldıkları lise eğitimini üniversiteye girmek için yeterli görmemekte ve sınava hazırlayıcı eğitim alma eğilimindedirler. Bu tür eğitim hizmetleri ise sayıları her geçen gün artan üniversite hazırlık dershanelerince verilmektedir. Bu dershanelerin ücretleri ilden ile hatta aynı il içerisinde bile farklılık göstermektedir. Üniversiteye girmek isteyen öğrenciler için dershanelere ödenen ücretler, dershaneye devam etme sırasındaki test kitabı, defter, fotokopi ve kırtasiye harcamaları sınav öncesi öğrenciler için en büyük maliyet unsurudur. Ayrıca bazı aileler çocuklarını dershaneye göndermenin yanısıra öğretmen tutarak özel derste aldırarak, öğretmenlere ödenen miktarlar³ büyük tutarlara ulaşmaktadır. Öğrencilerin katlanmak zorunda oldukları ikinci özel maliyet unsuru, üniversite giriş sınavına müracaat için alınan formlar karşılığında ödenen harçlardır. Öğrencilerin kayıt sırasında ve sınav için çeşitli belgeler hazırlarken yaptıkları harcamalar ve eğer başka bir ilden geliniyor ise barınma, seyahat ve beslenme giderleri kayıt sırasında karşılaşılan özel maliyetler arasındadır. Yüksek öğretimdeki üçüncü maliyet unsuru, öğrenim sırasında ödenen katkı paylarıdır. Katkı payları özel bir maliyet unsurudur.

³ Özel öğretmenlere ödenen ücretler kayıtdışı ekonominin içerisinde yer almakta ve vergilendirilmeyen alan içerisinde olduğu kabul edilmektedir.

Öğrencilerin katlandıkları son özel maliyet, öğrenime devam eder iken yaptıkları harcamalardır. Bu harcamalar, kitap, fotokopi, kırtasiye, araç-gereç, giyişi, barınma, beslenme ve ulaşım harcamalarından oluşur.

2.2.3. Harcamanın Niteliğine Göre Maliyet

Harcamaların niteliğine göre yapılan ayırım bir anlamda üretilen hizmet miktarının fonksiyonel değişikliğini içeren çeşitli harcama kalemlerine göre hesaplanan maliyettir. Bu maliyet kavramı yatırım ve cari maliyet olarak ikiye ayrılmaktadır. Yatırım maliyetleri⁴ içinde; okul binalarının arsalarının satın alımı ve kamulaştırma giderleri, plan-proje, bina yapım, büyük onarım ve bakım giderleri girmektedir (Bircan, 1988, 15).

Hizmetin sunulması için katlanılması gereken cari maliyetler ise harcama amacına göre yapılan ayırımın ikinci bölümünü oluşturur. Bu maliyetler eğitim hizmetini sunmak için her yıl tekrarlanan ve faydaları cari yıl içinde görülen fakat bir sonraki yıla sarkmayan harcamalar için katlanılan maliyetlerdir. Cari maliyetlerde sabit ve değişken olarak ayırma tabii tutulabilir. Sabit-cari maliyetler; eğitimdeki yönetici ve denetçi giderleri, öğretmen ücretleri, idari personel ücretleri, elektrik, su, ısınma, aydınlanma giderlerinden oluşur. Eğitim araçları bakım onarım giderleri, idari araç-gereç giderleri, yemekhane ve barınma giderleri ve kitap, kırtasiye için yapılan harcamalar değişken-cari maliyetleri oluşturur.

Cari maliyetler, “eğitim harcamalarının ekonomik amaçlarına göre, dolaysız maliyet, dolaylı maliyet ve özendirme maliyeti olarak ayrılabilir” (Adem, 1993, 130). Eğitim hizmetinin sunulmasında doğrudan katlanılan maliyet unsurları olan öğretmen ücretleri, demirbaş ve kırtasiye giderleri dolaysız maliyet, yönetici personel, hizmetliler ve genel yönetim giderleri için katlanılan maliyetler dolaylı maliyetler olarak nitelendirilir. Özendirme maliyeti ise, bireylerin eğitim hizmetlerinden yararlanmasını cazip hale getirmek için öğrencilere yapılan sağlık, boş zamanlarını değerlendirme, kültürel ve sportif aktiviteler, öğrenci derneklerine yapılan yardımlar ve burs, kredi gibi ödemelerin neden olduğu maliyet unsurudur.

2.2.4. Alternatif Maliyet

⁴ Yatırım maliyeti kavramı, sabit-yatırım maliyeti ve değişken-yatırım maliyeti olarak ayrılabilir. Arsa alımı, bina alımı, mobilya ve kütüphane giderleri sabit-yatırı maliyeti, eğitsel araç-gereçler, laboratuvar ve sınıf demirbaşları da öğrenci sayısına göre değişeceğinden değişken-yatırım maliyeti olarak nitelendirilebilir

Muhasebe bilimi açısından maliyet hesaplaması, belirli bir dönemde yapılan tüm harcamaları kapsamaktadır. Oysa iktisat bilimi için önemli olan eğitim kesimine ayrılan tüm parasal, fiziki ve beşeri kaynakların ekonomik anlamda verimliliğidir. Bu nedenle, hizmetin maliyetine bireyler ve hane halkları için gelir kayıplarının da eklenmesi gerekmektedir. Alternatif maliyet kavramı; “eğitimin girdilerine fiyatlar ile yapılan ödemelerin maliyetini ölçmekten çok, diğer bir çok kar getirebilecek alternatif kullanımların sağlayacağı değerleri açıklayan bir kavramdır. Veri dönemde, ekonomik kaynakların arzı birey ve toplum için sınırlıdır. Örneğin eğitim gibi özel bir amacın vazgeçme maliyeti, kaynakları başka alanlarda kullanmak fırsatından vazgeçmek olarak kabul edilmektedir”(Coobs ve Hallak, 1987, 13).

Maliye biliminde, alternatif maliyet ve fırsat maliyeti gibi farklı isimlerde kullanılan vazgeçme maliyetinin ortaya çıkışı kaynaklarının kıtlığıdır. Bilindiği gibi iktisat biliminin tanımı da bu noktadan çıkmaktadır. En basit anlatımla iktisat, sınırlı kaynaklar ile sınırsız ihtiyaçları karşılama bilimidir. Tanımdan da anlaşıldığı gibi bir ihtiyacı tatmini için kullanılan kaynakların alternatif alanlarda kullanılmamasının neden olduğu fayda kayıpları söz konusu olacaktır. Bu açıklamalardan sonra vazgeçme maliyetini; verilen bir karar sonucu vazgeçilen en iyi alternatifin değeri olarak tanımlayabiliriz.

Eğitimde vazgeçme maliyeti kavramını, bir örnek yardımı ile açıklamak konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Örneğin bir öğrenci temel eğitim sonrası eğitime devam etmek yerine kendisine gelir getirecek bir işte çalışması durumunda, hem kendisi gelir sağlayacak hem de ekonominin üretim gücüne katkıda bulunacaktır. Oysa, bireyin çalışmak yerine eğitimine devam etmesi, hem kendisinin hem de ailesinin elde edebileceği bir gelir miktarından vazgeçmesini gerektirecek, toplum açısından ekonominin üretim gücünde bir azalma olacaktır. İşte eğitimi sürdürmek için öğrencinin ve toplumun katlanmak zorunda olduğu bu fayda kayıpları eğitimde vazgeçme maliyeti olarak isimlendirilmektedir.

Görüldüğü gibi eğitimde vazgeçme maliyeti, birey ve toplum için söz konusudur. Toplumun katlandığı vazgeçme maliyeti, hizmeti sunmak için kullanılan tüm kaynakların, alternatif kullanım alanlarında kullanılmamasından doğan fayda kayıplarıdır. Bireyin katlandığı maliyet ise zamanın alternatif değeri olarak ortaya çıkan, gelir getirebilecek bir işte çalışmamaktan dolayı vazgeçilen gelir akımları ve vazgeçilen boş zamandır. Özellikle

zamanın değeri, birey için önemlidir. Bireylerin kendi zamanları, beşeri sermaye oluşumundaki maliyetler içinde en önemli faktördür. Çünkü bireyin zamanının değeri vazgeçme maliyetini belirleyeceğinden, yatırımın karlılığını etkileyecektir (Thurow, 1970, 130).

Eğitimde vazgeçme maliyeti; “ücretli istihdamdan dolayı kazanılacak ücret kaybının yanısıra, ev işlerinde kullanılan ocuk emek-zaman kaybını da kapsamaktadır. Özellikle düşük gelirli aileler için ocuk gelirlerinin aile bütçesine katkısı önemlidir. Bu açıdan vazgeçme maliyetinin değeri yüksek gelirli ailelere göre düşük gelirli ailelerde daha yüksektir” (Stewart, 1995, 190).

Vazgeçme maliyeti ekonomideki kaynakların elde edilebilirliği ile yakından ilişkilidir. Çünkü; kıt olan kaynağın vazgeçme maliyeti bol olan kaynağa göre daha yüksektir. Bu noktada vazgeçme maliyetinin değeri kullanım alternatifleri ile ilişkilendirilebilir. Çünkü kullanım alanlarının fazlalığı veya azlığı maliyeti doğrudan etkilemektedir. Vazgeçme maliyetini etkileyen unsurlardan biri de, eğitim kademeleridir. Eğitim kademeleri ilerledikçe birey ve toplum için vazgeçme maliyetinin değeri artacaktır. Çünkü; eğitime devam etmek ile mahrum kalınan gelir kaybı öğrenim düzeyi, öğrencinin yaşı ve üretim kapasitesi arttığı zaman daha da artmaktadır. Özellikle liseyi bitiren bir bireyin temel eğitim mezunu bir bireye göre iş fırsatları ve alabileceği ücret yüksek olacağından, yüksek öğretime devam etmek bireyin vazgeçme maliyetini arttıracaktır. Buna ek olarak, yüksek öğretimde öğrencinin katlanacağı özel maliyetlerin diğer öğrenim kademelerine göre daha yüksek oluşu, bu amaç için kullanılan kaynakların alternatif maliyetini de arttırmaktadır. Toplum açıısından, eğitim kademeleri ilerledikçe ayrılan kaynakların artması ve iş hayatına atılabilecek yaştaki nüfusun eğitime devam ederek üretim sürecine katılma sürelerinin uzaması bir maliyet yaratacaktır (Adem, 1993, 142-146).

Eğitim kademelerinde karşılaşılan devamsızlıklar, başarısızlıklar ve eğitimi yarıda bırakma kaynak israfına neden olacak ve vazgeçme maliyetini etkileyecektir. Burada unutulmaması gereken bir konuda, eğitimini tamamlayan bireyin işe giriş süresidir. Eğer birey mümkün olduğunca kısa sürede üretim sürecine girer ise, o kadar kısa sürede gelir akımlarına kavuşacak, toplumun üretim gücü artacaktır.

III. BÖLÜM

EĞİTİM HİZMETLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Eğitim hizmetinin ekonomik rolü kavramını açıklamak için kullanılan yaklaşımlar, eğitim hizmetinin kişisel ve milli gelir artışı çerçevesinde iktisadi büyümeye etkisi, eğitimin beşeri sermaye olarak da isimlendirilen insangücü kaynaklarının geliştirilmesindeki önemi ve ekonomik gelişme-kalkınma sürecine katkısı bu çerçevede gelir dağılımı ile olan ilişki ve bu ilişkinin ölçülmesinde kullanılan yaklaşımlar, yapılan ampirik çalışmalarla eğitim hizmetinin ekonomik yönünü ortaya koymaktadır.

3.1. Eğitimin Ekonomik Rolünü Açıklayan Teoriler

Eğitim hizmetlerinin ekonomik özömlömelere konu edilmesi ilk kez “Beşeri Sermaye Teorisi” ile başlamıştır. Bu teori temelde eğitimin işgücünün verimliliğini arttırarak, kişisel gelir ve milli geliri arttırmadaki rolü üzerinde durmuştur. Eğitim hizmetlerinin ekonomik yönünü açıklayan diğer yaklaşımlar ise “Eleme Hipotezi” ve “Kuyruk Hipotezi”dir. Bu yaklaşımlar ağırlıklı olarak eğitim hizmetinin işgücü piyasalarındaki etkisi üzerinde durmaktadırlar.

3.1.1. Beşeri Sermaye Teorisi

Neo klasik iktisatçılar, kıt kaynakların dağılımıyla ilgilenmiş, piyasa sistemi içerisinde optimal kaynak dağılımının ne şekilde sağlanacağı, bu süreçte firma ve tüketicilerin davranışlarının nasıl değişeceği üzerinde durmuşlardır. Neo-klasik işgücü kuramı ise; işgücü talep eden firmalar ile işgücü arzı arasındaki ilişkiyi incelenmiştir.

- 1950 yılından itibaren, işgücü piyasası ile ilgili Neo klasik yaklaşımlar Beşeri Sermaye Teorisinin gelişmesine neden olmuştur. Beşeri kaynakların ekonomik rolünü ortaya kayan ilk çalışma Schultz tarafında 1961 de yazılan “Beşeri Sermaye Yatırımı” isimli çalışmadır. Beşeri sermayeyi geliştirmeye yönelik faaliyetler beş kategoriye ayrılmıştır (Schultz, 1961, 9).
- Dayanıklı, sağlıklı bireyler yetiştirmeye yönelik sağlık faaliyetleri ve hizmetler,
- Firmalar tarafından organize edilen ıracılık eğitiminde dahil olduğu hizmet içi eğitimler,
- İlk, orta ve yüksek öğrenim düzeylerinde organize edilmiş yasal eğitim,
- Firmalar tarafından organize edilmeyen, yetişkinlere yönelik öğretim programları,
- Bireylerin ve ailelerin iş fırsatlarını değiştirmek için yaptıkları göçler.

Harbinson ve Mayers’e göre insan kaynağını geliştirme, insan sermayesinin birikimi anlamına gelmekte ve ekonomik gelişmede etkili bir yatırım niteliği taşımaktadır. İnsan sermayesi çeşitli yollar ile geliştirilebilmektedir. Bunlardan ilki, temel eğitimden başlayıp üniversite eğitimine kadar uzanan örgün eğitim, ikinci yol ise insanların istihdam edildikleri kurumlarda iş başında sistematik ve enformel olarak aldıkları eğitimidir. Beşeri

sermayenin geliştirilmesinin üçüncü yolu, bireyin daha fazla bilgi-beceri elde etmek için araştırma yapması olarak ifade edilebilecek olan kendi inisiyatifi ile kapasitesini geliştirme sürecidir. Harbinson ve Mayers bunlardan ayrı olarak insan sermayesinin gelişmesi sürecini daha iyi tıp ve halk sağlığı programları ve beslenmenin geliştirilmesi olarak belirtmiştir. Bu faktörlerin de birbirleri ile ilişkili olduğunu ve örgün eğitim gibi ekonomik büyümenin hem nedeni hem de sonucu olduğunu belirtmiştir (Harbinson ve Mayers, 1964, 2-3).

Beşeri Sermaye Teorisi; bireylerin farklı nitelikte olduğuna, bu nitelik farklarının verimliliklerinde farklılıklara neden olduğu yani işgücü piyasasının heterojen yapıda olduğu görüşüne dayanmaktadır. Zeka ve beceri gibi bireyler arasındaki nitelik farklılıkları bireylerin verimliliklerinde birbirlerinden farklı olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle firmalar farklı verimlilikteki işçilere farklı ücret öderler. Teoriye göre, yüksek ücret ödenen meslekler, bu mesleğe yönelik eğitim programlarına yatırım yapmaya ve bireyleri bu programlara harcamada bulunmaya teşvik eder. Eğer eğitim programı gelecekte bugün katlanılan maliyetten daha fazla gelir getirmeyi mümkün kılıyorsa ise kişiler bu programa harcama yapacaklardır. İşgücü piyasası da sürekli olarak daha eğitilmiş işçileri istihdam etme yeteneğine sahiptir. Esnek bir piyasa olan işgücü piyasasında farklı meslekler için oluşan ücret düzeyi, işgücü arzı ve talebi tarafından belirlenmektedir (Ünal, 1992, 226-227). Böylece piyasadaki ücret ile firmaların işçilere olan talebi ve farklı eğitim programları için oluşan bireysel talep ile eğitim talebi arasındaki ilişki piyasa işleyişi çerçevesinde kurulmuş olacaktır.

Beşeri Sermaye Teorisi özellikle bireysel gelir ve ulusal gelirdeki artışlar üzerinde durmuştur. Bireysel gelir artışı ile ilgili çalışmalar “eğitimin getiri oranı” kavramı adı altında incelenmiştir. Bu konu eğitimin kişisel gelirin oluşmasında ve gelişimindeki rolü olarak, eğitimin parasal faydaları kısmında incelendiğinden, üzerinde ayrıntılı olarak durulmayacaktır.

Kişisel gelirdeki değişimler, bireyin kazanç ve ücret profili tarafından belirlenmektedir. İş hayatı boyunca gelirdeki değişimi gösteren ücret profil eğrisi içbükeydir. Kişisel gelir bireyin iş yaşamına başlamasından itibaren artmakta, sonra yatay bir hal almakta ve sonuçta azalmaktadır. Teoriye göre bu eğrideki değişim beşeri sermayenin birikimi tarafından belirlenir. Gelir, beşeri sermayenin gelişimi ile artmakta,

doyum noktasına ulaşmakta ve sonra azalmaktadır. Bireylerin gelirleri arasındaki farklılıklar ve ücret profilinin değişmesi işgücü piyasalarındaki ücret yapısını ortaya çıkarır. Beşeri sermaye teorisi, bireyler arasındaki ücret farklılıklarını belirleyen faktörler arasında en önemlisinin okulda ve okul sonrası iş yaşamı boyunca alınan eğitim olduğunu savunmakta ve özellikle iş eğitiminin işçi ücretleri üzerinde pozitif etkisi olduğunu kabul etmektedir (Mincer, 1989, 186-187).

3.1.2. Eleme Hipotezi

Hipoteze göre, eğitim dışındaki faktörlerin neden olduğu farklılıklar standardize edildiği zaman, eğitim alan bireylerin gelirleri arasındaki farklılıkların açıklanmasında eğitimin verimlilik artışı üzerinde etkisi olmadığını, eğitimin sadece daha önceden var olan yetenek farklılıklarını ortaya çıkarmaya yaradığını savunmaktadır (Laynard ve Psacharopoulos, 1975, 895). Teoriye göre eğitim, bireyleri yeteneklerine göre sınıflandıran ve yetenekleri eğitim belgeleri ile etiketleyen bir mekanizmadır. Bu nedenle “eğitimsel kazanımlar piyasadaki belirli tür ve nitelikteki yeteneklerin tanımlayıcısı olmaktadır. Eleme sürecinin ekonomik amacı; insanları farklı verimlilik düzeylerine göre tanımlamaktır” (Whitehead, 1981, 44). Eğitim, “insanları yetenek ve verimliliklerini doğrudan etkilememektedir. Sadece kişileri yeteneklerine göre elemekte, süzgeçten geçirmekte ve işverenin işçi seçimine ve ücretin belirlenmesine yardımcı olmaktadır” (Psacharopoulos ve Woodhall, 1985, 44). Çünkü; işveren işe aldıkları işçilerin eğitim durumu dışında hiçbir bilgiye sahip değildiler. Böylece eğitim, işe alınacak işçinin ücretinin belirlenmesinde kullanılacak tek araç olmaktadır.

Hipotezde belirginleşen özellikler iki grupta toplanabilir. Birinci grupta yaş, cinsiyet, kişilik özellikleri ve ırk yer alırken, ikinci grupta tamamlayıcı özellikler olarak adlandırılan, bireyin işte daha fazla yatırım yaptığı ve verimlilik ile ilgili olan özellikler bulunmaktadır. Kişilerin işgücü piyasasına girmelerinde diploma, sertifika, ırk ve cinsiyet gibi özellikler temel olarak dikkate alındığı görülmektedir. Eğer eğitimin tamamlayıcı özelliği bireylerin uygun işlere girmelerini sağlar ise, eğitim verimliliğinin ve üretimin artmasına neden olacaktır. Burada eğitimin verimlilikle olan ilişkisinin Beşeri Sermaye Teorisinden farklı olan yönü, eğitimin, sadece verimlilikle ilgili özellikleri tanımlaması, fakat verimli bireylerin yetiştirilmesinde rol oynamamasıdır (Whitehead, 1981, 45).

Eğitim sistemi bireyi sisteme dahil ederken, sistemden mezun ederken ya da sistem dışına çıkarırken bir eleme işlevini yerine getirir. Örneğin, rgn eğitim bireyler arasında sisteme uygun olanları kabul ederek, uygun olmayanları kabul etmeyerek ya da sistemden uzaklaştırarak onları bir ayrıma tabii tutmaktadır. Yapılan bu sınıflandırma ve bu sınıflandırmayı gösteren belgeler, işverenlere işe alınacak bireyler ile ilgili işaretler vermektedir. Bu belgeler işe almada tanımlayıcı ve belirleyici kriter olarak kullanılmaktadır (Elliott, 1991, 181). Bu yolla iş piyasasında, işe uygun olanlar ile uygun olmayanlar birbirinden ayrılacak ve işveren işyi işe alır iken veya işe aldıktan sonra terfi ettirir iken alınan diplomaları esas alacaktır.

3.1.3. Kuyruk Hipotezi

Kuyruk Hipotezi, “eğitimin işçinin potansiyel verimliliğinin belirlenmesinde önemli bir etkisinin olmadığını, nk verimliliğin işin bir özelliği olduğu görüşüne dayanır” (nal, 1992, 227). Yüksek verimlilikteki işler modern fiziksel sermaye ve teknoloji kullanıldığı yüksek ücretli işlerdir. Bu işler için işe alınacak işçilerin verimlilikleri işin verimliliğinin düzeyine çıkartılması gerekir. Bu ise işveren için bazı maliyetler doğuracaktır. Bu nedenle işe eleman alınırken dikkat edilmesi gereken nokta yetiştirme maliyetini minimum düzeyde tutmaktır. Maliyeti en düşük düzeyde tutmak ise kişilerin yetiştirilebilirlik düzeyine bağlıdır. Kişilerin yetiştirilebilirlik düzeyini belirleyen en önemli faktör ise eğitimidir (nal, 1992, 228).

Hipoteze göre, yetiştirilebilirlik düzeyini gösteren nitelikler, sadece iş başında verilen formel ve enformel eğitimin maliyetini etkiler. Eğitimin buradaki rolü, işçinin verimliliğini işin verimliliğine yükseltmek için gerekli nitelikleri kazandırmaktır. Kişiler piyasadaki işler için kuyruğa girerler, kuyruğun en üstünde yetiştirilmeleri en kolay olanlar, en sonunda ise yetiştirilmeleri en zor olanlar yer alırlar. Işveren en ucuz maliyet ile yetiştirilebilecekleri en verimli ve en yüksek ücretle işe almaktadır (nal, 1991,762).

3.2. Eğitim Hizmetlerinin Ekonomik Gelişme ve Gelir Dağılımına Etkisi

Eğitim hizmetlerinin ekonomik gelişme sürecindeki etkisini incelemeye geçmeden ekonomik gelişme ve büyüme kavramları arasındaki farklılığın ortaya konulması gerekmektedir. Ekonomik gelişme ve ekonomik iktisadi büyüme kavramları arasında farklılık vardır. nk; gelişme sadece üretim ve kişi başına düşen gelir artışından ibaret

olmayıp, ekonomik yapının yanında sosyo-ekonomik yapının da değişmesi ve geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Büyüme ise sadece üretim, kişisel gelir ve milli gelir artışını ifade etmektedir. Ancak gelişmenin başlangıç aşaması, ekonomik büyümenin gereklerinin yerine getirilmesi gereken bir süreçtir. Ekonomik gelişme süreci ise hem gelişmeyi hem de büyümeyi kapsayan bir süreçtir. Eğitim hizmetinin ekonomik gelişme süreci açısından değerlendirilmesi başlığı altında, insan gücü kaynaklarının değerlendirilmesinin gelişme sürecindeki önemine değinilecek, eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinden bahsedilecek ve eğitimin gelişme sürecindeki rolü araştırılacaktır. Bu araştırma, eğitimin hizmetinin etkilerini ampirik çalışmalarla ortaya koymaya yönelik kullanılan, “Artık Faktör, Basit Bağantı ve Fayda-Maliyet Analizi” olarak üç ayrı yöntemle yapılacaktır.

İktisadi gelişme, kişi başına düşen ulusal gelir artışının yanısıra, genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, endüstri kesiminin ulusal gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikleri de kapsamaktadır. Bu süreç eğitim hizmetini sunmakta kullanılan girdilerin bileşiminin ve niteliğinin, üretim teknolojisinin, üretim yapısının örgütlenmesinin, üretimin sektörel dağılımının, nihai talep yapısının ve dış ekonomik ilişkilerin değişmesi gibi faktörleri içermektedir. Gelişme için, fiziki sermaye stokuna eklemelerin yapılması ve bunun sonucu olarak kişi başına düşen ulusal gelir miktarının yükselmesi gereklidir. Fiziki sermayenin artırılması ise beşeri sermayenin geliştirilmesiyle yani emeğin niteliğinin artırılması ile mümkündür. Bu yönü ile eğitim iktisadi gelişmede, emeğe nitelik kazandırma süreci olarak tanımlanabilir.

Eğitimin toplumdaki temel işlevleri bireyin bilimsel ve kültürel birikimi yeni kuşaklara aktarmak, toplumsal ve doğal ortama uyum sağlamasına yardımcı olmak, doğal ve toplumsal çerçeveyi değiştirmek ve geliştirmek konusunda topluma yetenek kazandırmak olarak sıralanabilir. Birinci işlevin ağır bastığı eğitim sistemi toplumda kurulu düzeni, varolan kültürel, ekonomik, siyasal, doğal ve yapay çevreyi değiştirmekten çok bu koşullara ve ortama uyum sağlayan bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. İkinci işlevin ağır bastığı bir eğitim sistemi; toplumu, çevreyi değiştirmek, geliştirmek için bireye katılımcı bir kentlilik ve yurttaşlık bilinci ve duyarlılığı sağlamayı hedeflemektedir.

İnsan gücü kaynaklarının iktisadi gelişme sürecindeki rolünü inceleyenlerin başında Schultz gelmektedir. Schultz’a göre; geri kalmış ülkelerin gelişme sürecini

başlatamamalarının nedeni olarak eğitime gereken önemi vermemelerini göstermiştir. Şili örneği bu varsayımı doğrulamakta, teknik ilerleme ve insan gücü niteliğinin geliştirilmesinin, gelişmenin temel faktörleri olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Irak petrol gelirlerinin büyük kısmını tarımsal sulamaya ayırmış ancak çiftçilerin eğitimi için kaynak ayırmamıştır. Benzer yanılgıya gelişmiş ülkelerde düşmüştür. ABD’de siyahların düşük ücret almalarının temel nedenlerinden biride, verimliliklerini düşüren eğitim yetersizliğidir. “Eğer yoksul ülkeler yeni planlar çerçevesinde, beşeri sermaye stokunu arttırmaya yönelik yatırımda bulunarak, eğitime daha fazla kaynak ayırırlar ise bu onların kalkınma sürecini başlatacak ilk adım olacaktır” (Schultz, 1972, 299-305).

Eğitimin kalkınmaya etkisi şu şekilde açıklanmıştır; “Nüfusun okur-yazar oluşu gelişmenin ilk aşamasında sürece çok önemli etkisi vardır. Rus devrimi, Fransa ve İngiltere’deki sanayi devrimi gençlerin en az 2/5 inin okur-yazar olduğu zaman gerçekleşmiştir. Bu durum eğitim düzeylerinin kendilerini izleyen ekonomik değişmelerin temel faktörleri arasında olduğu kesin olarak söylenemez ama böyle bir etkinin de hiç olmadığını idda etmek de olanaksızdır” (Adem, 1980, 3).

İnsan kaynaklarının niteliğinin artırılması bir çağdaşlaşma aracı olarak görülmektedir. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi toplumun tüm bireylerinin kuramsal ve uygulamaya dönük yeteneklerin geliştirilmesine yönelik bir süreçtir. Ekonomik anlamda bu süreç, bir ülkenin ekonomik gücüne yapılan insan sermayesi yatırımlarının birikimi olarak tanımlanmaktadır. Politik anlamda insan kaynaklarının değerlendirilmesi, gelecekteki yetişkinlerin siyasal yaşama katılmaya hazırlanmaları anlamına gelir. Toplumsal ve kültürel açıdan bu değerlendirme, bireylerin daha iyi, daha zengin ve daha az sınırlandırılmış bir yaşam sürmelerine yardımcı etmekte, bu süreç çağdaşlaşmanın önünü açacak bir yol olarak görülmektedir (Harbinson ve Mayers, 1964, 16-17).

İnsan kaynaklarının kalitesinin ekonomik gelişme sürecinde büyük önemi bulunmaktadır. Ekonomik gelişme, sanayileşme ve modernleşme gibi hedefleri insan eli ve zekası ile gerçekleştirileceğine göre, gelişmenin temel unsuru, beşeri kaynak adı verilen zeka ve kabiliyettir. Dolayısıyla gelişmenin temel amacı, ulusal zenginliği yaratacak beşeri gücü ortaya çıkarmak ve geliştirmektir. Bu anlamda, eğitimin ekonomik gelişmedeki önemi şu şekilde ifade edilebilir; ulusun genel politikası çerçevesinde eğitim politikasının iki temel hedefi vardır. Bireylerin kapasitelerini geliştirmek ve bireylerin isteklerini, toplumda ilerlemelerini sağlamak amacı ile toplum gereksinimlerini karşılamaktır. Kişisel

özgürlüklere saygılı bir demokraside bu hedeflerden birincisine, gelir ve toplumsal sınıf ne olursa olsun tüm yurttaşların nitelik ve zevklerine uygun bir eğitim sunularak ulaşılabilir. Hükümetlerin gerçekleştirmek zorunda oldukları ikinci hedef ise, ülkenin kamusal ve kültürel kuruluşlarının olduğu gibi sanayilerinin de genel kültürlü ve teknik bilgiler kazanmış bir personelin yetiştirilmesidir (Adem, 1980, 4).

Ekonomik gelişme insan unsuru, girişimcilik, uzmanlaşmış işgücü, teknikerlik, vasıfsız işgücü ile yöneticilik, örgütsel ve teknik gelişme için araştırma-geliştirme, planlama ve ekonomi politikası alanındaki çalışmaları kapsamaktadır. Gelişme sürecinde bu fonksiyonların daha nitelikli insan gücü ile gerçekleştirilmesi, aynı zamanda bireylerin toplumsal değer ve norm sistemlerinin daha çok homojenleşmesi ve dolayısıyla sosyal bütünleşmeyi hızlandıracaktır. İnsan yeteneklerinin gelişme sürecine katkıda bulunabilmesi bireylerin yaratıcı yeteneği, teknolojiye adaptasyonları ve ticari girişimcilik yeteneklerine bağlıdır. Bu yeteneklerin doğuştan geldiğine inanılsa bile bunların ortaya çıkarılması ve etkin bir şekilde kullanımında bireyin aldığı eğitimin ve işteki tecrübelerinin önemi büyüktür.

Ekonomik gelişme sürecinin başında olan ülkeler öncelikle insan gücü kaynaklarını bu sürece hazırlamaları gerekmektedir. Yeni işlerin yaratılması ve yeni sektörlerin ihtiyaç duyduğu mühendis, yönetici, teknik eleman ve teknik bilgi ile donatılmış işçilerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda eğitimin görevi işgücünün niteliklerini verimli aktivitelerin gerektirdiği nitelik düzeyine yükseltmektir. İnsan gücü kaynaklarının geliştirilmesinde kullanılan araçlardan ilki eğitimidir. Gelişme sürecinin başında tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte en azından okuma-yazmanın öğretilmesi gerekmektedir. Tarım toplumlarında geleneksel tarımsal üretim ve buna bağlı el sanatlarının öğrenilmesi ve bunların uygulanması için okuma yazma bilmeye gerek olmayabilir. Ayrıca üretim ile ilgili kayıtların tutulmasına gerek olmadığından okuma yazma günlük hayata girmemiştir. Böyle bir toplumda doğaldır ki anne babalar çocuklarını okula göndermek için bir istek duymayacaklardır. Ve eğitimin sağlayabileceği parasal faydalara şüphe ile bakacaklardır. Endüstrileşmenin başlaması ile beraber toplumdaki meslek yapısının değişmesi okur-yazar bireylere olan ihtiyacı ortaya çıkaracaktır.

Az gelişmiş toplumların gelişme sürecine ayak uydurabilmeleri, toplumun geleneksel değer yargılarından uzaklaşabilmesi ve toplumsal bir değişimi yaşayabilmesi

işgücünün yenilikleri kabulüne bağlıdır. Ancak gelişme için toplumsal değişim kendiliğinden olmayacaktır. Uzun yıllar boyu yerleşmiş alışkanlıkların, varolan fikirlerin birden bire değişmesini beklemek mümkün değildir. Bu anlamda değişmeyi sağlayacak faktör eğitimidir. Ayrıca insanların kendi aralarında, devlet kurumları ile olan ilişkilerinde, vatandaşlık haklarının kullanılmasında ve görevlerin yerine getirilmesinde eğitim ile sağlanan yetenekler en etkin araçtır.

Az gelişmiş ülkelerin gelişme sürecini başlatmaları ekonomik ve toplumsal yapıda bir dizi değişimi de beraberinde getirecektir. Ekonomik anlamda yeni sanayilerin kurulması sadece makine ve teçhizat birikimi ile sağlanamaz. Aynı zamanda bu sanayileşmenin niteliğine uygun eğitim almış yetenekli insan gücüne ihtiyaç duyulacaktır. Çünkü (Savaş, 1986, 257-258);

- Ekonomik gelişme sürecinin başlaması temel eğitim mezunu iş gücü ihtiyacını azaltmakta, yüksek öğrenim ve teknik eğitim mezunu işgücüne olan talebi arttırmaktadır.
- Ekonomik gelişme sürecinin başlaması tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki işgücünün yapısının değişmesini gerektirir. Daha aç bir ifade ile, toplam işgücünün büyük bir bölümünün tarım sektöründen çok, sanayi ve hizmet sektöründe istihdam edilmesi anlamına gelir. Tarım sektöründe en çok temel eğitim mezunu işgücü kullanılırken sanayi ve hizmet sektöründe teknik ve yüksek öğrenim mezunu işgücüne ihtiyaç duyulacaktır. Bu görüşler sonucu ortaya çıkan bir gerçek vardır ki, ülkenin ekonomik gelişme sürecinde sahip olduğu en önemli güç beşeri kaynaktır.

İşgücünün oluşumunda iki faktör önemlidir; birincisi, fiziki kapasiteyi arttırmaya yönelik tecrübesiz işgücünün kapasitesinin artırılması, ikincisi fiziki sermaye gibi işgücüne yatırım yaparak, oluşturulan beşeri sermaye. Şu halde, iktisadi gelişme sadece fiziki sermaye birikimi ile ilgili bir sorun değildir. Aynı zamanda insan gücü kaynağındaki hızlı büyüme, beşeri sermaye kaynağının geliştirilmesi yani beşeri sermaye artışı konusudur. Gelişmekte olan ülkelerdeki bir çok araştırma maddi olmayan yatırımın önemini vurgulamıştır. İstatistiksel çalışmalar, nihai ürünün artış oranının, işgücü ve fiziksel sermaye girdilerindeki bir artış tarafından açıklanabilenden daha yüksek hızla arttığını göstermektedir. Nihai ürünün artışı ile fiziki sermaye ve işgücünün artış oranı

arasındaki farklılık birçok tanımlanamayan faktöre bağlıdır, fakat en önemli öge girdilerin kalitesini arttırmaktadır. Fiziki sermayedeki artışlar ile ilerlemeler olmasına rağmen insan kalitesinin artırılması çok daha önemlidir (Meier, 1976, 519).

Beşeri sermayenin kalitesini arttırmaya yönelik yatırımlar sayesinde işgücünün daha iyi mesleki ve teknik bilgiler ile donatılması ile emeğin verimliliği artabilir ve fiziki sermaye artışlarını tamamlayabilir. Gelişme çabasında olan azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan sorunların başında işgücünün verimliliğinin düşüklüğü, üretim faktörlerinin yeterince mobilize olamamaları, girişimcilik yeteneğinin eksikliği ve mesleki-teknik alanda uzmanlaşmış personel ihtiyacı gelmektedir. Bu eksikliklerin giderilmesi büyük ölçüde beşeri sermaye yatırımlarının dolayısıyla eğitim harcamalarının artırılmasını gerektirmektedir. Fiziki sermaye yatırımlarının artırılmasının tek başına gelişme için yeterli olmayacağına en güzel örnek Hindistan'da yaşanmıştır. Bu ülke sulama projeleri için çok büyük yatırımlar yapmasına rağmen, çiftçilerin eğitilmesine ayrı oranda kaynak ayırmadığından projelerde arzu edilen sonuçlara ulaşamamıştır. Gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalara göre fiziki sermayenin etkili bir şekilde kullanılması beşeri sermayeye bağlıdır. Eğer insan unsuruna gerektiğinden az yatırım yapılıyor ise verimli bir şekilde kullanılacak fiziki sermayenin oranı, mesleki, teknik ve yönetici elemanlara ihtiyaç gösterdiğinden çok sınırlı kalacaktır. Birçok yeni gelişmekte olan ülkede insan kabiliyetlerinin geliştirilmesi fiziki sermaye birikimine ayak uyduramadığı için sermayeyi emme gücü çok sınırlı kalmıştır (Meier, 1976, 520). İnsan gücüne yatırım yapılması, insan kabiliyetlerinin niteliğini büyük ölçüde iyileştirebilir ve verimliliğini arttırabilir. Ayrıca bu yatırımlar kişisel geliri de artırır. İnsanlar kendilerine yatırım yaparak açık olan iş alanlarındaki fırsatlarını arttırabilirler. Bir ülkenin zenginliği de sonuçta halkının verimliliği ile, yetenekleri ile ve eğitim seviyesi ile yakından ilişkilidir. Ülkelerin iktisadi ve sosyal gelişmeleri önemli ölçüde ülkenin beşeri sermaye artış hızına dayanacaktır. Bu nedenle insan varlığının geliştirilmesi için yapılan yatırımlar ekonomik gelişme sürecini başlatmak isteyen ülkelerin başlıca ilgi odağı olmak zorundadır.

Eğitimin insan gücü kaynağının verimliliğini arttırarak gelişme sürecinde önemli bir görev üstlendiği düşünülmektedir. Yapılan ampirik çalışmalarda bu tespiti doğrulamak eğilimindedir. 1993'de Rauch tarafından eğitimin neden olduğu dışsallıkların metropolitan bölgelerde etkisinin incelendiği çalışmada; metropolitan bölgelerde ortalama eğitim seviyesinin işgücünün verimliliğini nasıl etkilediği incelenmiş ve bu bölgelerde beşeri sermayenin ortalama eğitim seviyesi düzeyinin verimliliği olumlu yönde etkilediği tespit

edilmiştir. Ortalama eğitim düzeyine eklenen her bir yılın, tüm bölgelerde işgücünün verimliliğini yüzde 2 ile 3,6 oranında arttırdığı görülmüştür (Rauch, 1995, 5).

Kendrick tarafından yapılan bir araştırmaya göre,; A.B.D. de 1889-1957 yılları arasında verimlilik üzerinde görülen artışın en önemli sebebi, insan unsurunun ortalama verimliliğinin artırılmasını sağlamakta olan eğitim ve sağlık hizmetlerine yapılan harcamaların artmış olmasıdır. Çünkü bu dönemde, fiziki sermaye ve işgücüne ait olan girdi indeksi, ortalama olarak yılda yüzde 1,9 arttığı halde, üretim ve hasıla indeksi yılda ortalama yüzde 3,5 artmaktadır. Kendrick'e göre aradaki fark eğitim ve sağlık şartlarındaki iyileşme ile ilgilidir (Dikmelik, 1987, 22). Tablo-3'de eğitim ile işgücünün verimliliği arasındaki ilişkiyi araştıran seçilmiş çalışmalar görülmektedir.

Tablo-3 Eğitim ile İşgücünün Verimliliği Arasındaki İlişkiyi Araştıran Ampirik Çalışmalar

ÇALIŞMA	VERİ	SONUÇ
Patrick&Lehnberg 1973	Brezilya'da 5 ayrı bölgede Çiftçiler üzerinde	Eğitim verimlilik üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Bu etki modernize olmuş tarımsal bölgelerdeki katma değer artışı ile açıklanmıştır.
Pochio & Ashby 1976	Brezilya'da 4 ayrı bölgede Çiftçiler üzerinde	Modernize olmuş alanlarda Eğitim verimlilik üzerinde pozitif Etkisi vardır.
Lockheed & Jamison & Lau 1980	Daha önceki 18 çalışmanın Sonuçları	Eğitim almamış çiftçilere göre 4 yıl eğitim almış çiftçinin verimliliği ortalama %8,7 daha yüksektir.
Jamison & Lau 1982	G.Kore, Malezya Ve Tayland'da ürün miktarları	Eğitim ürün artışını olumlu yönde Etkilemektedir.
Jamison & Moock 1984	Tayland'da tarımsal girdi ve Ürün fiyatları	Girdilere göre ödenen miktar ve ürünün fiyatı üzerinde eğitimin olumlu etkisi vardır.
Fuller 1970	Hindistan'da elektronik Alet üreten 2 fbk'nın işçileri	Mesleki eğitimin gelir arttırıcı etkisi akademik eğitimden fazladır.
Berry 1980	Şehirdeki işçiler	Çalışmada anlamlı sonuçlara ulaşamamıştır.
Berry 1980	Çin'de otomobil fabrikası İşçileri	Mesleki eğitim alan işçiler akademik eğitim alan işçilere göre % 7 daha verimlidir.

Kaynak : Haddat, Carnoy, Rinaldi, Regal (1990), Education and Development, Evidence of New Priorities, World Bank Discussion, Paper No:95, The World Bank Washington D. C.

Tabloda görüldüğü üzere çalışmaların ortak yönü gelişmekte olan ülkelerde yapılmasıdır. Çalışmalarda dikkat çekici noktalardan birisi, mesleki eğitimin verimlilik

üzerindeki etkisinin önemli boyutlarda olmasıdır. Araştırma yapılan çiftçi gruplarında, eğitim konuları; zirai temel bilgiler, ekim-dikim teknikleri, ilaçlama ve hasat konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Sanayii işçileri üzerinde yapılan eğitim programları ise; temel vatandaşlık bilgileri, endüstriel ilişkiler ve çalıştıkları iş kollarındaki uzmanlık alanlarındaki teknik konular, iş sağlığı ve iş güvenliği konularında yoğunlaşmıştır. Çalışmalarda altı çizilecek noktlardan bir diğeri; mesleki eğitim sürecinde, işbaşındaki eğitimin, teorik eğitimlerden daha verimli ve etkin olduğudur. Sonuçları özetlenen çalışmalar, işgücünü verimlilik artışında eğitimin önemli katkı olduğunu göstermiştir.

Benzer şekilde, çiftçilerin eğitimi ile verimlilik üzerindeki etkisini araştıran çalışmada, 4 yıl temel eğitim almış çiftçilerin bu eğitimi almamış çiftçilere göre ürünlerinde meydana gelen artışın hesaplandığı ve bu yol ile eğitimin çiftçilerin verimliliğine etkisi belirlenmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Tablo-4’de yapılan çalışmalar ve eğitimin yıllık ürün artışına etkisi görülmektedir.

Tablo-4 Temel Eğitim Almış Çiftçilerin Eğitim Almamış Çiftçilere Göre Yıllık Ürün Artışları

ÜLKE	YIL	YILLIK ARTIŞ %
BREZİLYA (Garibaldi)	1970	18,4
BREZİLYA (Resanda)	1969	4,0
BREZİLYA (Taquari)	1970	22,1
BREZİLYA (Viscosa)	1969	9,3
KOLOMBİYA(Chinchiana)	1969	-0,8
KOLOMBİYA(Espinal)	1969	24,4
KENYA	1972	6,9
MALEZYA	1973	20,4
NEPAL	1969	20,4
KORE	1969	9,1
ORTALAMA	-	13,2

Kaynak : Psacharoulos ve Woodhall (1985), Education for Development, An Analysis of Investment Choices, A World Bank Publication Oxford University Press, Washington D. C.

Tablo-4’de özetlenen çalışmalar, çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde, azda olsa az gelişmiş ülkelerde yapılmıştır. Özellikle 1969 yılında Kolombiya’da, eğitimin çiftçiler üzerindeki etkisi verimlilik artışlarıyla ölçmeyi amaçlamış çalışmada, bu etkinin toplam ürünlerdeki artışının yüzde 24’ünü oluşturmasıdır. Aynı yöntemle 1970 yılında Brezilya, 1973’de Malezya ve 1969 yılında Nepal’de yapılan çalışmalarda, eğitimin ürün artışına

etkisi yüzde 20'nin üzerinde bulunmuş olup, ürün artışlarının biranlamda verimlilik artışının açıklanmasında eğitimin önemini ortaya koymaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bir problem de ekonomide var olan gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesidir. Üretimde rasyonelliğin artması ile beraber, sanayi ve tarım kesimleri arasındaki ücret farkının ve tarımdaki mekanizasyonun da etkisi ile tarımdaki gizli işsizlik şehirde açık işsizliğe dönüşür. Bu sorunun çözümünde eğitime düşen görev, emeği ekonominin ihtiyaçlarına uygun bilgi ve beceriye kavuşturmadır.

Buraya kadar gelişme sürecinde, beşeri sermayenin etkin ve verimli şekilde kullanılmasının gerektiğini vurgulamaya çalışılmıştır. Ancak, ekonomik gelişme toplumsal, siyasal, kültürel ve eğitsel içerikli bir kavram olduğundan, gelişme için okuryazarlık oranının, zorunlu eğitimden yararlananların sayısının ve üniversitelerin bilim ve teknoloji üretimlerinin artırılması ile, toplumun daha uygar yaşam koşullarına kavuşması da amaçlanmalıdır.

Gelir dağılımı konusu, iktisat biliminde, ulusal refah artışı nedenlerinin araştırılması gerektiği görüşü kadar eski olup, üzerinde bir çok çalışmalar yapılmıştır. Gelir dağılımı en genel ifade ile, bir ülkede belli bir dönemde yaratılan milli gelirin bireyler (aileler) ve üretim faktörleri sahipleri arasında bölüşülmesi olarak tanımlanabilir. Çalışmanın bu bölümünde gelir dağılımı konusuna girmeyip, sadece beşeri sermaye ile olan ilişkisi eğitim hizmetlerinin yardımıyla ortaya konulması amaçlanmıştır.

Eğitim hizmetleri gelir dağılımı arasındaki ilişki, ilk olarak eğitimin mikro etkisi olarak adlandırılacak olan, eğitimin kişisel gelir artışı üzerindeki etkisi olarak incelenebilir. Eğitim-gelir ilişkisi eğitimin kişisel ve sosyal getirileri ve eğitimin ekonomik etkileri başlıkları altında ayrıntılı şekilde incelenmiş olduğundan, burada sadece gelir dağılımına etkisi incelenecektir.

Kişisel gelir artışı, aile ve firma üzerinde pozitif etkilere sebep olabileceği gibi etkinin yaygınlaşması gelir dağılımını, teknolojik gelişimi, emek piyasasını, tarım ve sanayi sektörlerinin verimliliğini ve bölgesel kalkınma farklarını etkiler. Bu etkiler dolaysız olabileceği gibi, toplumsal, siyasal ve demografik faktörler aracılığı ile de gerçekleşebilir (Yumuşak, 2000, 129-130).

Gelir dağılımını etkileyen faktörlerin sayısı oldukça fazla olup, ülkenin ekonomik yapısının özelliklerine göre faktörlerin etkinliği farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple beşeri sermaye harcama ve yatırımlarının gelir dağılımına etkisini tespit etmek oldukça zordur. Bir ülkedeki gelir dağılımını aşağıdaki faktörlere bağlanabilir (Yumuşak ve Bilen, 2000, 82).

- Kazanç ve gelir getiren faktörlerin dağılımına (meslekler, toprak ve sermaye)
- Eğitimi ve sağlık gibi kamusal gibi kamu mal ve hizmetlerinin sağlanması ve bunların dağılımına.
- Hem kamu hem de özel transfer ödemelerinin miktarına ve yönetimine .
- Vergi sistemine.

Görüldüğü gibi, gelir dağılımını etkileyen faktörlerden iki tanesi doğrudan beşeri sermaye yatırımlarıyla doğrudan ilgili görülmektedir.

Beşeri sermaye yatırımlarının gelir dağılımına etki etmesi meslek seçimi, meslek statüsünün belirlenmesi ve anne-babanın eğitim seviyesinin çocukların alacağı eğitimde etkin olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Eğitim ekonomideki yüksek ve düşük gelirli mesleklere sahip olmayı belirleyebilir. Eğitim yatırımlarının kişisel gelir dağılımını etkilemesi düşük ve yüksek gelir getiren mesleklere sahip olmayla bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Meslekle beraber, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve mesleki statü kişisel gelir eşitsizliklerini ortaya çıkarmada etkili olan en önemli faktörlerdendir (Yumuşak ve Bilen, 200, 83).

Emek piyasalarında bireysel gelir farklılıklarını analiz eden bir çalışmada; bireysel eğitim düzeylerinin farklılığı toplam eşitsizliğin yaklaşık yüzde 25'ini izah etmektedir. Eğitim seviyesi, çalışanların gelir eşitsizliğini açıklamaya yönelmiş değişik faktörlerden iki kat daha fazla bu eşitsizliği açıklayabilmektedir. Hatta yapılan başka bir analizde, 20 ülkeden 19' unda eğitimin çalışanlar arasında toplam gelir eşitsizliğine en yüksek katkıyı yaptığı ortaya çıkmıştır. Buna ilaveten, yapılan başka bir çalışmada, alınan düşük üretim düzeyi bir faktör olarak ülkedeki gelir dağılımında muhtemelen nüfusun en düşük gelirli ilk yüzde 20'si içerisinde yer almasıyla büyük ölçüde ilgilidir.

Beşeri sermaye harcamaları ile gelir dağılımı ilişkisiyle ilgili bir çok ampirik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan biride 1988 ve 1995 yılları arasında Çin’de farklı bölgeler ve farklı gelir grupları arasındadır. Çalışmada elde edilen bulgulardan birisi, kamusal eğitim harcamalarının incelendiği periyot da, eğitim harcamalarındaki artışın bölgeler arasındaki gelir farklarını azalttığı ve incelenen bölgelerde yüksek gelirli ailelerden düşük gelirlilere bir gelir transferi şeklinde gerçekleştiği belirtilmektedir (Gustafsson ve Shi, 2004, 298-300).

Konu ile ilgili bir çalışmada OECD ülkeleri üzerinde Gini katsayısı ölçümü ile, kamusal eğitim harcamalarının gelir eşitsizliğini azaltıp azaltmadığı üzerinde olmuştur. Çalışmada, GSMH’den eğitim harcamalarına önemli kaynakların ayrıldığı ülkelerde, zamanla gelir eşitsizliğinin azaldığı sonucuna varmıştır. Bu sonucun ise, beşeri sermayedeki artışın, diğer faktörlerden daha fazla ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini vurgulamaktadır (Slywester, 2000, 48-49).

Eğitim ile gelir ilişkisini araştıran bir çalışmada, eğitimin, bireysel gelirin açıklayıcı değişkeni olup olmadığı Türkiye’de Bolu ili hanehalkı verileri kullanılarak, Mincer usulu kazanç modeli kullanılarak yapılan çalışmada, eğitimin geliri belirleyen en önemli değişkenlerden biri olduğu sonucuna varılmıştır. Deneyim, eğitim ve yerleşim yeri değişkenleri, hanehalkı fert gelirlerindeki değişimin yaklaşık olarak yüzde 24’nü açıklayabilmektedir. Elde edilen bulgular, eğitim için harcanan her senenin getirisi yüzde 12,1 olarak tahmin edilmiştir. Ayrıca, Bolu ili geneli için Gini katsayısı yüzde 48 olarak belirlendiği göz önünde bulundurulursa, il genelinde eğitime yapılacak yatırımın, gelir dağılımına iyileştirici yönde etki edeceği ve yoksullukla mücadelede olumlu sonuçlar alınabileceği vurgulanmaktadır (Sarı, 2002, 378).

Eğitim ile gelir dağılımı incelemesinin bir boyutu da, kamunun transfer harcamaları ve sübvansiyonlar ile eğitime yaptığı harcamalar ve ayırdığı kaynakların büyüklüğüdür. Bu bağlamda kamu, eğitim harcamalarının finansmanındaki büyüklüğü ile kişiler arası gelir dağılımına etki edebilmektedir.

Bu anlamda devlet eğitim hizmetinin sunumunda ve eğitime ayrılan kaynaklarda etkin bir görev üstlenebilir. Bu anlamda eğitim hizmetlerinin kamu kesimince sunulmasının ilk gerekçesi, “hizmetin dışsallıklarını içselleştirmektir” (Schiefelbein, 1983,

12). Pozitif dışsallık yayan hizmetlerin faydalarını içselleştirmenin yolu, ya hizmetin üretimi veya tüketimini transfer harcamalarıyla desteklemek yada hizmetin sunulmasını kamu kesimine bırakmaktır.

Eğitim hizmetlerinin kamu kesimince finanse edilmesinin gerekçeleri; eşitlik, sosyal devlet anlayışı, borçlanma imkanının olmaması ve dışsallık olarak sıralanabilir (Trostel, 1996, 3). Eşitlik kavramı gelir dağılımı ve hizmetten yararlanmada fırsat eşitliği anlamına gelir. Hizmetin üretiminin piyasa mekanizmasına bırakılması, “gelir düzeyi düşük olan bireylerin hizmetten yeterince yararlanamamaları sonucu gelir dağılımını daha da bozacak ve eğitim yatırımları gelir düzeyi yüksek bölgelere yapılacağından, bölgeler arasında eşitsizlik farkları artacaktır” (Ataç, 1980, 103).

Eğitim hizmetlerinden düşük gelirlilerin faydalanmalarının sağlanması için fırsat eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu eşitliğin sağlanması ise gelir dağılımı ile yakından ilişkilidir. ‘İşgücünün eğitim fırsatlarından yararlanmada eşitliğin sağlanması, çalışanların kazanç kapasitelerini arttıracak ve gelir dağılımını daha eşit hale getirecektir’ (Cornoy ve Levin, 1982, 47).

Eğitim hizmetinin kamu kesimince finansmanının gerekçelerinden biri de sosyal devlet anlayışıdır. Bu anlayışa göre gelirden bağımsız olarak fırsat eşitliğinin sağlanması için, hizmetin kamu kesimince düşük bedelle veya bedelsiz sunulması gerekmektedir. “Eğitim gibi hizmetler insanların temel ihtiyaçlarından olduklarından, kamu sektörü bu hizmetlerin maksimum düzeyde sunulmasını garanti etmelidir” (Jimenez, 1986, 111).

Daha önce kısaca bahsedildiği gibi, eğitim ekonomisindeki tartışmalardan biride devletin eğitim finansmanının da üstlendiği rol ile gelir dağılımına etki etmesidir. Bu etkiyi, kısaca eğitimin finansman yöntemi olarak M .Friedman tarafından önerilen kupon sistemine değinerek vurgulamaya çalışılacaktır.

Yöntem eğitim hizmetlerinin özel ve sosyal faydası arasında bir ayrım yaparak, finansmanın bu ayrıma göre yapılması gerektiği görüşünü benimser. Friedman’ın anlatımına göre sistemin özü şu şekilde ifade edilmektedir. “Devlet uygun görülen eğitim hizmetlerine harcanması koşulu ile, ana babalara çocuk başına yıllık belli bir tavan için ödenmesi gereken tutarları karşılama belgeleri vererek en az düzeyde bir okul öğretiminin

finans edilmelerini sağlayabilir. Böylece ana babalar bu bedeli ya da kendi sağladıkları parasal olanakları kendi seçtikleri bir kurumdan, eğitim hizmetleri satın almakta özgürce kullanabilirler. Kuponlar ile satın alma gücünde arzulanabilir, bu durumda ailenin geliri ile ters orantılı olarak ilişkilendirilir ve kuponun maksimum değeri eğitimin ortalama maliyetinin altında tespit edilir” (Frideman, 1962, 89).

Bu yöntem, eğitim hizmetlerine olan özel talebin öğrenciler tarafından, sosyal talebin ise devlet tarafından karşılanmasını önermektedir. Bununla beraber düşük gelirli ailelerin çocuklarının özel talebi ise, gelir dağılımında adaletin sağlanması amacı ile, devlet tarafından sübvansiyon ile karşılanacaktır. Sistem, devletin öğrenciler için kupon vermesi ile öğrencilerin aldıkları bu kuponlar ile kendi seçtikleri kurumdan bu hizmeti talep etmesi şeklinde işlemektedir. Bu sayede devlet öğrencilere kredi ve hibe şeklinde satın alma gücü transfer etmiş olacak ve gelir dağılımına etki etmiş olacaktır.

3.3. Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi

Ekonomik büyümeden en yalın anlamıyla anladığımız kişisel gelir ve bunun neticesi olarak o ülkedeki milli gelir artışı ifade edilecektir. Eğitim ile ekonomik büyüme ilişkisi ortaya konulurken, eğitim hizmetine yapılan harcamalarının tüketim veya yatırım harcaması olması özelliğinin vurgulanmasının büyük bir önemi vardır.

Eğitim ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki, bir biri ile bağlantılı üç açıdan ortaya konulabilir. Birincisi; Eğitim temel bir insan ihtiyacıdır. İnsanlar hayatlarının daha sonraki yıllarında kullanacakları yetenekler, davranış ve bilgiyi elde etmek için eğitime ihtiyaç duyarlar. İkincisi; Eğitim temel ihtiyaçların karşılanmasında kullanılan bir araçtır. Eğitim barınma, sağlık, içme suyu dengeli beslenme gibi temel ihtiyaçların giderilmesinde ve kullanılmasında etkinliği arttıran bir araçtır. Üçüncüsü; Eğitim iktisadi büyümeye destek olan ve süreci hızlandıran bir faktördür. Eğitim bu sürece farklı yönlerden etki etmektedir. Bu yönlerden ilki, eğitim tüm sektörlerdeki yönetim, hizmet, teknoloji ve sermaye yönetiminde çalışan işgücüne yetenek kazandırarak işgücünü bu sürece hazırlar. İkinci olarak, uygulamalı ve ticari alanlardaki bilginin verilmesi, kurumların oluşturulması ve gelişme metodolojisinin yerleştirilmesinde eğitilmiş personele ihtiyaç duyulacaktır. Üçüncü olarak, enerjinin kullanılması gibi çevrenin korunması ve yönetimi, insan ihtiyaçları ve sınırlı kaynaklar arasındaki dengenin sağlanması konularında aktif rol oynar.

Son olarak, hızlı ekonomik büyüme, teknolojik gelişme, bireysel ve sosyal değer yargılarının değişiminde eğitimin önemli bir rolü vardır” (World Bank, 1980, 13-14).

Ekonomik büyüme sürecinde orta öğretimin de önemi bulunmaktadır. Orta öğretim ile kazanılan yetenekler geliştirilerek, verimlilik artacak ve yapılan yatırımların getirisi iktisadi büyümeye katkıda bulunacaktır. Orta öğretim ile işçilerin görece olarak beceri zenginlikleri artacak ve bu yolla ücretlerdeki eşitsizlikler azaltılabilecektir. Yoksul ailelerden gelen çocukların iş fırsatları artacak, bu çocukların ailelerine göre gelirlerindeki artışlar onların sosyo-ekonomik hiyerarşik düzendeki durumlarını iyileştirecektir (Knight ve Sabot, 1990,307).

Gelişme çabası içinde olan ülkeler bu süreçte hem modernleşen sektörler için nitelikli işgücü eksikliği hem de modern ve geleneksel sektörlerde işgücü fazlası ile karşılaşacaklardır. Tüm modernleşme aşamasında olan ülkeler, doktor, mühendis, bilim adamı ve yarı profesyonel işgücü ihtiyacı duyacaklardır. Hem kamu hem de özel sektör idareci ve yüksel düzeyde yöneticiye gereksinim vardır. İstatistikçi, muhasebeci, pilot, TV ve radyo uzmanı ve sekreter gibi yardımcı personele ihtiyaç vardır. Bu süreçte; şehirlerde niteliksiz ve eğitilmemiş işgücü arzı olanaklarını aşmakta, aşırı nüfuslu ülkelerde kırsal alanda hem gizli hem açık işsizlik yaygınlaşmakta ve insan gücü planlarını gelişme ihtiyaçlarına göre yapmayan ülkelerde diplomalı işsizler şeklinde ortaya çıkan işgücü fazlası ile de karşılaşılacaktır.

Büyüme sürecinde, beşeri sermayenin daha etkin çalışarak, daha donanımlı, eğitilmiş işgücü ile üretime daha fazla katkı sağlayabilmesinde, fiziki sermaye ile beşeri sermaye arasındaki optimal dengenin kurulması gerekmektedir. Tek başına ne beşeri sermaye nede fiziki sermaye bir üretimi gerçekleştirebilir. Bir üretim için her iki faktöre de gereksinim vardır. Her iki faktör birbirini dengelemeli ve fiziki sermaye ile beşeri sermayenin nitelik olarak uyuşmaları gerekmektedir. İşte eğitimin bu noktada devreye girerek, beşeri sermayenin niteliğini artırmak suretiyle , istenilen nitelikte ve donanımda insan gücünün oluşumunu sağlayarak, fiziki sermaye destek olacak ve yaratılan katma değerde önemli bir paya sahiptir (Kargül, 2003, 85).

Bu anlamda, iktisadi büyüme hedefleri doğrultusunda insan kaynakları planlaması yapılması çok önemlidir. Çünkü insan gücü ihtiyaçları iyi planlanamaz ise, sürece pozitif

değil negatif etki edebilir. Yüksek öğretim, orta öğretim, temel eğitim ve genel- mesleki eğitim, sosyal bilimler- fen bilimleri arasında denge kurulmaz ise daha doğrusu ülkenin ihtiyacı olan sektörlerde insan gücü planlaması yapılmadan öğrenci yetiştirilir ise iktisadi gelişmeyi destekleyici değil engelleyici etkiler yapabilir. Çünkü gelişme süreci teknolojik değişimi de beraberinde getirir. Bu süreçte o ana dek olmayan nitelikte insan gücüne ihtiyaç duyulabilir. Ayrıca var olan insan gücü ihtiyacının niteliği farklılaşabilir. Bu anlamda eğer eğitim sistemi ihtiyaç duyulan insan gücünü yetiştiremez ise, gelişme sürecini yavaşlatabilir (Goel, 1983, 25).

Eğitim yeni teknolojilerin üretimi ve kullanımı, bilimsel bilginin tüm sektörlerde kullanılması gerekli olan, büyümeyi destekleyici bir unsur olarak düşünülmelidir. Eğitilmiş işgücü gereksinimi, toplam işgücü gereksinimi içindeki payı hızla artmaktadır. Hemen hemen tüm sektörlerde, toplam işgücü profili, yetenekli ve uzmanlaşmış işgücüne doğru kaymaktadır. Uzmanlaşmış işgücü gereksinimi özellikle mühendislik alanlarında artmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, gelişme sürecinin en önemli unsur beşeri sermaye kaynaklarının geliştirilmesidir.

Az gelişmiş ülkelerde büyümeyi engelleyici etkenlerden biri de kişi başına gelir düzeyinin düşüklüğünden dolayı ekonominin ihtiyaç duyduğu tasarruf oranının düşük kalması, yani tasarruf yetersizliğidir. Eğitim ile kişisel tasarruflar arasındaki ilişkiyi araştıran 1960-1990 yılları arasında 74 ülkede yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre;

- “Eğitim uzun dönemde kişisel tasarrufları etkilemekte ve bir birimlik tasarruf artışının 0.37 sinin eğitimin etkisi ile olduğu tespit edilmiştir.
- Dışsallıkların varlığından dolayı eğitim toplumsal tasarrufları pozitif yönde etkilemektedir.
- Çalışmanın kapsamındaki tüm ülkelerde, temel ve orta öğretimin tasarruflar üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilirken, yüksek öğretimin tasarruflar üzerinde olumlu etkisinin sadece gelişmiş ülkelerde olduğu tespit edilmiştir” (Morisset ve Revaldo, 1995, 25).

Bir toplumda, eğitim hizmetlerinin iktisadi gelişmeye ne oranda etki ettiği iki yoldan tespit edilebilir. Bunlardan ilki, o ülkedeki eğitim sisteminin iktisadi gelişmenin gerektirdiği insan gücünü yetiştirmede başarılı olup olmadığı incelenebilir. Bu inceleme

okuma yazma oranı, öğrenci başına düşen öğretmen ve harcama miktarı gibi kriterler göz önüne alınarak, eğitimin gelişme sürecindeki rolü kalitatif yönden incelenebilir. Eğitimin iktisadi gelişme sürecindeki rolünü belirlemek için kullanılan ikinci yöntem, kantitatif kriterleri esas alacak analizler kullanmaktır. Böyle bir analizin yapılabilmesi için üç kriter esas alınabilir;

- Aktif ve toplam nüfus arasındaki orta ve yüksek öğrenim görmüş olanların payının esas alınarak, bu kriter ile kişi başına düşen milli gelir arasındaki korelasyon incelenebilir.
- İnsan gücünün eğitim kompozisyonundaki değişim incelenerek, bu değişiklikler ile üretim yapısı arasındaki değişimler arasında temel bağılıklar üzerinde durulabilir.

Eğitim yatırımları esas alınarak, eğitim yatırımları ile kişi başına GSMH arasındaki ilişki araştırılabilir (Çömlekçi, 1971, 74).

Buna benzer kriterler kullanılarak O'Neill tarafından yapılan bir araştırmada; okullaşma oranları kullanılarak eğitim-büyüme ilişkisi incelenmiştir. Çalışmaya göre; az gelişmiş ülkelerin sayısal manada okullaşma ve eğitim alanında diğer gelişmiş devletlerle olan açığı son yıllarda giderek kapandığını tespit etmiştir. Yine bu konuda Jong ve Soete tarafından 21 OECD ülkesinde yapılan bir çalışmada, ilave bir yıllık eğitimin uzun vadede üretimdeki verimliliği % 6 oranında arttırdığı ve fiziki sermaye birikimine önemli katkı sağladığı tesbit edilmiştir. İlgili çalışmada, söz konusu yüzdeler artış oranının her yıl için yaklaşık % 15'inin beşeri sermayenin fiziki sermayeyi çekmesine bağlı olarak, artan fiziki sermayeden kaynaklandığı tesbit edilmiştir (Karagül, 2003, 83-84).

Eğitim hizmeti ile iktisadi büyüme ilişkisi, kamu harcamalarının milli gelir artışı üzerinde pozitif etki edip etmediğine yönelik çalışmalarla da incelenmiştir. Bu ilişkinin var olduğu daha çok kamu kesimi ve harcamalarının ekonomik büyümenin motor gücünü oluşturduğu yönündeki kabulden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de kamu sektörü büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, ekonomik büyümenin göstergesi olarak kabul edilen GSMH'nın büyüme oranı ile kamu sektörünün büyüklüğüne ilişkin veriler kullanılarak geliştirilmiş olan üretim donksiyonu modeli kullanılarak araştırılmıştır.

“Çalışmada elde edilen ilk bulgu, kamu sektöründeki büyümenin GSMH’da büyüme etkisi yarattığıdır. Tahmin sonuçlarında bu etkini pozitif ve 0,6306 olduğu tesbit edilmiştir. Bir başka anlatımla, kamu sektöründeki bir birimlik artış, toplam ürün büyüme oranında 0,6306 birimlik artışa neden olmaktadır. Kamu sektörü büyüklüğü olarak, konsolide bütçe harcamaları kabul edildiğinden, bu harcamalar doğrudan GSMH’yı arttırmaktadır” (Ulutürk, 2001, 137-138).

Beşeri sermayenin iktisadi büyüme üzerindeki etkisinin incelenmesine yönelik Türkiye’deki çalışmaların biride; 1980-1997 dönemi dikkate alınarak, eğitimle ilgili değişkenlerle iktisadi büyüme arasındaki ilişki ve etkileşim dikkate alınmıştır. Çalışmada beşeri sermayenin gelişmesinde temel mekanizmanın formel eğitim olduğundan hareket edilerek, eğitimle iktisadi büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. “Analiz sonucu, ilkökul okullaşma oranındaki artışın iktisadi büyümedeki artışın ve iktisadi büyümedeki artışın ise lise okullaşma oranındaki artışın nedeni olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, yüksek okul okullaşma oranındaki artışın lise okullaşma oranındaki artıştan kaynaklandığı ve eğitim harcamalarındaki artışın ise lise okullaşma oranındaki artışların bir nedeni olduğu tesbit edilmiştir” (Çoban, 2004, 25).

3.3.1 Eğitim Hizmetlerinin Yatırım Niteliği

Eğitim hizmetlerinin sunulması ve hizmetten yararlanılması sırasında, bireyler ve toplum tarafından yapılan harcamaların neler olduğu, çalışmanın maliyetler ile ilgili bölümünde ayrıntılı olarak incelenmiş idi. Burada incelenecek konu, eğitim hizmeti için yapılan bu harcamaların ne kadarının tüketim harcaması niteliğinde, ne kadarının yatırım harcaması niteliğinde olduğunun belirlenmesidir.

Eğitim için yapılan harcamalarının yatırım veya tüketim harcaması olup olmadığı konusundaki şimdiye kadar ki teorik tartışmalar, harcamaların hem yatırım hem de tüketim yönünün olduğunu belirtmektedir. Yaratıcı bir çalışmanın gerektirdiği bilgi ve yeteneklerin geliştirilmesi için yapılan eğitim harcamaları, üretim artışını doğrudan etkilediği için yatırım olarak kabul edilmekte, üretim artışına neden olmayan sadece bazı şeylerden daha fazla zevk almayı veya bazı şeylerin daha iyi anlaşılmasını sağlayan eğitim için yapılan harcamalar tüketim harcaması olarak kabul edilmektedir (Çömlekçi, 1971, 76).

Eğitime yapılan harcamaların bir kısmının her iki özelliği de taşıdığı, bu bakımdan sadece tüketim veya sadece yatırım olmasının mümkün olduğu gibi, her ikisini birden de kapsayabileceği belirtilmektedir (Schultz, 1960, 571).

Schultz, beşeri sermaye oluşumuna yönelik hizmetleri sağlık, formel eğitim, iş başında eğitim, firmalar dışında organize edilen eğitim ve işgücünün yaptığı göçler olarak sıralanmıştı. Bu noktada tartışılan konu bu faaliyetler için yapılan harcamaların ne kadarının yatırım ne kadarının tüketim olduğunun tespit edilip edilemeyeceğidir. Çünkü, insan gücüne yatırım, fiziki sermayeye yapılan yatırımdan farklıdır. Farklılık büyük ölçüde, genel bir kural olarak, insan yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik yapılan yatırımların en az bir kısmının, alışılmış şekilde kullanılan anlamda yatırım olmadığı görüşünden doğmaktadır. Schultz'a göre tüketim ve yatırım arasındaki ayrımın için ileri sürülenlerin tümü mantıki olarak yanlıştır. Eğitim tamamen ücretsiz ise kişi bundan doyum noktasına gelinceye kadar tüketir ve gelecekteki kazançlarını daha fazla arttırma imkanı olmadığı noktaya ulaşıncaya kadar bu alana yatırım yapacaktır. Buna rağmen Schultz''da bazı eğitim harcamalarının tamamen tüketim için yapıldığı görüşündedir. Ancak tıp, dişçilik, hukuk ve mühendislik eğitimine yatırım yapan öğrencilerin gelecekteki kazançlarını arttırmak için bu özel alanlara yatırım yaptıkları görüşündedir (Schultz, 1961, 1037).

Schultz'a eleştiri getiren Shaffer ise bu harcamaların parasal kazanç sağlamak için değil başka sebepler için yapıldığını ileri sürmektedir. Bu nedenle bu harcamaların gelecekteki üretim seviyesine hiç bir etkisi yoktur ve doğrudan doğruya kişisel arzuların tatminine yöneliktir. Ayrıca bu türdeki tüketim harcamalarını insan gücü kaynağının geliştirilmek için yapılan yatırım harcamalarından ayırt etmek zordur. Shaffer'e göre belirli bir yaşa kadar okula devam etmek zorunlu olmakla birlikte, bazı aileler çocuklarına kanunun öngördüğünden daha fazla eğitim yaptırmaktadırlar. Fakat aynı yatırımı yapanların iktisadi amacı, kişinin toplumun üzerindeki iktisadi etkileri göz önüne alınca, bu tip yatırımların bir kısmını tüketim harcaması olarak kabul edilebileceği görüşündedir (Shaffer, 1961, 1027-1028).

Ancak eğitim harcamalarının tüketim ve yatırım ile ilgili niteliği biraz yanıltıcıdır. Eğitimin tüketim mali olma niteliği bugünkü tüketim (okula devam etmekten zevk alma) ve gelecekteki tüketim (daha sonraki tüketimden zevk alma) şeklinde ikiye ayrılabilir.

Bunlardan ikincisi temel unsur olduğu için eğitimin tüketime yönü, büyük ölçüde dayanıklı tüketim malı veya yatırım niteliğinde olduğunu gösterir. Çünkü faydaları gelecekte ortaya çıkacak olan eğitim, herhangi bir yatırım gibi etkiler meydana getirir ve bu yatırım olarak bireylerin gelecekteki gelir düzeyini etkiler. Bu nedenle insanların eğitim görmekle sağladıkları haz eğitimin tüketim yanı olup, ilke olarak herhangi bir sanat veya meslek faaliyeti ile ilgili olmayan değerler içerir (Musgrave, 1966, 32).

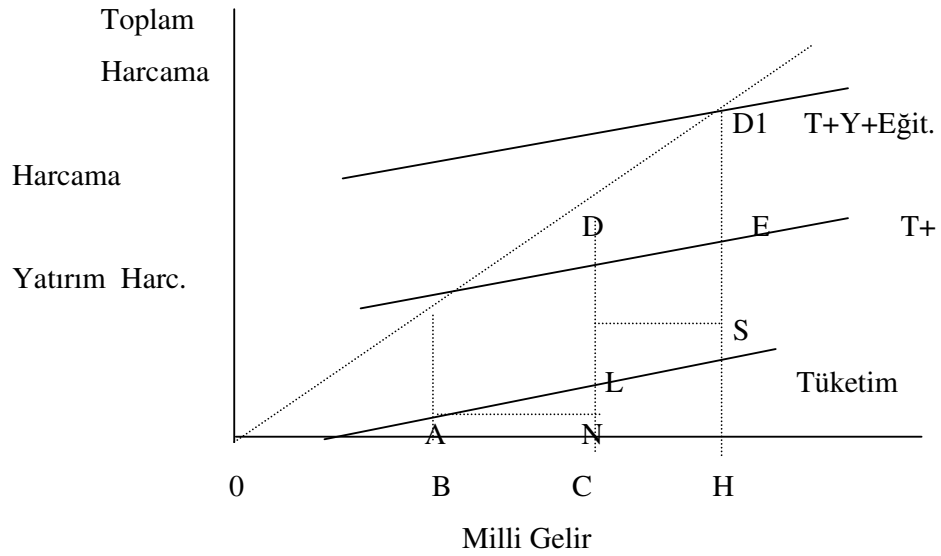
Eğitim tipleri için bir ayırım yapmanın zorluğundan dolayı, eğitim kademelerine göre yatırım-tüketim ayırımı yapılmıştır. Temel eğitim ve genel orta öğretim tüketim, mesleki- teknik orta öğretim ve yüksek öğretim yatırım olarak kabul edilmektedir. Din eğitimi ise, toplumca benimsenen davranışları oluşturduğu ve vatandaşların üretim kapasitelerine etki eden çalışma moralinin artırılmasına etkisi olduğu takdirde bu tür eğitim yatırım olarak kabul edilmekte, bahsedilen etkiyi göstermediği takdirde eğitimin tüketim yönüne en güzel örnektir. Askeri eğitim daha iyi asker yetiştirilmeyi hedef alıyor ise yatırım olarak kabul edilebilir. Askeri eğitimin yatırım olup olmadığı konusunda sağlam bir kriter olmamasına karşın sivil hayata dönenlerin verimliliğinde bir artış sağlıyor ise toplum açısından yatırım kabul edilebilir (Çömlekçi, 1971, 77).

Eğitim harcamalarını insan ihtiyaçlarını karşılama niteliği gereğince tüketim harcaması olarak kabul etmekte mümkündür. Çünkü aileler ve bireyler kendi bütçe imkanları içinde, kendi tercihlerine göre bu hizmetten yüksek tatmin sağlamak için harcama yapacaklardır. Ancak unutulmamalıdır ki, eğitim diğer dayanıklı tüketim mallarından daha uzun ömürlüdür. Eğitim birkaç kez tüketmekle bitmemekte, eskimemekte ve insan hayatı boyunca devamlı olarak yararlanılmaktadır. Bu nedenle eğitim harcamalarının tamamını kişisel tatmin sağlama amacı ile yapılmış bir tüketim olarak nitelendirmek doğru olmayacaktır. Çünkü eğitim harcamalarının bir kısmını dayanıklı tüketim mallarına yapılmış bir plasman, daha doğrusu gelecekte daha fazla kazanç ve tüketim imkanı elde etmek için bu günkü tüketimden bir kısıntı, yani yatırım niteliğindedir (Serin, 1979, 57-58).

Gelecekteki gelir düzeyini artırma imkanı elde etmek arzusu ile bilgi ve yeteneklerin geliştirilmesi için yapılan bu harcamalar tamamen tüketim değeridir. Bu tür harcamaların diğer üretim mallarına yapılan harcamalardan pek farkı yoktur. Daha öncede vurgulandığı gibi eğitim hizmetinin kişiye sağladığı faydalardan birisi de kişisel gelir

artışına etkisidir. Gelir artışı etkisi sadece hizmetin tüketildiği, harcamanın yapıldığı cari yıl ile sınırlı kalmayacaktır. En basit anlamda yatırımın özelliği harcamaların faydasının cari yıl ile sınırlı olmayıp, daha sonraki dönemlerde de sürmesi gerekliliğidir. Yatırım bu anlamda üretim stokuna yapılan eklemelerdir. Bu açıdan bakacak olursak, eğitimin yatırım niteliği, hizmetin parasal faydalarının cari yıl ile sınırlı kalmayıp, daha sonraki dönemlerde kişisel gelir ve milli gelir artışını olumlu etkilemesidir.

Şimdi kısaca eğitim harcamalarının yatırım harcaması olarak düşünüldüğünde milli gelir artışına etkisini grafik yardımı ile açıklayalım. Bilindiği gibi bir ülkenin milli gelir düzeyini yatırım ve tüketim harcamaları tarafından belirlenmektedir. Yatırım harcamalarının miktarındaki değişimler milli gelir düzeyinde artış veya azalışa neden olmaktadır. Yatırım amacıyla harcanan her birim para miktarı, çarpan mekanizmasının da etkisi ile milli gelirden harcanan miktardan daha büyük bir artışa neden olmaktadır. Aşağıdaki Grafik-5’de eğitim harcamalarının yatırım harcaması olarak kabul edilmesi durumunda milli gelir artışına yapacağı etki görülmektedir.

Grafik-3 Eğitimin Milli Gelir Artışına Etkisi

Kaynak : Serin (1979), Eğitim Ekonomisi, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Grafikte görüldüğü gibi sadece tüketim harcamaları söz konusu olduğunda, milli gelir düzeyi sadece OB kadar olduğu halde, LD kadar yatırım harcaması yapıldığı zaman

milli gelirde AN kadar ya da BC kadar, tüketimde NL kadar artış meydana getirmektedir. İşte eğitim harcamalarının da tamamının veya bir kısmını yatırım olarak kabul edecek olursak aynı etki görülecektir. Eğitim harcamalarının yatırım olarak kabul edilen bölümü EY kadar ise, bunun milli gelir ve tüketim seviyesinde meydana getireceği artış DS ya da CH veya S noktası ile T+Yatırım doğrusu arasındaki alan kadar olacaktır.

Sonuç olarak; eğitim harcamaları ne sadece tüketim ne de sadece yatırım niteliğindedir. Gerçekte eğitim kademeleri ve türleri arasında kesin bir ayırım yapacak kriter olmamasına karşın, genel bilgi ve kültürel değerlerin yayılmasının aracı olan temel eğitim ve klasik orta öğretim harcaması, eğitimin tüketim yönünü, teorik bilgi ile donatılmış işgücü yetiştirmek amacı ile verilen mesleki ve teknik orta öğretim ile yüksek öğretim için yapılan harcamaları ise yatırım yönünü ortaya koymaktadır.

3.3.2. Eğitimin Ekonomik Büyüme Etkisini Ölçmeye Yönelik Yaklaşımlar

Eğitim hizmetlerinin ekonomik gelişmeye olan etkisinin anlatıldığı buraya kadar ki bölümde eğitim ile gelişme arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmış, eğitim hizmetinin ekonomik büyüme katkısının ölçülmesi başlığı altında ise kurulan bu ilişki üç ayrı yöntemin yardımıyla yapılan ampirik çalışmalar ve somut veriler ile kuvvetlendirilecektir.

Eğitim hizmetlerinin ekonomik katkısının incelenmesinde ilke olarak, eğitimin katkısını ölçmekte kullanılan artık faktör yaklaşımı, basit bağıntı yaklaşımı ve fayda-maliyet (getiri oranı) yaklaşımları açıklanacak, sonra bu yaklaşımları kullanarak ekonomik büyümenin ne kadarının eğitim harcamalarına bağlı olduğunu hesaplayan ampirik çalışmalar incelenecektir.

3.3.2.1. Artık Faktör Yaklaşımı

Yaklaşım, eğitimin iktisadi büyüme, daha doğrusu üretim artışına olan katkısını açıklamayı amaçlamaktadır. Bir ülkede belirli bir zaman süresi içinde GSMH' da meydana gelen artışın bir kısmı, sermaye ve işgücü gibi ölçülebilir faktörler ile açıklanmakta, diğer kısmı ise ölçülemeyen faktörlerce açıklanmaktadır. Hesaplama ; “doğrusal, homojen ve teknik gelişmeye tarafsız türdeki bir Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılır” (Blaug, 1972, 90-93).

$$Q=A \cdot N^{\alpha} \cdot K^{\beta} \quad (\alpha+\beta)=1$$

A= Katsayı

N= Sermaye Girdisi (makine/saat)

K= Emek Girdisi (emek/saat)

Q= Fiziki Ürün

Fonksiyonda α N' deki , β ise K' deki değişikliklere bağlı olarak üretim esnekliğini göstermektedir. Aynı zamanda marjinal ürünlerine göre girdilere ödeme yapıldığı varsayımında bulunulur ise, α ve β N ve K'nin üretimden aldığı nispi payları göstermektedir. A katsayısının sabit kaldığı varsayımı altında, Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun bir faydası da Q'nun tüm üretim düzeyleri için N ve K'nin paylarının sabit kalmasını sağlamaktadır. Diğer yandan A da uzun dönemde ortaya çıkacak değişiklikler teknolojik gelişme ve diğer faktörlerden kaynaklanmakla beraber, N ve K'nin nispi marjinal ürünlerinin değeri değişmemektedir. Bunun sonucu olarak, zaman içinde faktör payları sabit kalmaktadır. Eğer bu varsayımları içeren Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun üretimin tamamını temsil ettiği ve bununda teknolojik ilerlemeye karşı tarafsız olduğu kabul edilince, A 'daki artışı hesaplamak için fonksiyonun logaritması alınıp daha sonrada zamana göre türevinin alınması gerekir;

$$Q' = A' + \alpha N' + \beta K'$$

Bu denklemde ; α işgücünün , β sermayenin milli gelir içindeki paylarını gösterir. Q, N, K ise değişim hadlerini ifade etmekte olup hesaplanabilir değerlerdir. Sonuç olarak denklemdeki A 'artık değeri ifade etmektedir. Bu yaklaşımı kullanarak yapılan çalışmalarda, A 'daki artışın ne kadarının işgücünün eğitimindeki artışın sonucu olduğu hesaplanmaktadır (Akalin, 1986, 230-235).

Bu yöntem ile yapılan hesaplamaların iki noktada yetersiz kaldığı ileri sürülebilir. Bunlardan biricisi, sermaye unsuru ile artık değeri etkileyen bilgi düzeyindeki gelişme arasındaki karşılıklı etkinin göz önünde bulundurulmayışıdır. Bunun nedeni, bu anlamda

sermayenin ve teknik değişmenin üretim sürecine sokulmasını sağlayacak bir araç olarak kullanılmamasıdır. Bu nedenle sermaye ile ilgili indekslerin sermayenin kalitesinde veya verimliliğinde görülen değişmeleri yansımamaktadır. Bu yetersizlikten dolayı fiziki sermayenin katkısı olduğundan az, artık değerin ise olduğundan fazla görülebilir. İkinci yetersizlik ise, artık değerin artık olma niteliği ile ilgilidir. Artık değer kavramı ile işgücü, sermaye ve toprak dışında kalan bütün üretici unsurların etkisi ifade edilmektedir. Sermaye unsurunun kalitesindeki, kapasite ve hasıla ilişkisindeki değişmelerin, insan sağlığındaki iyileşmelerin, formel ve enformel eğitimin hasılası üzerindeki etkilerinin bir bütün olarak artık değerin içinde yer almaktadır. Kısaca fiziki sermaye stoku iktisadi büyüme sürecinde önemli bir yere sahiptir (Serin, 1979, 80).

Eğitimin ekonomik katkısını araştıran ilk çalışma Denison tarafından artık faktör yaklaşımını kullanarak 1929-1957 dönemleri arasında ABD yapılmıştır. Bu, çalışmada A.B.D ekonomisinde büyüme hızının yüzde 2.93'u bulduğu, buna karşılık dönem içinde emek ve sermayenin artış hızının yüzde 0.92'de kaldığı görülmektedir. Bu durum ABD'de ekonomisindeki büyüme hızının yüzde 2.01'lik kısmının açıklanması zorunluluğunu gerektirmektedir. Denison'a göre artış hızının yüzde 2.01'lik kısmı toplam faktör verimliliğinden ya da artık faktör denilen A'nın payından kaynaklanmaktadır (Denison, 1964, 43). Blaug, Denison'nun yöntemini eleştirerek, sorunu daha açığa kavuşturmuş fakat aynı sonuçlara ulaşmıştır. Blaug'a göre Denison'nun çalışması doğrusal, homojen ve teknik gelişmeye karşı tarafsız Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılmıştır; $Q = A N^{\alpha} K^{\beta}$ ($\alpha + \beta = 1$) şeklindeki üretim fonksiyonunun logaritması alınıp, zamana göre türevi bulunur ise, büyüme hızları elde edilerek, $Q = A + \alpha N + \beta K$ şeklini alan fonksiyonda; $Q =$ yüzde 2.93, $N =$ yüzde 1.09, $K =$ yüzde 0.45, $\alpha = 0.73$, $\beta = 0.24$ ve $\alpha N + \beta K = 0.92$ değerleri elde edilmiştir. Sonuçta, artık faktör olarak A= yüzde 2.01 bulunmuştur. Bu noktadan hareket ile, $\alpha =$ yüzde 0.73 olduğü göz önünde bulundurulur ise, 1930-1960 yılları arasında ABD'de işçi ücretlerinin yıllık artış oranı yüzde 0.94'ün $\frac{3}{4}$ 'ü (yüzde 0.94x yüzde 0.7 = 0.69), eğitim süresinin yüzde 2.01'lik artık faktörün yüzde 23'ü ($0.68/2.93 =$ yüzde 23) eğitimin katkısını göstermektedir (Blaug, 1972, 90).

Yine Denison tarafından, 1929-1982 yılları arasında A.B.D. de reel milli gelir artışının kaynaklarının incelendiği çalışmaya göre, eğitim ve öğretimin milli gelir artışına

katkısı yüzde 14 olarak bulunmuştur. Aşağıda yapılan çalışmaya göre reel milli gelir artışının kaynakları görülmektedir.

Tablo- 5 Büyümenin Kaynakları (1929-1982)

Büyümenin Kaynakları	Toplam Büyümenin Yüzesi %
İşgücü Miktarındaki Artışlar	32
İşgücünün Verimliliğindeki Artışlar	68
Teknolojik Yenilikler	28
Sermaye Miktarı Artışları	19
Eğitim ve Öğretim	14
Ölçek Ekonomileri	9
Kaynak Dağılımının Geliştirilmesi	8
Yasal Çevre ve Diğer	-9

Kaynak : Mc Connell and Brue (1996), Economics, Principles, Problems and Policies, Thirteenth Edition, Mc Graw-Hill Inc., ss.388

Çalışmada yapılan hesaplama, ekonomik büyümenin kaynakları işgücü miktarındaki artışlar ve işgücünün verimliliğindeki artışlar olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Çalışmada ilk göze çarpan nokta; bir bitim büyümenin yüzde 68'inin işgücünün verimliliğindeki artışlardan kaynaklandığının tesbitidir. İşgücünün miktarındaki sayısal artışlar ise bir birim büyümenin yüzde 32'sini ifade etmektedir. İşgücü verimliliğinin oluşturan etkenlerde, teknolojik yenilikler, sermaye artışları, eğitim ve öğretim, ölçek ekonomileri ve kaynak dağılımının geliştirilmesi pozitif katkısı olurken, yasal çerçeve ve diğer etkenler negatif yönde etkilemiştir. Büyümenin açıklanmasında yüzde 68 etkisi olduğu ifade edilen verimlilik artışını açıklayan faktörler içerisinde üçüncü sırayı yüzde 14'lük pay ile eğitim ve öğretim almıştır ki, sermaye artışının etkisinin yüzde 19 olarak ifade edildiği gözönünde bulundurulduğunda, hiçde küçümsenemeyecek etkisi olduğunu ifade edebiliriz.

Tablo-6'da eğitimin ekonomik büyümeye yani milli gelir artışına katkısını ölçmeyi amaçlayan 1972 yılında seçilmiş ülkelerde yapılan araştırmanın sonucu görülmektedir. Çalışmada kapsama dahil edilen ülkelerde artık faktör yaklaşımı kullanılarak, eğitimin milli gelir artışını etkileyen faktörler içindeki oranı hesaplanmıştır. Gelişmiş sayılabilecek avrupa ülkelerinde eğitimin katkısının diğer kıta ülkeleriyle kıyaslandığında görece olarak düşüklüğü dikkat çekicidir. Buna paralel olarak, Gana ve Kenya gibi gerikalmiş Kara Afrika ülkelerindeki yüksek oranda göze çarpmaktadır. Bilindiği gibi birçok Afrika ülkesinde Birleşmiş Milletler, UNESCO ve gönüllü kuruluşlarca eğitim ve sağlık hizmetleri konusunda programlar yürütülmektedir. Bu durum eğitimin ülke kalkınma ve

gelişmesinde nedenli etkin olabileceğinin göstergesidir. Eğitim öğretimden yoksun ülkelere yapılan eğitim harcamalarının ülke ekonomisine büyüme ve gelişme yönünde pozitif etki yaptığı söylenebilir.

Tablo-6 Eğitimin Ekonomik Büyümeye Katkısı (%)

ÜLKE	%	ÜLKE	%
KUZEY AMERİKA		LATİN AMERİKA	
Kanada	21	Arjantin	16,5
A.B.D.	15	Brezilya	3,3
AVRUPA		Şili	4,5
Belçika	14	Kolombiya	4,1
Danimarka	4	Ekvator	4,9
Fransa	6	Honduras	6,5
F.Almanya	2	Meksika	0,8
Yunanistan	3	Peru	2,5
İsrail	4,7	Venezüella	2,4
Hollanda	5	ASYA	
İtalya	7	G.Kore	15,9
Norveç	7	Japonya	3,3
İngiltere	12	Malezya	14,7
S.S.C.B.	6,7	Filipinler	10,5
AFRİKA			
Gana	23,2		
Kenya	12,4		
Nijerya	16		

Kaynak : Psacharoulos (1981), Returns To Education: A Update International Comparision Comparative Education 17 (3)

1970-1980 yılları arasında Brezilya'da yine Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılarak yapılan çalışmada, ekonomik büyümenin kaynağı olarak gösterilen teknolojik gelişmenin, fiziki sermayenin(işgücü) ve beşeri sermayenin toplam üretim üzerindeki etkisi hesaplanmıştır. Çalışmaya göre üretim üzerinde teknolojik gelişmenin etkisinin yüzde 40, işgücünün yüzde 17, fiziki sermayenin yüzde 19 ve beşeri sermayenin yüzde 24 oranında olduğu hesaplanmıştır. Ayrıca bu faktörlerin milli gelir artışına katkısı ise, teknolojik gelişmenin yüzde 4.4, işgücünün yüzde 1.8, fiziki sermayenin yüzde 2.0 ve beşeri sermayenin ise yüzde 2.6 oranında olduğunu göstermektedir (Lau, Jamison, Liu ve Rivkin, 1993, 58).

Yine eğitimin ekonomik büyüme katkısının ölçülmesi amacıyla yönelik çalışmalardan bir diğeri de Taiwan'da, 1966 yılında uygulamaya konulan İnsan Gücü Gelişme Planı çerçevesinde yapılmıştır. Çalışmada, eğitimin iktisadi büyüme katkısı doğrudan milli gelirin artış hesapları içinde incelenmiştir. Araştırmanın temel çatısını

oluşturan üretim fonksiyonu şu şekilde formüle edilmiştir; $Y = f(K, E, L, D)$ fonksiyonda Y Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı, K ulusal fiziki sermaye stokunu, E beşeri sermaye stokunu, L işgücünü, D ise doğal kaynak miktarını göstermektedir. Bu eşitlik $g_y = s_k g_k + (I_c/Y)r_c + s_l g_l + s_d g_d$ şeklinde yeniden yazılabilir. Denklemden I_c beşeri sermaye yatırımlarının miktarını, r_c ise beşeri sermayenin sosyal getiri oranını vermektedir. Böylece $(I_c/Y)r_c$ eğitimin büyüme oranına katkısını ifade etmektedir. Çalışmada eğitimin katkısı olarak işgücünün eğitimindeki artışın etkisini bulmak için, fonksiyona işgücüne katılma oranı (p) dahil edilerek $g_y = s_k g_k + s_l g_l + p(I_c/Y)r_c + x$ eşitliği elde edilmiştir. Denklemden x teknolojik gelişmeyi göstermektedir. Sonuçta çalışmada işgücünün eğitiminin iktisadi büyümeye doğrudan katkısını $p(I_c/Y)r_c$ oranı göstermektedir. Çalışma sonunda elde edilen bulgular şu şekilde sıralanabilir; 1953-1972 yılları arasında toplam üretim miktarı üzerinde, işgücünün yüzde 18, fiziki sermayenin yüzde 28, diğer faktörlerin ise yüzde 55 oranında etkili oldukları tespit edilmiştir. Farklı bir yöntem ile yapılan bir diğer çalışmada 1963-1972 yılları arasında yıllık ortalama yüzde 10.39 oranında gerçekleşen büyüme oranı artışına, eğitimin ortalama yıllık yüzde 0.65 oranında doğrudan katkıda bulunduğu saptanmıştır.

Bu gelişmeler bir anlamda 1966 da yürürlüğe giren plan sayesinde gerçekleşmiştir. Bu plan eğitim alanında büyük değişiklikleri içermektedir. Bu değişikliklerin özü, ekonomik bünyenin gerektirdiği şekilde eğitim sistemini yeniden şekillendirmek anlamına gelmektedir. Bu amaca yönelik olarak temel eğitim 6 yıldan 9 yıla çıkartılmış ve zorunlu hale getirilmiş, orta öğretim hizmetlerinin sunulmasında merkezi hükümetin rolü azaltılarak, yerel yönetimlerin etkinliği artırılmış son olarak üniversite ders programlarında bilim ve mühendislik gibi derslere daha fazla önem verilerek bilimsel araştırmalara ayrılan kaynaklar artırılmıştır (Woo, 1991, 1039-1041).

Eğitimin ekonomik katkısını ölçmeye yönelik bir çalışmada Artık faktör yaklaşımıyla Cobb-Douglas üretim fonksiyonunu kullanarak Türkiye için yapılmıştır. Çalışmada öncelikle makro üretim fonksiyonları aracılığı ile eğitim girdisinin üretim fonksiyonundaki önemi araştırılmış, eğitim girdisine ilişkin marjinal verimlilikler diğer girdilerin marjinal verimlilikleri ile karşılaştırılmış ve sonuçta Türkiye’de 1952-1979 yılları arasında eğitimin milli geliri olumlu etkilediği ve marjinal veriminin ise diğer girdilere oranla küçümsenemeyecek oranda olduğu tespit edilmiştir (Erk, 1979, 155).

Tablo-7’de ise, eğitim-iktisadi büyüme ilişkisi üzerine son yıllarda yapılmış uygulamalı çalışmalar özet halinde sunulmuştur. Tabloda; çalışmanın yapıldığı yıllar, hangi örneklem büyüklükle yapıldığı ve çalışmalarda kullanılan yöntem, bağımlı değişken ve açıklayıcı değişkenler gösterilmiştir.

Tablo-7 Eğitim-İktisadi Büyümeyle ilişkisi Üzerine Yapılmış Uygulamalı Çalışmalar

Çalışma	Zaman Aralığı	Örneklem Büyüklüğü	Tahmin Yöntemi	Bağımlı Değişken	Açıklayıcı Değişken
Barro (1991)	1960-1985	98 ülke	Çapraz-Kesit Yöntemi	GSYİH artış oranı	-1960 yılında kişi başına düşen GSYİH düzeyi -1960 yılı Beşeri Sermaye Düzeyi -Kamu Harcamaları GSYİH içindeki payı
Benhabib ve Spiegel (1994)	1965-1985	78 Ülke	Çapraz-Kesit Yöntemi	GSYİH artış oranı	-1960 yılında kişi başına düşen GSYİH düzeyi -İstihdamın artış oranı -İşgücünün ortalama eğitim süresi artış oranı
Papageorgiou (2003)	1965-1987	80 Ülke	Çapraz-Kesit Yöntemi	GSYİH artış oranı	-İşgücünün artış oranı -Sermaye Stokunun artış oranı -İşgücünün ortalama eğitim süresi düzeyi
Tallman ve Wang (1994)	1965-1989	Tayvan	Cobb-Douglas üretim fonksiyonu	Kişi başına düşen gelir düzeyi	- Kişibaşı düşen gayri safi sabit sermaye stoku - İstihdam düzeyi
Petrakis ve Stamatakis (2002)	1982-1994	93 ülke	Çapraz –Kesit	Kişi başına düşen gelir düzeyi artışı	-İşgücünü ilkökulu bitirme oranı -Lise ve denge okullarındaki okullaşma oranı - Yüksek okullardaki okullaşma oranı
O’Neill (1995)	1967-1985	97 ülke	Çapraz-Kesit Yöntemi	Kişi başına düşen gelir düzeyi	- Lise ve denge okullardaki okullaşma oranı - Toplam yatırımların GSYİH içerisindeki payı - Toplam işgücü düzeyi
Lin (2004)	1965-2000	Tayvan	Cobb-Douglas üretim fonksiyonu	GSYİH artış oranı	-Gayri Safi Sabit Sermaye Stoku artışı -İşgücünü artış oranı
Lau, Jamison ve Louat (1991)	1965-1985	58 gelişmekte olan ülke	Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu Kapsamında Panel analizi	GSYİH Düzeyi	- Sermaye Stoku Düzeyi -İstihdam düzeyi -Ülkelerin coğrafi büyüklüğü
Hojo (2003)	1996-2000	İspanyada 19 alt bölge için	İki aşamalı genelleştirilmiş moment metoduyla çapraz-kesit yöntemi	GSYİH artış oranı	-GSYİH düzeyi -Nüfus artışı -Teknolojik gelişme oranı -Lise ve denge okullardaki okullaşma oranı

Kaynak : TUSİAD (2006), Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme, Türkiye Deneyimi, Riskler ve Fırsatlar, s.152.

Çalışmaların ortak özelliği büyük çoğunluğunun Çapraz-Kesit ve Cobb-Douglas üretim fonksiyonu yöntemini kullanması ve bağımlı değişken olarak GSYİH artış oranlarını almasıdır. Çalışmalarda, ilk, orta ve yüksek öğretim okullaşma oranlarıyla istihdam oranları, kişi başına düşen sermaye stoku artışları, kişi başına düşen milli gelir

artışları ve sermaye stoku artışları ilişkilendirilmeye çalışılmış ve eğitim artışının bu göstergelere olan etkisi incelenmiştir.

3.3.2.2. Basit Bağını Yaklaşımı

Bu yaklaşım; “iktisadi faaliyet düzeyi ile ilgili çeşitli endekslerle tüm eğitim faaliyetleri ile ilgili indeksler arasındaki bağıntıyı tespit ederek, eğitim seviyesindeki gelişmelerin iktisadi büyüklükler üzerindeki olumlu etkilerini ölçer” (Bowen, 1963, 68). Bu güne kadar yapılan çalışmalarda, eğitim yatırımları ile iktisadi gelişme, okullaşma oranları ile GSMH ve okuma-yazma oranları ile kişi başına düşen milli gelir arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntem ile bir toplumda farklı zamanlarda eğitim ile GSMH arasındaki ilişkiyi tespit etmek mümkündür.

Bu yaklaşım belirli zaman noktalarında ülkeler arasında karşılaştırma yapmak imkanı sağlar. Bu karşılaştırmaların çeşitli faydaları vardır; İlk başta, diğer toplumlarda elde edilen başarı ile söz konusu ülkenin eğitim sisteminin yarattığı etkileri karşılaştırma ve değerlendirme olanağı sağlar . Özellikle iktisadi gelişmenin çeşitli aşamalarında bulunan ülkeler arasında yapılan karşılaştırma, azgelişmiş ülkelere iktisadi gelişmenin daha sonraki dönemlerinde, eğitim faaliyetlerini ne düzeye çıkarmaları gerektiği hakkında bilgi verir. Diğer yandan, milli gelir hesaplama yöntemlerinin ülkeler arasında farklılık göstermesi, eğitim sistemlerindeki farklılıklar ve ülkeler arasında kaynakların aynı derecede etkinlik kullanılmamasından doğan, aynı miktardaki harcamanın hasıla üzerinde farklı etkiler yapabileme ihtimali, bu yöntemin uygulamasında karşılaşılan sorunların başında gelmektedir.

Ekonomik gelişme ile insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışan en kapsamlı çalışma Harbinson ve Mayers tarafından yapılmıştır. Çalışmada önce, insan gücü kaynağının gelişimini gösteren karma indeks hazırlanmıştır. Elde edilen bu karma indeks, çalışmaya dahil edilen 75 ülkenin insan gücü kaynaklarına göre sıralanmasında kullanılmıştır (Tablo 8). Bu indekse göre yapılan sınıflandırma da ülkeler insan gücü kaynaklarının derecesine göre azgelişmiş, kısmen gelişmiş, yarı gelişmiş ve gelişmiş olarak 4 bölüme ayrılmıştır (Harbinson ve Mayers, 1964, 23-48) .

Tablo-8 Karma İndekse Göre Ülkelerin İnsan Gücü Kaynaklarındaki Gelişme Derecesine Göre Gruplandırılması

Grup1 AZ GELİŞMİŞ	Grup3 YARI GELİŞMİŞ
0,3 Nijer	33 Meksika
0,75 Etyopya	35,1 Tayland
1,55 Somali	35,2 Hindistan
1,9 Afganistan	35,5 Küba
1,9 S.Arabistan	39,6 İspanya
2,2 Tanganika	40 Güney Afrika
2,6 Fildişi Sahili	40,1 Mısır
2,95 Kuzey Rodezya	40,8 Portekiz
3,55 Kongo	47,3 Kostarika
4,1 Liberya	47,7 Venezüella
4,75 Kenya	48,5 Yunanistan
5,3 Nijerya	51,2 Şili
5,3 Haiti	53,9 Macaristan
5,45 Senegal	53,9 Tayvan
5,45 Uganda	55 Güney Kore
7,55 Sudan	56,8 İtalya
Grup2 KISMEN GELİŞMİŞ	60,3 Yugoslavya
10,7 Guetamala	66,5 Polonya
10,7 Endonezya	68,9 Çekoslovakya
10,85 Libya	69,8 Uruguay
14,2 Burma	73,8 Norveç
14,5 Dominik Cumhuriyeti	Grup4 GELİŞMİŞ
14,8 Bolivya	77,1 Danimarka
14,25 Tunus	79,2 İsveç
17,3 İran	82 Arjantin
19,5 Çin	84,9 İsrail
20,9 Brezilya	85,8 Batı Almanya
22,6 Kolombiya	88,7 Finlandiya
22,7 Paraguay	92,9 S.S.C.B
23,15 Gana	101,6 Kanada
23,65 Malaya	107,8 Fransa
24,3 Libya	111,4 Japonya
24,3 Lübnan	121,6 İngiltere
24,4 Ekvator	123,6 Belçika
25,2 Pakistan	133,7 Hollanda
26,8 Jamaika	137,7 Avustralya
27,2 Türkiye	147,3 Yeni Zelanda
30,2 Peru	261,3 A.B.D.
31,2 Irak	

Kaynak : Harbinson ve Mayers (1964), Education, Manpower and Economic Growth, Mc Graw Hill Company, New York, s 33

Çalışmada, ulaşılan sonuçlar Tablo-9'da görülmektedir. Tabloya göre, 1 ve 4 numaralı gruplar arasında insan gücü kaynağının geliştirilmesi ile ilgili göstergeler, kişi başına GSMH' den daha fazla artmaktadır. Gelişmiş ülke grubuna dahil bir ülke, az gelişmiş grubunda yer alan bir ülkeye göre, GSMH'si 13 kat daha fazladır. Gelişmiş grupta karma indeks 38 kat, orta öğretim öğrenci oranı 22 kat, yüksek öğretim öğrenci oranı 73 kat daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo-9 İnsan Gücü Kaynağı Ve İktisadi Gelişme Göstergeleri

GÖSTERGELER	GRUP 1	GRUP 2	GRUP 3	GRUP 4
Karma Endeks(Orta ve Yüksek Eğitim)	3	21	50	115
Kişi başına GSMH (ABD Doları)	84	182	380	1100
Tarımdaki Faal Nüfus (%) Her 10000 Nüfus başına öğretmen (temel-orta)	17	38	53	60
Her 10,000 nüfus başına bilim adamı ve mühendis	0,6	3	25	42
Her 10,000 nüfus başına doktor	0,5	3	8	15
İlköğretim okullaşma oranı	22	42	62	73
Orta öğretimde okullaşma oranı	2,7	12	27	59
İlk ve orta öğretimde okullaşma oranı	20	45	66	89
Yükseköğretimde okullaşma oranı	0,15	1,6	5	11
Fen ve Teknik Fakültelere Kayıt oranı	24	28	26	28
Edebiyat, hukuk ve güzel sanatlar Fakültelerine kayıt oranı	34	39	33	32
Kamusal Eğitim Harcamalarının GSMH'ya oranı	3,7	2,1	3,1	4,2
5-14 yaş arasındaki nüfus	24	24	22	18

Kaynak : Harbinson ve Mayers (1964), Education, Manpower and Economic Growth, Mc Graw Hill Company, New York, s 38

1. Gruptan 2. gruba kayan bir ülkede karma indeks, kişi başına GSMH ya göre 3.5 kez, orta ve yüksek öğretimde öğrenci oranı ile sırası ile 2 ve 5 kez daha fazla artmaktadır. 2. gruptan 3. gruba geçişte ise, insan gücü kaynağının gelişme göstergeleri kişi başına GSMH ya göre çok az artmaktadır. Tabloya göre insan gücü kaynağının geliştirilmesi için en fazla yatırımın 1. ve 2. gruplara yapılması gerekmektedir (Harbinson ve Mayers, 1964, 36-37).

Çalışmada kullanılan 14 göstergenin her biri için hesaplan korelasyon katsayıları ve regresyon eşitliklerine göre; karma indeks ile GSMH arasında yüksek bir bağıntı vardır (0,88) ve tarımsal faaliyet ile uğraşan nüfusun oranı ile karma indeks arasında yüksek fakat negatif bağıntı vardır (- 0,814). Bu genel sonuçlar her bir ülke grubu için ayrı ayrı ele alınır ise farklı durumlar ortaya çıkacaktır. Buna göre; 1. gruptaki ülkeler için karma indeks ile kişi başına GSMH arasındaki bağıntı katsayısı - 0,025'dir. 2. gruptaki ülkeler için 0,373, 3. gruptaki ülkeler için 0,574, 4. gruptaki ülkeler için 0,692'dir. Bu sonuçlar doğrultusunda, eğitim ve iktisadi gelişme arasındaki ilişkinin, yüksek gelirli ülkelerde düşük gelirli ülkelere göre daha kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz. Düzeltilmiş orta dereceli okullara kayıt oranı ile GSMH arasındaki yüksek bir bağıntı (0,817) ve tarımsal alanda faaliyet gösteren nüfus arasında yüksek fakat negatif (- 0,835) bağıntı vardır. Yüksek öğretime kayıtlı öğrenci oranı ile iktisadi gelişme göstergeleri arasındaki bağıntı (0,735) daha küçüktür. İlk öğretimdeki öğrenci oranı ile GSMH arasındaki bağıntı 0,688, tarımsal

faaliyetler ile uğraşan nüfus oranı ile olan bağıntı 0,775'dir. Bu noktada yüksek öğretimi kapsayan bir indeksin, en alt kademedeki eğitimi kapsayan indekse göre, iktisadi gelişme ölçüleri ile daha anlamlı bir bağıntı gösterdiği sonucuna varılabilir (Harbinson ve Mayers, 1964, 39-41).

Bu konuda yapılmış önemli bir çalışmada, Birleşmiş Milletlerin dünyanın sosyal durumu ile ilgili 1961 yılında hazırladığı rapordur. Raporda 74 ülkedeki milli gelir ve enerji tüketimi verileri kullanılarak belirlenen gelişmişlik dereceleri belirlenmiştir. Çalışmada sağlık ve eğitim gibi insan gücü kaynağının gelişimi ile ilgili karşılaştırmalar yapılmıştır. Rapordaki görüşler şu şekilde özetlenebilir; çocuk ölümleri, okullarda kayıtlı öğrenci sayıları ve günlük alınan kalori miktarı gibi göstergeler ile kişi başına GSMH arasında yakın ilişki olduğu anlaşılmaktadır (Serin, 1979, 162).

Eğitim ile ekonomik gelişme ilişkisi konusunda Türkiye'de 1971 yılında Çömlekçi tarafından yapılan çalışmada, eğitim yatırımları ile kişi başına GSMH arasındaki ilişki araştırılmıştır. Eğitim ile GSMH arasındaki ilişki $f(x) = a+bx$ şeklinde formüle edilen doğrusal bir denklem ile tahmin edilmiştir. Denklemden x eğitim yatırımlarını, y kişi başına GSMH'yi ifade etmektedir. Yapılan istatistiksel testler sonucu, değişkenler arasındaki determinasyon katsayısı 0,8391, zaman serileri için korelasyon katsayısı 0,916 olarak bulunmuştur. Çalışma da elde edilen sonuçlar göre; eğitim yatırımları ile iktisadi gelişme sürecinin göstergesi olan kişi başına düşen GSMH arasında pozitif ve kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. İnsan gücü kaynaklarının fikri ve mesleki olarak iyi yetişmesini sağlayacak, iktisadi gelişmeye katkısı olan eğitim yatırımları ile iktisadi gelişme göstergeleri arasında tespit edilen yüksek korelasyon, eğitimin iktisadi gelişmedeki etkisini doğrular niteliktedir. Ancak ülkemizde, eğitim çağındaki nüfusun yüksek olmasına karşın, ekonomik gücü artırıcı eğitim dallarının yeterince gelişmediği, bundan dolayı eğitimin gelişmesinin Türkiye'de hızlı gelişmenin gerektirdiği ölçüye henüz ulaşmadığını vurgulanmaktadır (Çömlekçi, 1971, 132).

Ülkelerin ekonomik gelişme süreçleri incelendiğinde, eğitimin insana yapılan yatırım olarak, önemli rolü olduğu görülmektedir. Örneğin Doğu Asya ülkelerinde; nüfus yapısının homojenliğinin, savaşlar sırasında aldıkları askeri ve ekonomik yardımların ekonomik gelişmenin açıklanmasında rolü olduğu düşünülmektedir. Ancak bunlardan çok daha önemlisi, Asya mucizesinin temelinde insana yapılan yatırımın yer aldığı görüşüdür.

Örneğin Japonya’da başarının sırrı eğitim reformuna bağlanmaktadır. Japonya’da Meji dönemi başında okuma-yazma oranı yüzde 15 idi, 1872 de ilk öğretim zorunlu hale getirildi. Bu dönemde yapılan yatırımlar sayesinde, ilkokula devam edenlerin oranı 1873 de yüzde 30 dan 1907 de yüzde 90’a çıkmış ve 1885-1915 yılları arasında orta öğretimdeki okul sayısı 10 kat arttırılmıştır. Böylece Japonya dünyanın en iyi eğitilmiş ve eğitime en çok önem veren toplumlarından birisi haline gelmiştir. Daha sonraki yıllarda Japonya sürekli olarak milli gelirinin Avrupa ve diğer Doğu Asya ülkelerinden daha büyük bir bölümünü eğitime ayırmaktadır. Doğu Asya ülkelerinden birisi olan Kore’nin ekonomik gelişmesinde eğitimin önemli bir faktör olduğu vurgulanmaktadır. Kore’de ekonomik büyüme ile insana yapılan yatırımlar paralellik göstermektedir. Bu ülkede özel ve kamuya ait eğitim harcamaları, GSMH’nin yüzde 10 ununda fazla olarak syretmektedir. Bu oran gelişmekte olan ülkeler arasında en yüksek oran olarak görülmektedir (Kozlu, 1994, 199-205).

Kişi başına düşen GSMH ile okullaşma oranları arasında doğrudan ilişki olduğu vurgulanmaktadır. Tablo-10’un incelenmesinden anlaşılacağı gibi, Türkiye ve Tayland’da 1965-1980 yılları arasında orta öğretimdeki okullaşma oranının düşüklüğü ulusal gelir artışına da yansımış bulunmaktadır. Buna karşın Yunanistan, İspanya ve Japonya gibi ülkelerde ise orta öğrenimdeki okullaşma oranı ile ulusal gelir arasındaki ilişki, gelişmiş ülkelerde zorunlu öğretim süresinin uzunluğu ve mesleki-teknik eğitim gören öğrenci sayısının fazlalığından dolayı ortaya çıkmaktadır (Şener, 1997, 4).

Tablo-10 Orta Öğretim Okullaşma Oranı Ulusal Gelir İlişkisi

ÜKLELER	ORTAOKUL OKULLAŞMA ORANLARI		KİŞİBAŞINA DÜŞEN ULUSAL GELİR (\$)	
	1965	1980	1965	1980
Tayland	8	10	360	500
Türkiye	9	13	800	1.000
Yunanistan	27	48	2.000	3.600
İspanya	23	37	2.000	4.300
Fransa	46	57	6.500	9.500
Japonya	74	83	4.500	9.000

Kaynak : Şener (1997), Türkiye’de Optimal Kaynak Dağılımından Sapmalar, Sosyal Hizmetler Örneği 12. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, s 1-22

Türkiye’de, eğitim ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerinde 1980-1990 yılları arasın inceleyen bir araştırma yapılmıştır. Söz konusu araştırmada, bir toplu üretim fonksiyonu

tahmin edilerek Türkiye’de eğitimin ekonomik büyümedeki etkisi araştırılmış ve bu araştırmada 1980, 1985 ve 1990 yılı genel nüfus sayımlarında Türkiye’nin 67 ili için toplanan veriler kullanılmıştır. 1980 ve 1990 yılları arasında sanayi sektöründe çalışan işçilerin ortalama eğitim düzeylerinin bu sektördeki üretimde pozitif ve önemli etkileri olduğu anlaşılmıştır. Çalışmada ayrıca ortalama eğitimin marjinal etkisi araştırılmıştır; buna göre, sanayi sektöründe eğitimin eşik etkisi, eğitim düzeyi dört ila beş yıla ulaştığında başlamaktadır. Gerek eğitim ve teknoloji, gerekse eğitim ve maddi sermaye arasındaki bağımlılık araştırılmış ve bu konuda kesin bir sonuç elde edilememiştir (Güngör, 1997, 214).

Eğitimin ekonomik büyümeye katkısını açıklayan diğer bir göstergede okuma-yazma oranları ile kişi başına düşen milli gelir arasındaki ilişkidir. Kişi başına düşen milli gelirin yüksek olduğu ülkelerde okuma-yazma oranları da yüksektir. Kişi başına düşen milli gelirin düşük olduğu ülkelerde okuma-yazma oranları da düşüktür. Bu iki gösterge arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Bir yandan kişi başına düşen yüksek milli gelir daha iyi eğitim fırsatları sağlarken diğer yandan, okuma-yazma oranının yüksekliği yaydığı dışsallıklar ve işgücünün verimliliğini arttırarak kişisel gelir artışına ve sonuçta milli gelir artışına katkıda bulunur.

Tablo-11’de kişi başına gelir, ekonomik büyüme ve toplan nüfus içinde okuma-yazma bilmeyenlerin oranları görülmektedir. Tabloda yer alan ülkeler düşük gelirliler, alt orta gelirliler, üst orta gelirliler ve yüksek gelirliler olarak dört kategoriye ayrılmıştır. Kişi başına gelir 1995 yılında ABD doları olarak ifade edilmiştir. Büyüme oranları ise 1985-1995 yılları arasının ortalaması olarak ve son gösterge ise toplan nüfus içinde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı yer almaktadır.

Tablo-11 Kişi Başına Gelir, Yıllık Büyüme ve Okuma-Yazma Konusunda Ülkeler Arası Göstergeler

ÜLKELER	KİŞİBAŞINA GELİR ABD DOLARI	YILLIK BÜYÜME % (1985-1995)	OKUMA-YAZMA BİLMEYENLER % (1995)
---------	--------------------------------	--------------------------------	-------------------------------------

DÜŞÜK GELİRLİLER			
Etiyopya	100	-0,3	65
Tanzanya	120	1	32
Çad	180	0,6	52
Nepal	200	2,4	73
Bangladeş	240	2,1	62
Nijerya	260	1,2	43
Kenya	280	0,1	22
Hindistan	340	3,2	48
Pakistan	460	1,2	62
Zimbabve	540	-0,6	15
Kamerun	650	-6,6	34
Kongo	680	-3,2	25
ALT ORTA GELİRLİLER			
Mısır	790	1,2	29
Fas	1110	0,9	56
Guatemala	1340	0,6	44
Cezayir	1600	-2,4	38
Paraguay	1690	1,2	33
Türkiye	2780	22	18
Bostana	3020	61	30
ÜST ORTA GELİRLİLER			
Güney Afrika	3160	-1,1	18
Meksika	3320	0,1	10
Brezilya	3640	-0,8	17
Malezya	3890	5,7	17
Şili	4160	6,1	5
Arjantin	8030	1,8	4
YÜKSEK GELİRLİLER			
Portekiz	9740	3,6	0
İspanya	13580	2,6	0
İngiltere	18700	1,4	0
İtalya	19020	1,8	0
Finlandiya	20580	-0,2	0
Hong Kong	22990	4,8	0
İsveç	23750	-0,1	0
Belçika	24710	2,2	0
Fransa	24990	1,5	0
Avusturya	26890	1,9	0
A.B.D.	26980	1,3	0
Almanya	27510	2,1	0
Danimarka	29890	1,5	0
Norveç	31250	1,7	0
Japonya	39640	2,9	0
İsviçre	40630	0,2	0

Kaynak : Ekonomik Forum (1997), Türkiye Dünyanın Neresinde?, Kasım 1997, Yıl 4, Sayı 11, TOOB Aylık Dergisi, s 14-15.

Tablo-11'in incelenmesinde de görüldüğü gibi, kişi başına gelir ile okuma-yazma oranları arasında doğrusal ilişki görülmektedir. Kişi başına düşen gelirin düşük olduğu ülke grubunda okum-yazma bilmeyenlerin sayısı yüksek, kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu ülkelerde ise okuma-yazma bilmeyenlerin sayısı düşük hatta yüksek gelir grubunda yer alan ülkeler için sıfırdır. Sonuç olarak tablodan, kişi başına düşen gelir arttıkça okuma-yazma bilmeyenlerin sayısının azaldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Eğitim sadece ekonomik anlamda değil kültürel ve siyasi anlamda da bireylerin entelektüel birikimlerini arttırmakta ve bu anlamda kültürel gelişmeye katkıda bulunmaktadır. Eğitim, demokrasilerin gelişmesi ve tüm kurumları ile yerleşmesi aşamasında da etkisi vardır. Özellikle okur- yazarlık temsili demokrasilerde halkın kendilerini ifade etmelerine aracılık edecektir. Ayrıca çok partili seçim sistemlerinde halkın okuma-yazma bilmesi onların siyasi partilerin parti programlarını okuyabilmelerini ve verecekleri kararlarda daha bilinçli olmalarını sağlayacaktır.

3.3.2.3 Getiri Oranı (Fayda-Maliyet) Yöntemi

Eğitimin ekonomik katkısının açıklanmasında inceleyeceğimiz son yöntem eğitim kademelerinin fayda-maliyet analizinin yapıldığı getiri oranlarını hesaplamak ve bu oranlar arasına karşılaştırmalar yapmaktır. Fayda-maliyet yöntemi tek başına kullanılmaktan çok bir çok teknikler demetini içermektedir. Yaklaşım eğitim yatırımlarını belirli bir programının toplam eğitim maliyetleri (doğrudan ve dolaylı), bu programları bitirenlerin gelecekte işgücü piyasalarında elde etmeleri beklenen kazançların akışı ile karşılaştırmak üzere kullanılır.

Yöntem, içsel getiri oranı, net bugünkü değer, ve kazanç-maliyet oranı olarak adlandırılan çözümlenme araçlarını içerir. Bu yöntemlerin teknik olarak ağıklanmasına uygulama bölümünde fayda-maliyet analizinin ayrıntılı olarak incelendiği bölümde değinilecektir. Eğitimin kişisel ve sosyal getiri oranlarını hesaplanarak yapılan çözümlenmeler, eğitimin bireysel ve toplumsal maliyeti ile eğitimin gelecekte sağlayacağı kazanç artışının karşılaştırılmasına dayanır ve maliyetlerin yüzdesi olarak hesaplanır. Bir anlamda getiri oranı hesaplaması, yapılan harcamaların ne oranda gelir getireceğini ifade eder (Blaug, 1965, 216-217). Öğrenci açısından eğitimin maliyeti, “okula devam etme sırasında vazgeçtikleri gelir kaybını ifade eden fırsat maliyeti ve kitap, barınma gibi eğitim ile ilgili maliyetlerdir” (Schultz, 1960, 573). Hayat boyu gelir miktarını göz önünde bulundurarak, Becker’in yaptığı hesaplamalara göre toplam orta ğretim harcamalarına karşılık 1939 yılında elde edilen getiri oranı yüzde 14.3, vazgetilen kazanç karşılığında sağlanan getiri oranı yüzde 9.2’dir.

Bu farklılıkların ölüm ve işsizliğe göre düzeltilmiş olmasına karşın, kabiliyet farklılıkları açısından düzeltilmemiştir. Kabiliyet, ırk, işsizlik ve ölüm gibi unsurlara göre

düzeltilmiş lise ve kolej eğitim mezunları arasındaki gelir farklılıklarına göre, kolej eğitiminin getiri oranı şehirli beyaz erkekler için 1940-1950 yılları arasında özel getiri oranı yüzde 12.5, toplam maliyetlere karşılık getiri oranı yüzde 9'dur. Yine Becker'in yaptığı hesaplama göre, eğitim maliyetlerine oranla hayat boyu gelir akım miktarı şu şekilde bulunmuştur; 1939 yılında 4 veya daha fazla süre ile kolej eğitimi görmüş 18-64 yaşları arasındaki erkeklerin, lise ve orta okul mezunlarına göre, hayat boyu gelirleri 38.000.- ABD Doları daha fazladır (Becker, 1960, 346-352). ABD'de yapılan bir çalışmada lise mezunlarının özel getiri oranı maliyetlerin yüzde 25'i, kolej mezunlarında ise maliyetin yüzde 30 olduğu bulunmuştur. Çalışmada ayrıca 1970 yılında bir kolej öğrencisinin eğitimi tamamlaması durumunda, hayatı boyunca yıllık gelirine 25.000.- ABD Doları ekleyebileceği hesaplanmıştır (Johnson ve Heiebin, 1974, 611-613). İngiltere'de farklı tarihlerde yapılan getiri oranları hesaplamaları üzerinde yapılan çalışmalar Tablo-12'de olduğu gibidir.

Tablo -12 Getiri Oranları (%)

	YÜKSEK ÖĞRETİM	ORTA ÖĞRETİM
ZIDERMAN (1973)	20	8,5
PSACAR / LAYNARD (1979)	9,3	11,7
BLAUG (1967)	11	8
BLAUG (1965)	14	13

Kaynak : Williams ve Gordon (1981), Perceived Earnings Functions and Ex-Ante Rats of Returns to Post Compulsory Education in England, Higher Education, Vol.10, ss 199-227

Eğitimin maliyeti ve parasal getiri oranı hem ekonomik büyüme hem de bireylerin kendi beşeri sermaye stoklarına ne kadar yatırım yapacaklarına karar vermeleri açısından önemlidir. ABD'de erkekler arasında vergi öncesi ve vergi sonrası eğitim maliyetlerinin yüzdesi olarak hesaplanan getiri oranlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Bu çerçevede; 1949 da 14 yaşından sonraki alınan 2 yıllık eğitimim vergi öncesi getiri oranı yüzde 12.7 iken vergi sonrası bu oran yüzde 12.3'e düşmüş,. 16 yaşından sonra alınan 2 yıllık eğitimin özel getiri oranı vergi öncesi maliyetlerin yüzde 18.6'si iken, vergi sonrası ise yüzde 17.5' e gerilemiştir. Diğer taraftan, 18 yaşından sonra alınan 2 yıllık eğitimin özel getiri oranı maliyetlerin yüzde 6.2'si, vergi sonrası ise maliyetlerin yüzde 5.1'i dir. Son olarak 20 yaşından sonra alınan 2 yıllık fazla eğitimin vergi öncesi özel geri dönüş oranı yüzde 18.7, vergi sonrası aynı oran yüzde 16.7' dir.

Bu araştırmada iki sonuç çıkmaktadır. Birincisi, eklenen eğitim sonucu maliyetlerin yüzdesi olarak hesaplanan özel getiri oranı vergi sonrası düşmektedir. Kişisel gelir vergisi getiri oranını azaltmaktadır. İkinci sonuç ise eklenen eğitim sonucu maliyetlerin yüzdesi olarak hesaplanan özel getiri oranının artmasıdır. Sadece 18 yaşından sonra alınan 2 yıllık eğitimin getiri oranı düşmektedir. Bunun nedeni ise öğrencileri kolej seviyesinde amaçlarına ulaşmak için eğitime gereğinden fazla harcama yapmalarıdır (Hansen, 1963, 133-137).

44 lke üzerinde eğitimin getiri oranlarının hesaplanıp karşılaştırmanın yapıldığı çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşmıştır; (Psacharopoulos, 1981, 326)

- Temel eğitim, toplumsal getiri oranı en yüksek olan eğitim kademesidir,
- Özel getiri oranları eğitim kademeleri ilerledikçe artmakta ve özellikle yüksek ğretim aşamasında toplumsal getiriyi aşmaktadır,
- Eğitimin getiri oranı gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında daha yüksektir. Eğitim yatırımlarının tüm kademelerinde getiri oranları sermayenin alternatif maliyeti ile karşılaştırıldığında genelde % 10 dan yüksektir.

Asya, Afrika, Latin Amerika, az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasında eğitimin getiri oranları hesaplanmıştır. Çalışmanın sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-13 Eğitim Seviyeleri ve Bölgelere Göre Getiri Oranları (%)

BÖLGE / EğİTİM DÜZEYİ	SOSYAL GETİRİ ORANLARI			ÖZEL GETİRİ ORANLARI		
	TEMEL	ORTA	YÜKSEK	TEMEL	ORTA	YÜKSEK
AFRIKA	26	17	13	45	26	32
ASYA	27	15	13	31	15	18
LATİN AMERİKA	26	18	16	32	23	N.A
AZ GELİŐMİŐLER	13	10	8	17	13	N.A
GELİŐMİŐLER	N.A.	11	9	N.A	12	N.A

N.A. = Elde Edilememiştir (Not Available)

Kaynak : Psacharopoulos (1985), Returns To Education: A Further International Update and Implications, Journal of Human Resources (4)

Tablo-13’de görüldüğü gibi temel eğitim en karlı yatırım olarak görülmektedir, bu eğitimi orta öğretim aşaması izlemektedir. Bunun nedenleri; temel eğitimin düşük maliyetler ile sunulabilmesi ve özellikle okuma-yazma bilmeyenler ile temel eğitim mezunları arasındaki verimlilik farkıdır. Çalışmadan çıkan ilginç bir sonuç da, tüm ülkelerde ve tüm eğitim kademelerinde özel getirisinin sosyal getiriyi aşmasının nedeni, eğitimin kamu kesimince sübvansede edilmesi olarak belirtilmiştir (Psacharopoulos, 1985, 104).

Eğitimin özel getiri oranının tahmin edildiği bir çalışma Türkiye’de 1968 verilerini kullanarak 1972 yılında Krueger tarafından yapılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar aşağıda görülmektedir.

Tablo-14 Türkiye’de Eğitim Kademelerine Göre Getiri Oranları

EĞİTİM KADEMELERİ	GETİRİ ORANLARI(%)
Teknik Orta Öğretim	21-23
Lise	23-25
Üniversite	25-27
Üniversite (Sosyal Getiri)	8-9

Kanak : Krueger (1975), Rates of Return to Turkish Higher Education, Journal of Human Resources, VII 4, s 496

Çalışmanın sonuçlarından anlaşılacağı gibi ülkemizde eğitimin özel getirisi eğitim kademeleri yükseldikçe arttığı görülmektedir. Özel getirisinin en yüksek olduğu eğitim aşaması yüksek öğretimdir. Tabloda görüldüğü üzere, üniversite eğitiminin sosyal getirisi özel getirisinden çok düşüktür. Bunun sebebi; kişiler için üniversite eğitimi çok kârlı olmasına karşın, sosyal getiri oranı maliyetleri ile karşılaştırıldığında toplum için aşırı bir yatırım olarak görülmektedir. Toplum eğitim-öğretim harcamalarının büyük bir kısmı vergilerle finanse etmektedir. Ancak yüksek öğretimin bireysel faydası toplumsal faydasından yüksek olduğundan finansman kaynağı olan vergi mükellefleri için aşırı bir yatırım olarak yorumlanabilir (Krueger, 1975, 496-499).

Türkiye’de eğitimin getiri oranı ile ilgili iki çalışma daha yapılmıştır. Bunlardan ilki Akalın’a aittir. Çalışmada yüksek öğretimin sosyal getiri oranı yüzde 8.3, özel getiri oranı ise yüzde 10.5 olarak bulunmuştur. Özelli tarafından 1960 yılında sadece kamu kesiminde çalışanları kapsayan çalışmada, memurların yaş-kazanç profillerinin oluşturulmasında ücret dışı gelirleri olmadığı kabul edilmiştir. Ayrıca çalışma 1960 yılında yapılmasına karşın maliyet tahminleri Krueger’in 1968’deki maliyet tahminlerinden 1/3 daha yüksektir.

Bu durum özel sektördeki çalışanları kapsam dışı tutmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmada tahmin edilen getiri oranları aşağıdaki gibidir (Akalın, 1980, 126).

Tablo-15 Türkiye’de Getiri Oranları

EĞİTİM KADEMELERİ	ÖZEL GETİRİ (%)	SOSYAL GETİRİ (%)
Yüksek Öğretim	2,5-3	1,5-2,5
Orta Öğretim	14-19	11-14

Kaynak : Akalan (1980), Yüksek Öğretim Karma Malına Maliyet-Fayda Analizinin Uygulanması, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 444, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara

Yurt dışında yapılan çalışmalara benzer şekilde Akalın’ın çalışmasında da yüksek öğretimin özel getirisi, sosyal getirisinden daha yüksek bulunmuştur. Diğer çalışmalar anlatılırken açıklandığı üzere, bunun en önemli kaynaklarından biri , kişinin yüksek öğretim sonunda, lise mezunlarına göre çok daha fazla bir gelire kavuşmasıdır.

Getiri oranları üzerinde yapılan çalışmalardan biriside eğitim kademelerine göre erkekler ve kadınlar arasında hesaplanan getiri oranlarıdır. Kadınlar ve erkekler arasındaki eğitimin getiri oranlarını tespit etmeye yönelik seçilmiş ülkelerde yapılan çalışmaların sonucu aşağıdaki Tablo-16’da görülmektedir.

Tablo-16 Bazı Ülkelerde Eğitimin Erkek ve Kadınlarda Getiri Oranları (%)

ÜLKELER	YIL	EĞİTİM DÜZEYİ	G.ORANI % ERKEK	G.ORANI % KADIN
Avustralya	1976	Üniversite	21,1	21,2
Avusturya	1981	Tüm	10,3	13,5
Kolombiya	1973	Tüm-Şehir	18,1	20,8
		Tüm- Kırsal	10,3	20,1
Kostarika	1974	Tüm	14,7	14,7
Fransa	1969	Orta	13,9	15,9
		Üniversite	22,5	13,8
		Orta	14,8	16,2
		Üniversite	20	12,7
F.Almanya	1974	Tüm	13,1	11,1
	1977	Tüm	13,6	11,7
Yunanistan	1976	Üniversite	4,7	4,5
İngiltere	1971	Orta	10	8
		Üniversite	8	12
Japonya	1976	Üniversite	6,9	6,9

	1980	Üniversite	5,7	5,8
G.Kore	1971	Orta	13,7	16,9
		Üniversite	15,7	22,9
	1976	Tüm	10,3	11,7
	1980	Tüm	17,2	5
Portekiz	1977	Tüm	7,5	8,4
Siri Lanka	1980	Tüm	6,9	7,9
Porto Rico	1959	Temel	29,5	18,4
		Orta	27,3	40,8
		Üniversite	21,9	9
Tayvan	1982	Temel	8,4	16,1
Tayland	1971	Tüm	9,1	13
Venezüella	1984	Tüm	9,9	13,5

Kaynak : Haddat, Cornoy, ve diğerleri (1990), Education and Development, Evidence of New Priorities' World Bank Discussion Paper No:95,The World Bank Washington D. C.

Tablo-16'nın incelenmesi sonucu ortaya çıkan sonuçlardan ilki, tüm eğitim kademeleri gözönünde bulundurulduğunda, hem erkek hemde bayanlar için en yüksek getiri oranları Porto Rico, Kolombiya ve G.Kore gibi, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. İkinci tespit, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre, getiri oranlarının erkeklere göre bayanlarda daha yüksek oluşudur. Erkek ve kadınların her ikisinde de getiri oranlarının az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre yüksek oluş, çalışmadan çıkartılacak başka bir sonuçtur. Bu durumun temel nedeni, ülkeleriler arasında eğitim hizmetinin maliyetlerindeki farklılıklara bağlanabilir.

IV. BÖLÜM

1980 SONRASI TÜRKİYE'DE KAMUSAL EĞİTİM HARCAMALARININ GELİŞİMİ VE ANALİZİ

Eğitim harcamalarının gelişimini analiz etmeyi hedefleyen bu çalışmada makro ekonomik yaklaşımla kamusal eğitim harcamalarının 1980-2005 yılları arasındaki gelişimi incelenmiştir. Kamu harcamaları verileri kesin hesap kanun tasarılarından alınmış olup, bu kapsamda öncelikle kavramsal ve tanımsal çerçeve belirlenecek ve kamu eğitim harcamaları farklı ölçütlere göre sınıflandırılacaktır. Daha sonra eğitim harcamalarının ulusal ekonomi içerisinde, başka makro ekonomik parametrelerle karşılaştırılarak

incelenmeye ve dünyadaki diğer ülkelerdeki aynı parametrelerle karşılaştırılarak yorumlanacaktır.

Çalışmada, eğitim haracmasından anlaşılan; kamusal (gelen ve katma bütçeli) eğitim harcamaları yani Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK'ün yaptığı harcamalardır. Bundan dolayı, çalışmada, kamusal eğitim harcaması yerine, aksi belirtilmedikçe eğitim harcaması terimi kullanılacaktır.

Eğitim harcaması olarak sadece kamusal harcamalarının konu edilmesi, özel sektörün hizmet içi eğitimi, silahlı kuvvetler ve diğer kurumların hizmet içi eğitimleri, hanehalkları tarafından yapılan özel ders, dersane ve özel okul ücretleri gibi harcamaların gözardı edilmesi eleştiriye konu olabilir, ancak verilere ulaşmadaki zorluklar, güvenilirliği ile ilgili ciddi kaygılar ve son yıllarda artsa bile incelenen dönem düşünüldüğünde toplam harcamalar içindeki payının düşük olması, gözardı etmekte haklı gerekçeleri oluşturmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, eğitim harcamaları, harcama tür ve kademelerine göre analiz edildikten sonra, harcamalar konsolide bütçe ve GSMH içerisindeki yıllara göre gelişimi incelenecek ve seçilmiş oranlar eşliğinde OECD ülkeleri ile karşılaştırmalar yapılarak, konu ile ilgili bulgular ve önerilere yer verilecektir.

4.1. Eğitim Harcamalarının Sınıflandırılması

Ülkemizde eğitim harcamalarını analiz edebilmek için bazı ölçütlerle sınıflamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü, ortada bir tek harcama kavramı olmayıp, farklı bakışaçılarından farklı tanımlar, bulgular ve büyüklüklere ulaşılabilir. Bu başlık altında, iki farklı açıdan bakıldığında;

-Bütçedeki harcama türü tasnifine göre (ekonomik ayrıma)

-Eğitim kademelerine göre (İlk öğretim, orta ve Yüksek Öğretim)

olarak incelenecektir.

4.1.1. Harcama Türlerine Göre Eğitim Harcamaları

Kamu maliyesinde, kamu harcamalarının sınılandırılması; idari,ekonomik ve fonksiyonel (işlevsel) olmak üzere üç ana başlık altında toplanır. İdari sınıflama; harcama

kuruluşlarının teşkilat yapıları çerçevesinde idari birimler bazında tasnifi, fonksiyonel ayırımı ise, harcamanın hangi amaçlar için yapıldığı (eğitim,sağlık gibi) ve sektörel bazlı tasnifi yapılmaktadır. Ekonomik sınıflandırmada, harcamalar cari, yatırım ve transfer harcamaları olarak üçe ayrılmıştır. Ülkemizde bütçe harcamaları 1951 yılına kadar idari sınıflama tabii tutulmuş bu tarihten itibaren, sadece ekonomik ve fonksiyonel ayırımı göre kamu harcamaları incelenmektedir. Çalışmanın bu bölümünde kamusal eğitim harcamaları ekonomik ayırımı göre incelenecektir (Özsoylu, 1998, 6).

Cari harcamalar; devletin kamusal bir hizmeti sunması ve devamı için yaptığı tüketim harcamalarıdır. Bu harcamaların faydaları gerçekleştiği dönemle sınırlı olup, faydaları bir sonraki döneme sarkmayan harcamalardır. Cari harcamalar, devletin her yıl tekrarladığı, sermaye birikiminde değil, bir anlamda tüketime yönelik harcamalardır. Cari harcamalarda kendi içinde personel ve diğer cari olmak üzere ikiye ayrılır. Personel harcamaları adı üzerinde, kamu sektöründe hizmetin sunulmasında çalışanların aylıkları, sözleşmeli personel ücretleri, sosyal yardımlar ve ek ücretler, tedavi yardımları ve ödenen ikramiyeleri kapsamakta, diğer cariler ise hizmetin görülmesi için yapılan personel dışındaki, hizmet alımları, tüketim malı alımları, malzeme ve demirbaş alımlarını kapsamaktadır.

Cari harcamalar tüketim ile ilgili giderler olmasına karşın, çalışmanın ilk bölümlerinde de ayrıntılı olarak ele alındığı gibi, bu giderlerin bazıları gelişmeyle ilgili bulunmaktadır. İktisadi gelişmeyi etkileyen cari giderlerden, eğitim-sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları beşeri sermaye yatırımı olarak kabul edilmektedir.

Ancak; cari harcamaların değerlendirilmesinde gözden kaçırılmaması gereken bir noktada, kamudaki sabit üretken tesisler ile cari giderler arasındaki ilişkidir. Şöyleki, sabit üretken tesisler, tam kapasite ve etkin kullanıma yakın düzeyde ise cari harcama artışı, olumlu sonuç vermeyecek, israf ve gizli işsizliğe sebep olacaktır. Eğer sabit üretken tesisler tam ve etkin kullanımı sağlayacak düzeyin altında ise, cari harcamalardaki artış, kamu hizmetinin etkinliğini artıracak, bu kesimde çalışanların marjinal tüketim eğilimlerinin yüksek olduğundan, personel (cari) harcamalarının artışı toplam talebide büyük ölçüde arttıracaktır. Özellikle ülkemizde kamu hizmetinin sunumunda halihazırdaki tesislerin tam kapasiteyle kullanılmaması (öğretmen yokluğunda dolayı derslerin boş

geçmesi, öğretim elemanı eksiğinden dolayı yüksek öğretimdeki etkinsizlikler, öğretmensizlikten eğitim öğretime devam edemeyen okullar gibi) ve ayrıca hizmet sunumunda henüz sabit tesis anlamında tam kapasiteye ulaşamaması (okulsuz köyler) cari harcamalardaki artışın, toplam harcamaları arttırıcı yönde etki yapması tartışmasızdır. Örneğin; ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığının yıllık öğretmen ihtiyacının 60 bin olduğu ancak, yıllık 20 bin yeni öğretmen istihdam edilebildiği ve öğretmen açığının hergeçen gün artarak devam ettiği görülmektedir.

Ekonomik tasnifin diğer bir türü ise, yatırım harcamalarıdır. Yatırım harcamalarının esnekliği cari harcamalara göre daha fazladır. Bu harcamalardaki artış sadece kamu kesiminde değil, tüm ekonomi üzerinde genişletici etki yaratmaktadır. Eğitime yapılan yatırım harcamaları, bireyin niteliklerinin geliştirmesi sonucu, özel sektör için kalifiye yani iyi eğitilmiş işgücü yaratması buna en güzel örnektir. Bütçe sınıflamasında yatırım harcamalarına; etüt proje giderleri, yapı-tesis ve büyük onarım giderleri, makina, teçhizat, taşıt alım ve onarımlarını kapsamaktadır. Aynı zamanda yatırım harcamaları ekonominin üretim gücünü doğrudan arttıran harcamalardır.

Ekonomik tasnif altında son olarak değineceğimiz harcama türü transfer harcamaları⁵dir. Taransfer harcamaları, dolaylı-dolaysız transferler, gelir transferi-sermaye transferi, üretken ve üretken olmayan transfer harcamaları şeklinde ayrıma tabii tutulmaktadır. Transfer harcamaları, kamulaştırma ve bina satınalmaları, kurumlara katılma payları ve sermaye teşkilleri, iktisadi transfer ve yardımlar, mali transfer ve borç ödemelerini kapsamaktadır (Herekman, 1996, 60).

Harcama türlerine göre ele alındığında, Türkiye'deki eğitim harcamalarını aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz.

1) Cari Harcamalar

Personel giderleri

Öğretmen, idari ve yardımcı personel maaşları

Sözleşmeli personel giderleri

İşçi ücretleri.

⁵ Bu harcamalar; cari dönem üretimine devlet tarafından talep yaratmamakla beraber, bazı kaynakların devlet bütçesi aracılığıyla kişi ve kuruluşlar arasında karşılıksız eldeğiştirmesi niteliği taşıyan kamu harcamalarıdır.

Sosyal yardımlar (doğum,ölüm,evlenme ve çocuk yardımları)

Fazla mesai ücretleri

Tazminat ve ödüller

Ödenekler (Bakan,Rektör)

Tedavi yardımları

Diğer personel giderleri(yurt içi-dışı kurslar)

Yolluklar

Yurt içi geçici ve sürekli görev yollukları

Yurt dışı geçici ve sürekli görev yollukları

Hizmet alımları

Müşavir kişi ve kuruluşlara ödemeler

Makina ve teçhizat onarımları

Bina küçük onarımları

Taşıt onarımları

Diğer hizmet alımları

Tüketim malları ve malzeme alımları

Kırtasiye, basın-yayın giderleri

Elektrik, su ve havagazı giderleri

Telefon,fax,modem

Savunma Malzemesi giderleri

Kiralar

Tören ve ağırlama giderleri

Diğer tüketim malları ve malzeme alımları

Demirbaş eşya alımları (büro malz.mobilya)

Diğer cari harcamalar

2) Yatırım Harcamaları

Müşavir kişi ve kuruluşlara ödemeler

Taşıt,bilgisayar,makina ve techizat alımları

Bina büyük onarım ve bina inşaatı

3) Transfer Harcamaları

Geçen yıllardan borç ödemeleri

Sosyal ve ekonomik transfer (burslar)

Diğer transfer harcamaları

Cari harcamalar, eğitim sisteminin bir yıl içerisinde tükettiği fiziksel ve insani kaynakların parasal değerini ifade eder. Aşağıdaki tablolarda sırasıyla , Tablo-17’de Milli Eğitim Bakanlığının, Tablo-18’de ise YÖK ve üniversitelerin ve son olarak Tablo-19’da MEB,YÖK ve Üniversitelerin harcamaları konsolide bütçede ekonomik tasnife göre incelenmiştir.

Tablo-17 Türlerine Göre MEB Bütçe Harcamaları (Bin YTL)

Yıllar	(1) Toplam Cari Harc.	(1/6) Pay %	(2) Personel Harc.	(2/6) Pay %	(3) Diğer Cari Harc.	(3/6) Pay %	4 Yatırım Harc.	(4/6) Pay %	5 Transfer Harc.	(5/6) Pay %	6 Toplam Harcamalar
1980	79	87	74	82	5	5	7	8	5	5	91
1981	120	88	120	84	5	4	11	8	6	4	136
1982	154	88	146	83	8	5	16	9	5	3	175
1983	227	88	213	82	14	5	25	9	7	3	259
1984	304	83	285	78	19	5	31	9	29	8	365
1985	413	82	388	77	25	5	41	8	53	10	506
1986	578	81	545	76	33	5	60	8	80	11	718
1987	960	81	910	77	49	4	111	9	119	10	1.189
1988	1.617	79	1.534	75	83	4	271	13	155	8	2.043
1989	4.002	85	3.869	82	133	3	479	10	230	5	4.711
1990	8.586	86	8.318	83	268	3	930	9	472	5	9.988
1991	15.402	88	14.884	85	519	3	1.361	8	770	4	17.533
1992	30.211	88	29.311	85	900	3	3.946	11	1.367	4	34.524
1993	54.790	87	53.162	85	1.628	3	5.154	8	2.781	4	62.725
1994	80.159	89	77.344	86	2.815	3	6.429	7	3.107	3	89.695
1995	135.732	89	130.323	85	5.409	4	11.996	8	4.884	3	152.612
1996	269.151	87	257.414	83	11.637	4	29.797	10	9.721	3	308.669

1997	570.074	84	543.271	80	26.803	4	89.860	13	20.676	3	680.610
1998	1.164.559	81	1.114.592	78	49.967	3	216.897	15	54.219	4	1.435.675
1999	2.031.723	82	1.959.423	79	72.300	3	374.667	15	74.870	3	2.481.260
2000	2.876.970	83	2.765.663	80	111.307	3	463.226	13	120.596	3	3.460.792
2001	4.379.423	85	4.214.565	82	164.858	3	621.401	12	144.252	3	5.145.076
2002	6.877.873	86	6.578.857	82	299.016	4	949.262	12	215.897	3	8.043.014
2003	7.531.067	86	7.268.355	83	260.712	3	963.276	11	262.712	3	8.757.055

Kaynak : T.C. Maliye Bakanlığı (1983-2003), Muhasebat Genel Müdürlüğü, Katma Bütçeli İdaeler Genel Hesabı, Ankara

Cari harcamalar, belli bir mali yıl içerisinde yapılan harcamaların büyük kısmı daha önce çıkarılmış kanun ve kararname gereği zorunlu hale gelmiş harcamalardır. Bu nedenle cari yıl içerisinde değişiklik gözlenmez, daha çok uzun vadeli politika yönelimlerine bağlıdır. Eğitim harcamalarında da, büyük bir kısmı personel harcamaları gibi zorunlu olan harcamalardır. Yukardaki tabloda görüldüğü gibi MEB bütçesinin en düşük olduğu yıllarda bile, personel harcamaları toplam harcamanın yüzde 80' inin altına düşmediği görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin yüzde 80'i hizmetin devamı için gerekli olan personel gideri oluşturmaktadır. Yatırım harcamaları ise cari harcamalardan sonra en büyük kalemi oluşturmaktadır. Transfer harcamaları ise en düşük yüzdeler ile son sırada bulunmaktadır. Transfer harcamaları YÖK bütçesiyle karşılaştırıldığında hem miktar hemde yüzde olarak daha düşük kalmaktadır. YÖK bütçesinde öğrenci bursları, transfer harcamalarının en büyük kalemini oluşturduğundan, MEB deki transfer harcamalarının, YÖK ve Üniversitelerdeki harcamalardan daha az tutarlarda ulaşması normal karşılanmaktadır.

Eğitim harcamalarıyla ilgili yapılan analizlerde genel olarak makro ve mikro bakış açıları gerektiren, birbirini bütünleyen sonulara yanıt verilmesi gerekebilir. Makro ölçekli sorunlardan birisi, toplam eğitim harcamalarının gelişiminin irdelenmesini gerektiren, eğitim harcamalarının nasıl bir eğilim gösterdiğini içeren sorundur. Akla gelen bu ve benzeri soruların yanıtlanmasında temel olmak üzere ise, kamu eğitim harcamalarının büyüklüğü ve zaman içindeki gelişiminin ele alınması yararlı olabilir. Reel fiyatlarla analiz yapılabileceği gibi, cari fiyatlarla ve harcama bileşenlerinin toplam içerisindeki paylarının incelendiği bir analizde yapılabilir (Kasnakoğlu ve Erdil, 1994).

Tablo-18 Türlerine Göre YÖK ve Üniversitelerin Harcamaları (Bin YTL)

Yıllar	(1) Toplam Cari Harc.	(1/6) Pay %	(2) Personel Harc.	(2/6) Pay %	(3) Diğer Cari Harc.	(3/6) Pay %	4 Yatırım Harc.	(4/6) Pay %	5 Transfer Harc.	(5/6) Pay %	6 Toplam Harcamalar
1980	19	70	66	54	4	16	6	21	3	9	26
1981	28	71	64	54	7	17	9	22	3	7	40
1982	35	72	65	57	7	15	10	20	4	8	48
1983	56	68	43	52	13	16	21	26	4	5	82
1984	78	70	59	53	19	17	24	21	11	10	112
1985	117	70	89	53	28	17	34	20	17	10	167
1986	173	71	133	55	40	16	48	20	23	9	234
1987	276	72	216	56	60	16	75	20	33	9	384
1988	444	74	352	58	91	15	127	21	32	5	603
1989	1.046	80	918	70	128	10	213	16	49	4	1.308
1990	2.224	78	1.955	68	269	9	484	17	147	5	2.855
1991	3.897	73	3.421	64	476	9	1.099	21	345	6	5.340
1992	7.099	72	6.288	64	810	8	2.073	21	704	7	9.876
1993	12.730	69	10.996	60	1.734	9	4.114	22	1.594	9	18.438
1994	22.280	72	19.312	62	2.968	10	5.937	19	2.784	9	31.001
1995	42.488	73	36.474	63	6.014	10	9.544	16	6.157	11	58.189
1996	85.842	68	74.851	59	10.991	9	25.948	20	15.275	12	127.065
1997	187.569	67	162.811	58	24.758	9	61.632	22	31.094	11	280.295

1998	344.651	69	295.876	59	48.775	10	97.929	20	55.221	11	479.810
1999	595.491	72	515.311	62	80.180	10	138.474	17	96.833	12	830.848
2000	845.931	67	720.030	57	125.901	10	256.935	20	153.441	12	1.256.307
2001	1.292.970	69	1.099.239	59	193.731	10	353.788	19	228.608	12	1.875.366
2002	2.135.164	69	1.772.764	57	362.399	12	655.437	21	317.477	10	3.108.077
2003	2.508.838	70	2.042.911	57	394.246	11	716.811	20	349.246	11	3.584.055

Kaynak : T.C. Maliye Bakanlığı (1983-2003), Muhasebat Genel Müdürlüğü, Katma Bütçeli İdaeler Genel Hesabı , Ankara

Tablo-18 incelendiğinde, YÖK ve Üniversitelerin harcamalarında cari harcamaların, MEB bütçesindeki harcama oranlarına göre daha az bir yüzde aldığı, bu MEB harcamalarının daha emek yoğun olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, toplam harcama içerisinde yatırım harcamalarının görece olarak daha yüksek olduğu ve özellikle son yıllarda transfer harcamalarındaki yükselişlerde gözlenmektedir. Transfer harcamaları aynı yıllarda, MEB bütçesi ile kıyaslandığında büyük farklar vardır. YÖK ve üniversite bütçelerinde transfer harcamalarını büyük ölçüde öğrencilere verilen öğrenim ve katkı krediler oluşturmaktadır.

Tablo-19 Türlerine Göre MEB, YÖK ve Üniversitelerin Harcamaları (Bin YTL)

Yıllar	(1) Toplam Cari Harc.	(1/6) Pay %	(2) Personel Harc.	(2/6) Pay %	(3) Diğer Cari Harc.	(3/6) Pay %	4 Yatırım Harc.	(4/6) Pay %	5 Transfer Harc.	(5/6) Pay %	6 Toplam Harcamalar
1980	100	85	91	78	9	07	11	9	6	05	117
1981	146	84	133	76	13	08	19	10	10	05	176
1982	179	81	163	74	15	07	23	10	11	05	223
1983	284	83	257	75	27	08	46	13	12	04	341
1984	382	80	344	72	38	08	55	12	40	08	477
1985	530	79	477	71	52	08	74	11	70	10	674
1986	751	78	679	71	72	07	108	11	103	11	961
1987	1.236	79	1.126	72	109	07	186	12	152	10	1.573
1988	2.061	78	1.886	71	175	07	293	15	187	07	2.646
1989	5.048	84	4.787	80	261	04	693	12	279	05	6.020
1990	10.810	84	10.274	80	536	04	1.414	11	619	05	12.843
1991	19.299	84	18.305	80	994	04	2.459	11	1.115	05	22.873
1992	37.310	84	35.600	80	1.710	04	6.019	14	2.071	05	44.400
1993	67.521	83	64.158	79	3.362	04	9.268	11	4.375	05	81.163
1994	102.439	85	96.656	80	5.783	05	12.366	10	5.891	05	120.969

1995	178.220	85	166.797	79	11.423	05	21.540	10	11.041	05	210.801
1996	354.993	81	332.365	76	22.628	05	55.745	13	24.996	06	435.734
1997	757.643	79	706.082	73	51.561	05	151.492	16	51.770	05	960.905
1998	1.509.210	78	1.410.468	73	98.742	05	314.826	16	109.440	06	1.933.476
1999	2.627.214	79	2.474.734	75	152.480	05	513.141	15	171.753	05	3.312.108
2000	3.722.901	79	3.485.693	74	237.208	05	720.161	15	274.037	06	4.717.099
2001	5.672.393	81	5.313.804	76	358.589	05	975.189	14	372.860	05	7.020.442
2002	9.013.036	81	8.351.621	75	661.415	06	1.604.699	14	533.356	05	11.151.091
2003	10.119.750	82	9.132.456	74	740.469	06	1.727.762	14	617.058	05	12.341.158

Kaynak : T.C. Maliye Bakanlığı (1983-2003), Muhasebat Genel Müdürlüğü, Katma Bütçeli İdaeler Genel Hesabı, Ankara

Tablo-19'un incelenmesinde görüleceği gibi, ülkemizde kamusal eğitim harcamalarının büyük bir kısmı cari harcamalar olarak adlandırılan personel ve diğer cari giderlerinden oluşmaktadır. 1980-2003 yılları arasındaki dönemde, bu giderler toplam eğitim harcamalarının en az olduğu yıllarda yüzde 78 ini, en yüksek ise yüzde 83'ünü oluşturmaktadır. Bu harcamaların büyük bir kısmı ise, öğretmen ve idari personel maaşlarından oluşmaktadır. Sistem emek yoğun bir yapıda olduğundan, bu harcamalar hizmetin etkin şekilde sunumu için en gerekli harcamalar olarak kabul edilmelidir. Cari harcamalar içinde personel giderlerine ayrı olarak bakarsak, 1980 yılından 1987 yılına kadar yüzde 70 seviyelerinde seyrederken, 1988-1994 yılları arasında yüzde 80'ler düzeyine ulaşmıştır. Bu yıllarda memur maaşlarına yapılan zamların bu artışlara neden olduğu görülmektedir.

Ülkemizde yaşanan 1994 krizinden sonra personel ücretleri gerilemeye başlamış, bu oran tekrar yüzde 75'ler seviyesine gerilemiş, aynı yıllarda transfer harcamaları, 1983-1987 arasında yüzde 10'lardan, 1988 den sonra ise yüzde 5'ler düzeyine inmiştir. Dönem içinde toplam harcamalar içinde transfer harcamalarının payı son yıllarda sabitleşmiş statik bir seyir izlemiştir. İnceleme döneminde yatırım harcamalarında yüzde 11, 12 oranlarından yüzde 16'lara ulaşmıştır, ancak istikrarlı bir seyir göstermemekle birlikte, bu harcamalar ekonomik krizlerde en kolay kısılabilen, konjoktüre duyarlılıkları yüksek olan harcamalardır. Görüldüğü gibi ekonominin en canlı, büyüme oranlarının nisbeten yüksek düzeye ulaştığı yıllarda eğitim kapsamındaki yatırım harcamalarında toplam harcamalar içerisindeki nisbi payında artışlar olduğu görülmektedir.

4.1.2. Eğitim Tür ve Kademelerine Göre Eğitim Harcamaları

Ülkemizde kamusal eğitim harcamaları, eğitimin tür ve kademelerine göre aşağıdaki şekildeki gibi sınıflandırılabilir. Eğitim kademelerindeki harcama tutarlarındaki farklılıkların çok yönlü nedenleri bulunmaktadır. Bunlar, öğrenci ve öğretmen sayıları, toplam harcamalar içinde personel harcamalarının nisbeti, öğretmenlerin nitelik ve öğrenim durumları, mediko-sosyal harcamaların payı olarak sıralanabilir (Hallak, 1974, 18).

Eğitim Tür ve Kademelerine Göre Eğitim Harcamaları ;

- Okul öncesi eğitim
- Temel eğitim
- Orta Öğretim
 - Yüksek öğretime hazırlama amaçlı kurumlar, genel lise, fen liseleri, anadolu liseleri
 - Mesleğe hazırlama amaçlı kurumlar, endüstri meslek liseleri ,teknik liseler,kız meslek liseleri,imam-hatip liseleri, güzel sanatlar liseleri, otelcilik ve turizm meslek liseleri, motor meslek liseleri, sağlık liseleri ve diğer kamu kurumlarına bağlı meslek liseleri
- Yüksek Öğretim
 - Önlisans; meslek yüksek okulları
 - Lisans; fakülteler, harp okulları, GATA ve polis akademisi
 - Lisansüstü; yüksek lisans,doktora sanatta yeterlilik ve tıpta uzmanlık
- Yetişkin eğitim, okuma-yazma kursları, çıraklık eğitimi.

Eğitim kademelerine göre yapılan harcamaları ve öğrenci başına yapılan eğitim harcamasını 2002 yılı için aşağıdaki tablo-20'de incelenmektedir.

Tablo-20 2002 Yılı Eğitim Kademelerine Göre Harcamalar ve Öğrenci Başına Harcama

Eğitim Kademesi	Harcama Miktarı (YTL)	Öğrenci Sayısı	Öğrenci Başına Harcama (YTL)
Okul Öncesi	48.153.105	310.279	155,19
İlk Öğretim	7.278.038.742	10.175.751	715,23
Genel Lise	2.855.484.918	1.997.306	1.429,67
Mesleki-Teknik Lise	1.973.376.334	980.288	2.013,06
Üniversiteler*	6.573.911.235	1.918.483	3.426,62

* Lisans, Y. Lisans ve doktora

Kaynak : DIE (2004), Türkiye İstatistik Yıllığı; http://www.die.gov.tr/yillik/yillik_2004_eng.pdf

Eğitim kademelerine göre yapılan bu ayırım kendi içinde harcama türleri gözönünde bulundurarak, cari, yatırım ve transfer şeklinde veya harcamalar genel yönetim hizmetleri, ilk öğretim hizmetlerinin gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi, genel, mesleki ve teknik orta öğretimin gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi, çıraklık ve yaygın eğitimi gibi hizmet programları bazında da incelenebilir. Bu noktada bu ayırma girilmeyecektir.

Tabloda dikkat çekici başka bir nokta, ilk öğretimde öğrenci başına harcama ile yüksek öğretimde öğrenci başına harcama arasındaki büyük farklılıktır. Kayıtlı öğrenci başına harcama değerlendirilirken bu tutarların birim maliyet olmadığına dikkat etmek gerekir. Çünkü, tam olarak doğru birim maliyet hesabında kişisel harcamalar ve vazgeçilen kazançlarında hesaba dahil edilmesi gerekmektedir. Bu iki faktörde dahil edildiğinde ilk öğretimle yüksek öğretim arasındaki farkın dahada artacağı beklenmektedir. Çünkü, ilk öğretimde vazgeçilen kazanç anlamlı olmamakda ve zorunlu kişisel harcamalar, yüksek öğretimle karşılaştırdığında gözardı edilebilecek kadar az düzeydedir. Diğer yandan ise, vazgeçilen kazançların en yüksek tutara ulaştığı eğitim kademesi yüksek öğretim olduğu görülmektedir (Ergen, 1999, 58-59).

4.2. Eğitim Harcamalarının Ulusal Ekonomideki Payı

Eğitim harcamaları, kişisel ve sosyal getirileri sayesinde ülkelerin ekonomik gelişmesinde ve ekonomik büyümesinde göz ardı edilemeyecek önemi olduğu tartışmasızdır. Eğitime ulusal kaynaklardan ayrılan paylar iki şekilde incelenecektir. İlki, kamusal eğitim harcamalarının, toplam kamu harcamaları içerisindeki yerinin ne

olduğunun değerlendirilmesi, diğeri ise, eğitime ayrılan kaynakların ulusal gelir içerisindeki payının büyüklüğü ile ilgilidir.

Bu bölümde; eğitim harcamalarının ulusal ekonomideki payı, eğitim harcamalarının konsolide bütçe harcamaları içerisindeki yeri ve eğitim harcamalarının GSMH'ya oranları başlıkları adı altında incelenecektir. Ayrıca son olarak elde edilen bu verilerin uluslararası düzeyde ne anlam taşıdığıнын tesbiti için, eğitim harcamalarının GSMH'ya oranları kullanılarak, uluslararası karşılaştırmalar yapılacaktır.

4.2.1. Eğitim Harcamalarının Konsolide Bütçe İçerisindeki Payı

Kamu hizmetinin artması ve yaygınlaşması tek bir bütçeden çeşitli bütçelere doğru bir akımı zorunlu hale getirirken diğer yünden, kamu gelir ve harcamalarının çeşitli bütçelerle yer alması nedeniyle kontrolü, koordinasyonu ve planlamasında zorlaştırmaktadır. İşte bu nedenden dolayı, zamanla konsolide bütçeye ihtiyaç duyulmuş ve başlangıçta çeşitli kamu idare ve kuruluşlarınca hazırlanan bütçeler sonra tek bir bütçe altında birleştirilmiştir. Konsolide etmek kelime anlamıyla birleştirmek demek olup, ülkemizde kullanılan bütçe sisteminde, genel, katma ve özerk bütçe harcamaları toplanmakta, ve toplamdan hazine yardımları, genel ve katma bütçelere yapılacak ödemeleride gösterdiğinden hesaplarda mükerrerliği önlemek amacıyla düşülmektedir. Bu anlamda konsolide bütçe, bahsekonu harcama kalemi için bütçeden yapılan tüm harcamaların en doğru toplamını verecektir (Herekmak, 1996, 104-105).

Bu bağlamda ülkedeki toplam mali kaynaklardan eğitime ne kadar pay ayrılacağı kararı önemli bir karardır. Eğitim hizmetinin toplumun tüm kesimine istenilen ve etkin bir düzeyde sunulabilmesi, eğitimin niteliğinin artırılması, eğitim bütçesinin, ülke bütçesinden aldığı payla yakından ilişkilidir. Konsolide bütçeden MEB, YÖK ve üniversitelerin payları ne kadar artarsa, toplumun eğitim gereksinimi o kadar karşılanmış olacaktır, ülkenin ekonomik kalkınma ve büyüme sürecine olumlu yönde katkıda bulunacaktır.

Kamusal eğitim harcamalarının toplam kamu hacmaları içerisindeki yeri incelenirken analizler aşağıdaki oranlar çerçevesinde yapılacaktır.

-MEB, YÖK ve üniversitelerin personel giderlerinin genel/katma ve konsolide bütçe personel giderlerine oranları,

-MEB, YÖK ve üniversitelerin cari harcamaların genel/katma ve konsolide bütçe cari harcamalarına oranları,

-MEB, YÖK ve üniversitelerin yatırım harcamaların genel/katma ve konsolide bütçe yatırım harcamalarına oranları,

-MEB, YÖK ve üniversitelerin toplam harcamaların genel/katma ve konsolide bütçe toplam harcamalarına oranları,

Bu oranlardaki zaman içerisindeki gelişimi kamu sektörü içerisindeki kaynak tahsisi kararlarına temel oluşturacak önemli ipuçları verebilir. Bu oranlara esas teşkil eden değerlerin zaman içerisindeki artış veya azalış oranlarının karşılaştırılması da önemli bilgiler sağlayabilir.

Tablo-21 Eğitim Harcamalarının Konsolide Bütçe Harcamalarına Oranı

Yıllar	Cari	Personel	Diğer Cari	Yatırım	Transfer	Toplam
1980	27,7	39,8	7,2	10,5	1,4	16,6
1981	27,1	39,1	7,1	10,1	1,3	15,1
1982	26,6	38,9	6,8	9,6	1,2	14,7
1983	26,6	38,3	6,8	9,7	1,3	14,2
1984	25,6	38,4	6,4	7,9	3,4	14,3
1985	25,3	37,4	6,4	7,2	4,6	14,5
1986	24,6	36,9	6,0	6,6	4,8	14,1
1987	25,5	34,0	7,1	9,4	4,2	15,1
1988	26,2	34,4	7,3	14,6	3,4	16,5
1989	28,4	34,9	6,4	17,9	3,4	20,2
1990	30,5	36,0	7,8	20,7	5,7	24,1
1991	29,3	33,5	8,9	21,0	3,9	21,5
1992	30,0	34,1	8,5	31,6	5,5	24,5
1993	30,5	34,5	9,5	25,4	3,9	22,0
1994	27,8	32,7	7,9	24,6	3,3	20,1
1995	27,7	33,2	8,1	23,5	2,8	18,6
1996	27,7	34,1	7,3	23,4	2,7	17,8

1997	27,2	34,1	7,2	23,7	2,2	16,6
1998	29,1	36,4	7,5	31,5	3,4	20,5
1999	28,6	35,8	6,7	33,2	2,6	19,1
2000	27,3	34,9	6,5	29,1	2,7	18,0
2001	27,7	34,9	6,8	23,5	2,5	17,8
2002	29,0	36,1	8,4	23,3	2,1	17,5
2003	28,5	35,6	8,1	22,7	2	17,1

Kaynak : T.C.Maliye Bakanlığı (1983-2003), Muhasebat Genel Müdürlüğü, Katma Bütçeli İdaeler Genel Hesabı, Ankara, DPT Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2003, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-04/esg.htm>

Eğitim harcamalarının konsolide bütçe bütçe içerisindeki yeri ve seyrini tablo-21'deki verilerle incelenecektir. Bu rasyo analizini ülkenin siyasi ve ekonomik yapısı ile ilişkilendirerek yapabiliriz. Genel ve yerel seçimler, seçimlerde iktidara gelen parti veya partilerin ekonomik programları ve uygulamaları kamu harcamalarının gelişimi ve dağılımı ile yakından ilgilidir. Bilindiği gibi bütçe hükümetlerin kaynak tahsisin aracı olmasıdır.

Tablonun başlangıç yılı olarak 1980'in seçilme nedeni, bu yılın Cumhuriyet tarihindeki çok partili siyasi sistemin, 2.kez askeri darbe ile sonlandırıldığı ve yine Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik programının açıklandığı ve uygulanmaya konulduğu yıl olmasıdır.

Rasyo analizine tabii tutulan yaklaşık 23 yıllık dönemi siyasi anlamda iki farklı katagoriye ayırabiliriz. 1992-2002 yılları arası, siyasi istikrarın unsurlarından olan, meşruiyet, beceri,etkinlik ve siyasi partiler ve seçim sistemleri tam olarak sağlanamadığı ve sürekli koalisyon hükümetlerinin işbaşında olduğu için geniş anlamda siyasi istikrar sağlanamadığı dönemdir. 1983-1991 yılları ise, tek partili hükümetlerin yönetimde olduğu ve bu anlamda siyasi istikrarın sağlandığı dönem olarak tanımlanabilir (Yılmaz, 2003, 116).

Siyasi partilerin iktidara gelmek için gösterdikleri çaba toplumsal refahı gözetmeyi gerektirmektedir.Siyasi istikrarın sağlanması, kamu harcamalarının arz ve talep arasında doğru bir bağ kurulmasına olanak sağlamaktadır. Kurulan bu bağ ile kamu harcamaları, ülkeye zamanında ve yeterli düzeyde sunulabilmektedir.

Ayrıca siyasi iktidarlarca uygulanan ekonomik polititalarda kamu harcamalarının gelişmi ve kompozisyonunda çok önemli role sahiptir. Örneğin liberal ekominin değerlerini benimseyen iktidarlarla, sosyal devlet ilkelerini önplanda tutan hükümetlerin bütçelerinin kompozisyonu farklı olmaktadır.

Toplam eğitim harcamalarının, kamu bütcesinden aldığı pay, 1980 yılında yüzde 16,6 düzeyinde pay alırken, 1983 yılında yüzde 14,1 düzeye gerilemiştir. Bu gerileme en önemli etken 24 Ocak kararları olarak bilinen ekonomik istikrar programının devreye sokulmasıdır. Özellikle personel ücretleri üzerinde baskının arttığı bu dönem 1983 yılına kadar sürmüştür. Tablodaki eğitim harcamaları içerisindeki personel harcamalarındaki gerileme bu tesbiti doğrular niteliktedir.

Harcamalar, 1983 yılından sonra azda olsa artmaya başlamış olup, bu yükselişin en önemli nedeni bu yıl içerisinde genel seçimlerin yapılarak tekrar çok partili hayata geçilmiştir. İktidara gelen Anavatan Partisinin ekonomik programını liberal olarak ifade etmesi ve bu yönlü politikalara ağırlık vermesidir. Bu partinin iktidarda olduğu 1989 ve 1990 yıllarında, eğitim harcamalarının konsolide bütçe içindeki payı, incelenen dönemdeki en yüksek değerlerinden birine, yüzde 20,2 ve yüzde 24,1 seviyesine ulaşmıştır. Bu yükselişin nedenlerinden biri 1989 seçimleri olarak gösterilebilir.

1990,1991 ve 1992 yıllarında konsolide bütçe içinde eğitimin payı sırasıyla yüzde 24,1,21,5 ve yüzde 24,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemden sonra ülkede siyasi istikrarın tam olarak sağlanamadığı, yaklaşık 8 yıllık tek partili hükümet dönemlerinden koalisyon hükümetlerine başladığı yıllardır.

1983-1991 yılları arası siyasi istikrarın sağlandığı yıllardır. Siyasetin istikrarlı ortamında kamu harcamaları daha doğru ve yeterli düzeyde belirlenebilmekte ve sunulmaktadır. Bu anlamda kamu harcamalarındaki istikar, vatandaşın daha iyi eğitim almasına, sağlık hizmetlerinden daha iyi yararlanmasına ve ülkenin insan gücü kaynağının kalkınma sürecinde daha efektif kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Siyasi anlamda istikrarlı sayılabilen bu dönemde eğitim harcamalarının payı artmış ve en yüksek düzeyine ulaşmıştır.

1993 ve 1994 yıllarında sonra ise eğitim harcamaları payı 1997 yılına kadar düzenli bir şekilde düşerek yüzde 16,6 seviyesine gerilemiştir. Bu gerileme ilk göze çarman 1994 yılında yeni bir ekonomik istikrar programının uygulamaya başlamasıdır. Bilindiği gib istikrar programlarının en belirgün özelliği maaş ve ücretlerin bakı altına alınması ve dondurulmasıdır (Özsoylu, 2006, 19)

Sekiz yıllık zorunlu eğitimin başlangıç yılı olan 1998 deki reformun etkisine bağlanabilecek bir sıçramayla yüzde 20'ler seviyesine ulaşmasına karşın, bu yıldan itibaren yine düşüş trendine girmiş yıl 2003'e gelindiğinde oran yüzde 17,1'e gerilemiştir. Bu dönemde 2000 ve 2001 yıllarında tekrar gerilemeye başlamış olmasında, IMF ile yapılan ekonomik istikrar programının etkisi olduğu inkar edilemez gerçeklerdendir.

Eğitim harcamalarının konsolide bütçe harcamaları içerisindeki seyrinde dikkat çeken bir konuda, toplam harcamanın yatırım harcamalarından etkilenliğidir. Toplam harcamalarının payında artış olduğu yıllarda, yatırım harcamalarında yüksek seviyede olduğu dikkat çekicidir. Örneğin, toplam harcamanın payının en yüksek olduğu 1992 yılında, eğitim alanındaki yatırım harcamalarının konsolide bütçe içindeki payı da yüzde 31,6 ile en yüksek düzeyindedir. Benzer ilişki 1998 yılı içinde söylenebilir. Bu noktada eğitime yapılan yatırım harcamalarının konsolide bütçe içerisindeki yerinde kısaca vurgulamak yerinde olacaktır. Eğitim harcamalarının konsolide bütçe içerisindeki yeri 1986 yılında en düşük düzeyi olan yüzde 6,6'dan, 1992 yılında yüzde 31,6 düzeyine ulaşmış, ancak bu yıldan sonra tekrar düşüşe geçmiş, 2003 yılında yüzde 22,7 düzeyine kadar gerilemiştir. 1992 yılındaki ulaşılan seviyenin korunamaması ve düşüşe geçilmesinin en büyük açıklayıcı nedeni; alternatif yatırım alanlarının örneğin konut sektöründeki yatırım ve inşaat faaliyetlerinin karlılığı olarak gösterilebilir. Yatırım harcamalarıyla ilişkili başka bir noktada harcamanın zamanlamasıyla ilgilidir. İnşaat sektörünün kısmen atıl olduğu ve yeni işlere istekli olduğu dönem okul bina ve tesisleri inşaatı için en uygun zamandır. Bu sayede yatırımlar çok daha ucuza gerçekleştirilebilir (Kavak ve Ekinci, 1994, 69).

Yatırım harcamalarında birdiğer hususda, bu harcama türünün ekonomik büyüme ile yakından ilişkili olduğudur. Ekonomik canlanma dönemlerinde yatırım harcamalarında artmakta, daralma ve durgunluk dönemlerinde, özellikle inşaat sektörü, çok çabuk etkilenmekte ve durgunluğa girmektedir. Durgunluk dönemlerinde projelendirilmiş ve başlamış projelerin bitirilmekte yeni yatırımlara başlanılmamaktadır. Tablodaki paylara

bakıldığı zaman, ekonomik krizlerin, yaşandığı yılları takip eden yıllarda, eğitim yatırım harcamalarının konsolide bütçe içindeki payıda gerilediği gözlenmektedir.

Tablo-20’de görüldüğü gibi konsolide bütçe harcamaları içerisinde en büyük kalemi personel harcamaları oluşturmaktadır. Daha öncede üzerinde durulduğu üzere, personel harcamaları hizmetin devamı için gereken, öğretmen ve idari eğitim-öğretim personelinin ücretleridir. Personel giderlerinin payı, en yüksek düzey olan 1984 yılı yüzde 38,4’den 1994 yılına kadar gerileyerek yüzde 32,7 seviyesine düşmüş olduğu görülmektedir. Bu yıldan sonra tekrar artışa geçmiş ancak daha önceki yıllardaki düzeyine ulaşamamıştır. Kamu harcamaları içerisinde, zorunlu harcama olarak addedilen, devletin belli bir yıl içerisinde belli kişi veya örgütlere diğer devlet kademeleri de dahil olmak üzere, yapmaya yükümlü olduğu ödemeler vardır.

Eğitim harcamalarının tamamı bu kapsamda düşünülmesede dahi, personel harcamaları bu tarife en uygun harcama türüdür. Aynı şekilde Anayasada temel öğretimin zorunluluğu ve devlet tarafından sunulması hükmü, temel eğitimi devlet için zorunlu harcama sınıfına sokmaktadır. Bu anlamda bu harcamalar kısa vadede (aynı yıl içinde) daha önce kanunlarla belirlediğinden değiştirilemesede, uzun vadede, yasama organı bu harcamaları değiştirmeye yönelik işlemler yapabilir yada alternatif olarak; seçme kriterlerini veya bu harcamaların hedef kitlelerinin niceliğini değiştirebilir, bu şekilde siyasi oterite uzun vadede zorunlu harcamaları kontrol edebilir (Ergen, 2004, 8).

Tablo-21’de gözlenen bir başka noktada, konsolide bütçe harcamalarında eğitim harcamalarının payı 1990’lı yıllardaki düşüş sürecinde, personel harcamalarının konsolide bütçe harcamalarındaki payı göreceli olarak fazla değişmezken, diğer cari harcamalarının payının bazı yıllarda ufak artışlar gösterse bile sürekli düşmesidir. Bu bulgunun ışığı altında kamu tasarruf politikasının eğitimde başarılı olduğu ve eğitim harcamalarının yükünün bireylere ve ailelere aktarma eğiliminde olduğu sonucu çıkartılabilir. Aynı dönemde eğitim bütçesinde yapılan transfer harcamalarının, konsolide bütçe harcamaları içerisindeki payının giderek azalması bu sonucu destekler niteliktedir. Ancak, bu yargının göreceli olduğu, yani söz konusu harcamaların reel büyüklüklerindeki değişmelerle ilgili olmadığını vurgulanması gerekir. Çünkü bu düşüş, milli gelir ve konsolide bütçe harcamaları ve konsolide bütçenin GSMH içerisindeki payının arttığı dönemde gerçekleşmiştir (Ergen, 1999, 63-64).

4.2.2. Eğitim Harcamalarının GSMH İçerisindeki Payı

Harcama kalemlerinin, GSMH'ya oranlanması, toplumun veri dönemde oyarattığı katma değerden ne kadar pay aldığını gösterir. Eğitim harcamalarının, GSMH'ya oranlanması, bize ülkemizde yaratılan tüm katma değer ne kadarının eğitime kullanıldığı sorusuna bir cevap verecektir.

Tablo-22 Kamu Eğitim Harcamalarının GSMH İçerisindeki Payı

Yıllar	(1) GSMH (Bin YTL)	(1a) %	(2) MEB Bütçe Hrc (Bin YTL)	(3) YÖK+Üni Bütçe Hrc (Bin YTL)	(4) 2+3 Top.Bütçe Eğit. Hrc	(5) (2/1)	(6) (3/1)	(7) (4/1)
1980	5.303	4,4	91	26	117	1,72	0,50	2,2
1981	8.023	5,7	136	40	176	1,70	0,50	2,1
1982	10.612	4,6	175	48	223	1,65	0,45	2,0
1983	13.933	4,2	259	82	341	1,86	0,59	2,45
1984	22.168	7,1	365	112	477	1,65	0,51	2,15
1985	35.350	4,3	506	167	673	1,43	0,47	1,90
1986	5.115	6,8	718	243	961	1,40	4,75	1,88
1987	75.019	9,8	1.189	384	1.573	1,58	0,51	2,10
1988	129.175	1,5	2.043	603	2.646	1,58	0,47	2,05
1989	230.370	1,6	4.711	1.308	6.019	2,04	0,57	2,61
1990	397.178	9,4	9.988	2.855	12.843	2,51	0,72	3,23
1991	634.393	0,3	17.533	5.340	22.873	2,76	0,84	3,61
1992	1.103.605	6,4	34.524	9.876	44.400	3,13	0,89	4,02
1993	1.997.323	8,1	62.725	18.438	81.163	3,14	0,92	4,06
1994	3.887.903	-6,1	89.695	31.001	120.696	2,31	0,80	3,10
1995	7.854.887	8,0	152.612	58.189	210.801	1,94	0,74	2,68
1996	14.978.067	7,1	308.669	127.065	435.734	2,06	0,85	2,91
1997	29.393.262	8,3	680.610	280.295	960.905	2,32	0,95	3,27
1998	53.518.332	3,9	1.435.675	497.801	1.933.476	2,68	0,93	3,61
1999	78.282.967	-6,1	2.481.260	830.848	3.312.108	3,17	1,06	4,23
2000	125.596.129	6,3	2.460.792	1.256.792	3.717.584	1,96	1,00	2,96
2001	176.483.963	-9,5	5.145.078	1.875.366	7.020.444	2,92	1,06	3,98
2002	273.463.168	7,8	8.043.014	3.108.077	11.151.091	2,94	1,14	4,08
2003	356.680.880	9,4	8.757.055	3.584.103	12.341.158	2,45	1,01	3,46

Kaynak : DIE (2003), Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, Ankara, DIE Matabbası, Ankara;

T.C.Maliye Bakanlığı (1983-2003), Muhasebat Genel Müdürlüğü, Katma Bütçeli İdaeler Genel Hesabı, Ankara; DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2003, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-04/esg.htm>

Açıklamalar;

Sütün (1a) daki yüzdeler 1987 sabit fiyatlarıyla GSMH daki yüzde değişimleri ,
Sütün (5) Milli Eğitim Bakanlığı harcamalarının GSMH'ya oranlarını,
Sütün (6) YÖK ve Üniversitelerin harcamalarının GSMH'ya oranlarını,
Sütün (7) Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK ve Üniversitelerin, yan kamusal eğitim harcamalarının toplamının GSMH'ya oranlarını ifade etmektedir.

İncelenen dönem içerisinde yaklaşık 23 yıllık süreçte MEB, YÖK ve Üniversitelerin toplam eğitim harcamalarının GSMH'ya oranları ortalama yüzde 3,1 olarak görülmektedir. Bu oranın en düşük olduğu yıl yüzde 1,88 ile 1986 yılı, en yüksek düzeyine ise 1999 yılındaki yüzde 4,23 lük oranla ulaşılmıştır. MEB ve YÖK harcamalarının ayrı ayrı bakılacak olursa, incelenen dönem içerisinde MEB / GSMH oranları ortalama yüzde 2,3 düzeyindeyken, YÖK ve üniversite harcamalarının oranı yüzde 0,77 dir.

Dikkat çekici bir noktada; iki kurumun payları 1986 ve 1998 yılları hariç paralel bir seyir izlemiş, birlikte artmış ve birlikte azalmıştır. İzledikleri trendin benzer olmasına karşın, MEB'nin payları 1993 - 1999 yıllarında en yüksek düzeyine ulaşmış iken, yüksek öğretim kurumlarının payları en yüksek düzeyine 1997'de ulaşmış ve bu tarihten itibaren artmaya başlamıştır. Yüksek öğretim kurumlarının payındaki 1997 yılındaki artış, dört yeni üniversitenin kurulduğu 1990 yılından bu yana olan en yüksek artış olduğu görülmektedir. Yirmibeş yeni üniversitenin kurulduğu 1993 yılında yaklaşık binde 3,3 lük artış görülmüştü, 1999 yılından itibaren yüksek öğretim kurumlarının payı yüzde 1'in üzerine çıkmıştır.

Tablodaki (1a) nın incelenmesinde 1987 yılı fiyatlarıyla GSMH daki değişimler görülmektedir. Görüleceği gibi, 1991 yılı hariç olmak üzere GSMH'nın büyüme oranındaki daralmaların eğitim harcamalarına yansdığı gözlemlenmektedir. Daralma dönemlerinde eğitim harcamalarının payının azalması, ilk kısılan harcama kalemlerinden birinin eğitim olduğunu göstermektedir. 1985 yılındaki azalmanın ise kamu finansmanı bakımından eğitim harcamalarının öncelikli olduğuna ilişkin inançları zedeleyecek nitelikte olduğu söylenebilir. Çünkü bir önceki dönemdeki daralmanın etkisinin henüz

karşılanamadığı ve eğitim harcamalarında bunun yükünü fazlasıyla taşıdığı anlaşılmaktadır.

Türkiyede, 1977-1987 yılları arasında Kasnakoğlu tarafından yapılan bir çalışmada; konsolide bütçenin GSMH'ya oranındaki düşmelerin eğitim bütçesine doğrudan yansıdığı, ancak konsolide bütçenin GSMH'ya oranındaki artışların, eğitimin bütçedeki payına aynı doğrultuda yansımadığı gözlenmiş ve bu eğilimlerin eğitimin öncelikli olduğu iddalarını desteklemediği sonucuna varılmıştır (Kasnakoğlu, 1988, 4). Yukardaki tabloda izlendiği gibi; bu eğilim 1987 ve 1992 yılları hariç, devam etmiş, konsolide bütçenin GSMH içindeki payının önemli ölçüde arttığı, 1991,1993 ve 1996 yıllarında eğitim harcamalarının konsolide bütçe içindeki payında önemli düşüşler gözlenmiştir.

Kasnakoğlu ve Erdil başka bir çalışmada, eğitim harcamalarının trendini reel verilerle analiz etmişlerdir. Ulaştıkları sonuçlardan biride; farklı deflatörlerin⁶ kullanılmasının eğitim harcamalarının trendini anlamlı düzeyde etkilemediği, ancak büyüklüklerin kamu harcamaları deflatörüyle GSMH deflatörüne göre azaldığı yönündedir. Bu bulgudan yola çıkarak, kamu harcamaları deflatöründeki ve GSMH deflatöründeki görece değişikliklerin eğitim sektörünün girdilerinin kalitesindeki değişikliklerle pozitif bir ilişki içinde olduğu kabul edilirse, reel eğitim harcamalarında daha yavaş düşüşlerin ve daha hızlı artışların eğitimin kalitesi pahasına gerçekleştirildiği sonucuna varılmıştır (Kasnakoğlu ve Erdil, 1994, 539).

İncelenen dönemde Eğitim harcamaları /GSMH oranlarını ile ülkelerin ekonomik durumu ve siyasi istikrar arasındaki ilişki gözönünde bulundurularak aşağıdaki tesbitlerde bulunulabilir;

- Siyasi istikrar ile eğitim harcamaları arasında pozitif bir ilişki vardır, nitekim siyasi olarak istikrarlı sayılabilecek 1983-93 yılları arası eğitim harcamaları / GSMH oranı yıllar itibariyle artmıştır. Yüzde 2,45 olan 1983'deki oran tekpartili iktidarlı yönetimlerden, koalisyonlu hükümetlere geçiş yılları olan 1992 ve 1993'de sırasıyla yüzde 4,02 ve 4,06 seviyelerine ulaşmıştır. Özellikle ilk koalisyon hükümetlerinin işbaşında olduğu 1993-1998 yılları arası yüzde 2 ve 3 düzeylerinde seyretmiştir.

⁶Deflatör; nominal GSMH'nın reel GSMH'ya oranıdır.

- Eğitim harcamaları ile yerel ve genel seçimler arasındaki ilişkiye göz atacak olursak, seçimlerin kamu harcamalarını arttırıcı yönde etki yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır. Şöyleki seçimlerin yapıldığı yıllar olan 1983, 1987,1991,1995,1999 ve 2002 yıllarının genelinde, daha önceki yıllara göre eğitim harcamalarının GSMH'dan aldığı paylarda artışlar olduğu göze çarpmaktadır.
- Ekonomik istikrar programlarının uygulandığı 1994,2000 ve 2001 yıllarından sonra kamu harcamalarındaki azaltma yönlü politikalardan eğitim harcamalarıda nasibini almıştır. Örneğin 1994 yılında eğitim harcamaları / GSMH oranı yüzde 3.1 ilken, devam eden ilk iki yılda bu oran yüzde 2.68 ve 2,91 düzeylerine gerilemiştir. Benzer şekilde diğer bir ekonomik istikrar programının hayata geçirildiği yıl olan 2000 yılında bir önceki yıla göre yüzde 1 den daha fazla bir gerileme vardır. 1999'da yüzde 4,23 den, 2000'de 2,96 düzeyine gerilemiştir.

Eğitim harcamalarının GSMH'ya oranının incelendiği bu süreçte, bir nokta ilgi çekmektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra kamu sektörünün büyüklüğünde ciddi artışlar olmuştur. Oysa Türkiye ekonomisinde milat kabul edilen 24 Ocak 1980 yılı ekonomik istikara programında alınan kararda; kamu sektörünün ekonomideki ağırlığının azaltılması ve piyasa ekonomisine geçiş hedeflenmiştir. Ancak tabloda görüleceği üzere, 1980 yılında eğitim harcamaları / GSMH oranı yüzde 2,1'den 2003 yılına elindiğinde yüzde 3,46'ya ulaşması kamu sektörünün küçülmediği aksine büyüdüğü bir göstergesidir (Özsoylu, 2006, 21).

4.2.3. Eğitim Harcamalarının GSMH Oranlarının OECD Ülkeleri İçerisindeki Payı

Bu bölümde, kamusal eğitim harcamalarının GSMH'ya oranlarının uluslararası bir mukayese yapmak için, Ekonomi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi bazı ülkelerin oranları incelenerek, ülkemizin diğer ülkeler mukayesesi yapılmıştır.

Tablo-23 OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının GSMH'ye Oranları 2003

Avustralya	4,53	Kore	4,79
Avusturya	5,56	Lüksemburg	3,64
Belçika	5,97	Meksika	5,12
Kanada	4,88	Hollanda	4,51

Çek Cumhuriyeti	4,21	Yeni Zellanda	5,53
Danimarka	6,82	Norveç	6,12
Finlandiya	5,74	Polonya	5,56
Fransa	5,61	Portekiz	5,77
Almanya	4,28	Slovakya	3,99
Yunanistan	3,82	İspanya	4,33
Macaristan	4,61	İsveç	6,25
İrlanda	6,15	İsviçre	5,43
İrlanda	4,14	Türkiye	3,46
İtalya	4,87	İngiltere	4,66
Japonya	3,50	USA	5,08

Kaynak : OECD (2004), Education At a Glance,
<http://www.oecd.org/dataoecd/57/63/35317215.pdf>

Yukardaki tabloda, bazı OECD ülkelerinde kamusal eğitim harcamalarının GSMH ya oranları görülmektedir. Diğer ülkelerle Türkiye karşılaştırıldığında çıkan ilk sonuç, Türkiye'nin ulusal gelirden eğitime diğer ülkelerle kıyaslandığında yeterli kaynak ayırmadığıdır. Oysa ülkemizin ayırdığı payların yüksek tutulmasını gerektiren, hızlı nüfus artışı, genç nüfusun fazlalığı, kentleşme, işsizlik, eğitime olan yüksek talep gibi, bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan birçok neden sıralanabilir.

Tablo'da görüleceği gibi 2003 yılı için ulusal gelirden, eğitime en fazla kaynak ayıran ülke yüzde 6,25'lik oranla İsveç olup, en düşük oran ise yüzde 3,46 lık oran ile ülkemize aittir. OECD ülkelerinin eğitim harcamalarının GSMH'ya oran ortalaması ise yüzde 4,6 dır.

Ayrıca, 'UNESCO ve Dünya Bankası verilerinden hareketle yapılan bir çalışmada, gelişmekte olan ülkelerin eğitime ayırabildikleri kaynağın nüfusların büyüklükleriyle orantılı olmadığını, büyük ekonomilere sahip ülkelerin, öğrenci başına çok yüksek kaynak tahsis edebildiklerini ortaya koymaktadır. 1980-1992 yılları arasında nüfus ve öğrenci sayıları baz alınarak yapılan incelemeye göre, 1982 yılında dünya nüfusunun yüzde 80'inin oluşturan gelişmekte olan ülkelerde öğrenci başına yıllık 45 Amerikan Doları, harcama yapılırken, dünya nüfusunun yüzde 20'sini oluşturan gelişmiş ülkelerde öğrenci başına harcama yaklaşık 1150 Amerikan Doları harcanmıştır (Bolay ve Diğerleri, 1996, 180)

OECD ülkeleri ile ilgili harcama verileri geçmiş 5 yada 10 yıl öncesi göstergeleriyle karşılaştırmalara kısaca değinmek yerinde olacaktır. 19 OECD ülkesinden 14'ünde eğitime yapılan harcamalar 1995-2000 yılları arasında reel olarak yüzde 5'den fazla artmıştır, ancak 1990'lı yılların başındaki durumun tersine, eğitim kurumlarındaki harcamalarda görülen bu artışlar, ulusal gelirdeki artışın gerisinde kalmıştır. Danimarka ve İsveç, kamu kaynaklarından eğitime en fazla kaynak ayıran ülkeler olarak (sırasıyla GSMH'nin yüzde 6,82 ve yüzde 6,25) göze çarpmaktadır. Gerek AB içinde gerekse ABD'de kamu harcamaları, GSMH'nin yüzde 5,03 üne tekbül etmekle beraber, buna özel eğitim harcamaları dahil edildiğinde toplam oran GSMH'nin yüzde 7'ye ulaşmaktadır ki, bu özel ve kamu olarak düşünülünce en yüksek oran olarak görünmektedir. Aynı şekilde özel sektör harcamaları dahil edildiğinde G.Kore'de eğitim harcamaları GSMH'ya oranı, ABD den sonra en yüksek yüzdeye ulaşmaktadır (OECD, 2003, 3).

OECD ülkeleri içerisindeki GSMH oranlarının bileşenlerinin analiz edildiği bir çalışmaya göre; ülkelerin çoğunda kişi başına düşen GSMH artışının en azından yarısı emek verimliliğindeki artıştan kaynaklandığını göstermektedir. Emek verimliliğini artırmanın yollarından biri teknolojik gelişme ile beraber bireyin mesleki ve genel eğitim düzeyinin yükseltilmesidir. Çünkü gelişmiş teknolojide kullanan iyi eğitilmiş insan gücüdür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, İnsan sermayesinin, toplam çıktıyı verimli girdiler stokuna bağlayan bir girdi olarak değil, aynı zamanda teknolojik ilerleme hızını belirleyici etkeni olarak rol oynadığı görülmektedir. OECD ülkelerinde bir eğitim yılının ekonomik çıktı üzerindeki tahmininin uzun vadeli sonucu yüzde 6,6'dır (OECD, 2003, 7).

V. BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

Beşeri Sermaye teorisinin ortaya atıldığı 1950'lili yıllardan günümüze yapılan çalışmalar, ülkelerin gelişmesi ve kalkınmasının bireylerin eğitim düzeyi ile olan ilişkiyi

ve eğitimin kişisel gelir artışına ve bu yolla milli gelir artışına etkisini ölçmeye yönelmişlerdir.

Eğitim harcamaları ve bu harcamaların ekonomik etkileri konusunda yapılan çalışmaların sonucunda;

- Eğitim ile kişisel gelir arasında pozitif bir ilişki olduğu,
- Eğitim kademeleri arttıkça kişisel gelirin daha fazla arttığı,
- Kişisel gelir artışının önemli bir kısmının kişisel eğitim artışı ile açıklanabileceği,
- Eğitimin kişisel bir harcamadan daha çok toplumsal bir yatırım harcaması olarak değerlendirilmesi gerektiği,
- Eğitimin gelir dağılımı üzerinde pozitif etkisi olduğu,
- Okuma yazma oranlarının ile kişi başına düşen milli gelir arasında doğrusal bir ilişki olduğu,
- Ülkelerin eğitim harcamaları seviyesi ile gelişmişlik düzeyleri arasında doğrusal bir ilişki olduğu, tespit edilmiştir.

Artık günümüzde eğitim, ekonomik başarının altında yatan nedenlerden biri olarak görülmektedir. Son yıllarda artan global ekonomik rekabet, ekonomik kalkınmada rekabet üstünlüğünün önemini ortaya çıkarırken, bu gelişmeler toplumları eğitim üzerine daha da yoğunlaşmaya itmiştir. Dünya üzerindeki gelişen ekonomilerde en fazla başarılı olanlar ülkeler, işgücünü ihtiyaçları doğrultusunda eğitmiş olanlardır. Gelişmiş ekonomiler, endüstriyel temel eğitimini almış, uyum kabiliyeti yüksek ve mesleki acıdan yüksek düzeyde yetiştirilmiş nitelikli işgüne ihtiyaç duymaktadırlardır, daha da doğrusu bu tip nitelikli işgücü gelişmiş ekonomileri şekillendirmektedir.

Bu bağlamda analiz ettiğimiz ülkemizin eğitim harcama düzeyi ve yapısının yanında niteliği açısından ülkemizin eğitim sistemi gözönüne alındığında, beşeri sermayemizin niteliği tam üye olmak için çaba gösterdiğimiz Avrupa Birliği kriterlerine ve birlik içerisindeki ihtiyaç duyulan işgücü ihtiyaçlarına çok fazla uygun olmadığını söylenebilir.

Ülkemizdeki, mesleki eğitim sistemi, sanayinin ihtiyaçlarına uygun nitelikte yapılanmamış ve planlanmamıştır. Ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda işgücü yetiştiremeyen eğitim sistemi, sanayileşme için donanımlı ara sınıf (teknisyen, operatör

gibi) işgücünü yetiştirememekte, diğer yandan da siyasi baskılarında etkisiyle, her lise mezununu üniversite mezunu yapma gayreti içerisinde olduğu görülmektedir. Bu gayret, hem alt yapısı oluşmamış, nitelikli eğitim-öğretim kadrosu yetiştirmeden, gerekli laboratuvar, Ar-Ge faaliyetlerini başlatmadan, üniversite açmak, işsiz lise mezunlarını, 4 yada 5 yıl daha oyalamaktan ileri gitmeyeceği açık olarak görülmektedir. Gerekli nitelikle donanımı olmayan üniversite mezunları, diplomalı işsizler ordusuna katılmakta ve daha önce lise mezunlarının talip oldukları işlere talip olmakta ve böylece üniversite mezunlarının yaptıkları işlerin niteliğinin düşürülmesidir.

Oysaki olması gereken, eğitim sisteminin ekonomik talebe cevap verebilmesidir. Bu ise, ekonominin istihdam alanları için insangücü yetiştirilebilmesi eğitimin yönlendirici bir yapıda kurulmasına bağlıdır. Kalkınma ihtiyaçlarına göre gerekli sayı ve nitelikte işgücü ihtiyacına göre, eğitimin her kademesinde mesleğe hazırlayan programların bulunması, istihdam koşullarının bu programları çekici kılması gerekmektedir.

Eğitim sistemi ve programlarının işgücü niteliklerini belirleyen meslek standartlarına göre düzenlenmesi ve teknolojiye göre sürekli olarak değiştirilmesi gerekmektedir. Ekonomik talebe cevap veren bir eğitim sisteminin düzenlenmesi, meslek-eğitim-belge (diploma veya sertifika) bağlantısının kurulması gerekir, aksi halde, program ekonomiyeye kapalı, içe dönük ve etkinliği olmayan tekyanlı bir düzenleme halini alır.

Bir yandan hızlı nüfus artışı diğer yandan küreselleşen dünyanın gerektirdiği eğitim ve bilgi seviyesi nedeniyle, eğitim harcamalarının sürekli artırılması gerekmektedir. Küresel rekabet ve Avrupa Birliği ile olan Gümrük Birliğinin getirdiği rekabet gücü tartışmaları açısından eğitim sistemimizin, ülkemizin sanayi ve hizmet sektörünün ihtiyaç duyduğu insangücünü yetiştirerek, ekonomik gelişmeyi destekleme ve hızlandırması şarttır.

Ortaya konulan bu aksaklıkların giderilmesi ve arzu edilen sistemin kurulabilmesi için sistemde var olan kurumların, DPT, Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK arasında eşgüdümün sağlanması ve bu konuda yapılacak bilimsel çalışmalardan sonra eğitim hizmetine ayrılacak kaynakların genişletilmesiyle mümkün olacaktır. Unutulmamalıdır ki, kalkınma için gereksinim duyulan, kaliteli ve nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi ancak

planlı bir eğitim sistemi sayesinde gerçekleşebilir. Bu nedenle, öncelikle, ülkemizde uzun vadeli ve gerçekçi bir eğitim planlamasının ortaya konulması ve ihtiyaç duyulan kaynakların temin edilmesi gerekmektedir.

Eğitime ayrılan kaynakların artırılması ve eğitim yatırımlarının özendirilmesi için, eğitime yapılan katkıların tamamının vergiden düşülmesinin sağlanması yerinde olacaktır. Bugün vergi yasalarımızda; kamuya ait eğitim kurumlarına yapılan nakdi ve aynı yardımların tamamının vergi matrahından indirilmesi, özel eğitim kurumlarının (özel yükseköğretim kurumları hariç) ilk kuruluş tarihinden itibaren 5 yıl süre ile gelir ve kurumlar vergisinden istisna tutulması ve özel eğitim kurumlarında toplam öğrenci sayısının %10'una kadar okutulan burslu öğrencilerin KDV'den istisna tutulması, özel eğitim harcamalarının kazancın %5'ini aşmamak üzere matrahtan indirilmesi imkanı uygulamaları getirilmiştir. Bu uygulamalar yerinde olmakla birlikte, ilgili yıl matrahını aşan yardımların sonraki yıl matrahlarından düşülmemesi, özel eğitim giderlerinin kazançtan indirilmesinin %5 ile sınırlandırılması gibi uygulamaların genişletilmesi gerekmektedir.

İncelenen dönemde, eğitim harcamalarının, tür ve kademelerine göre ele alındığında; eğitim kademelerin yükseldikçe, personel harcamalarının payının azaldığı ve diğer cari harcamalarla yatırım harcamalarının payının arttığı gözlenmiştir.

Kamu eğitim harcamaları, konsolide bütçe harcamaları içerisindeki seyri incelendiğinde ise, eğitimin payının 1992 yılından beri istikrarlı şekilde düştüğü gözlenmektedir. Bu dönemde, personel harcamalarında çok büyük düşüş gözlenmezken, esas gerileme, kamusal kaynaklardan personel dışı cari, yatırım ve transfer harcamalarına ayrılan paylarda görülmüştür. Aynı dönem içerisinde GSMH'nin ortalama yaklaşık yüzde 6 büyüdüğü ve aynı şekilde konsolide bütçe harcamalarının GSMH içindeki payıda sürekli artarken, eğitim harcamalarının konsolide bütçe içerisindeki payının sürekli düşmesi, eğitimin maliyetinin ailelere yüklendiği, özel harcamaların giderek arttığı sonucu çıkarılabilir. Son yıllarda yaşanan Özel Okul , Özel Dersane, Etüt Merkezleri ve tamamen kayıt dışı olarak özel öğretmen dersleri sayılarındaki artışlar bu iddaiyi doğrular niteliklidir. Son 10-15 yılda ailelerin eğitime ayırdıkları kaynakların arttığı açık olarak görülmektedir.

1983-2003 yılları arasında konsolide bütçenin GSMH içerisindeki payının azaldığı daralma dönemlerinde, bunun hemen eğitim bütçesinin konsolide bütçe içerisindeki payında bir düşüş olarak yansımaları olduğu, ancak genişleme yıllarında bunun tersinin gerçekleşmediği gözlenmektedir. Bu bulguya dayanarak, eğitim harcamalarının öncelikli harcama olduğu varsayımını desteklenmeyeceği sonucuna varılabilir. Türkiye'nin OECD ülkeleri içerisinde eğitime en az kaynak ayıran ülke olması bu görüşü desteklemektedir.

Sonuçlar açısından değerlendirildiğinde;

- Vergi matrahının tamamından indirilmesine imkan tanınan, kamuya ait eğitim kurumlarına yapılan nakdi ve eğitim yardımlarının indirilemeyen kısmının sonraki dönemlerde indirilmesine imkan tanınmalıdır.

-Ülkemiz eğitim düzeyi, okuma-yazma, diplomalı işgücü niteliği ve donanımı açısından değerlendirildiğinde, yetersizdir. Ülkemiz eğitim düzeyi olarak nitelendirildiğinde az gelişmiş ülkeler grubundadır. Yetersiz eğitimin düzeyinin yükseltilmesi için eğitim yatırımları artırılmalıdır.

-Türk eğitim sistemi, artan nüfusun talebini karşılamaya yönelmesi, eğitimin kalitesinin düşmesinde önemli bir etken olmuştur. Türk eğitim sistemi programları ve eğitim araçları açısından, bilim ve teknolojinin çok gerisinde kalmıştır. Bu gerikalmışlık AR-GE faaliyetlerine önem verilmesi ve kaynak ayırmak suretiyle aşılmalıdır.

-Son bölümde ayrıntılı olarak incelendiği gibi, ülkemizde eğitime ayrılan kaynaklar yetersizdir. GSMH ve bütçeden ayrılan kaynaklar açısından karşılaştırıldığında, gelişmiş ülkelerin çok gerisindedir. Eğitime ayrılan kaynakların artırılması için yeni finansal kaynaklar bulunmalı ve yeni modeller gündeme gelmelidir.

-Eğitimin ekonomik etkileri bölümünde üzerinde durulduğu üzere, eğitimin sosyal faydasının en yüksek olduğu eğitim kademesi ilk öğretimdir. Özel faydanın, en yüksek olduğu aşama ise yüksek öğretimdir. Başka bir ifadeyle, öğretim kademeleri ilk

öğretimden üniversiteye doğru yükseldikçe, özel faydada toplumsal faydayı aşmaktadır. Bu tesbit ise, eğitim kademeleinin finansmanında yeni yaklaşımlara ışık tutabilir. Özellikle yüksek öğretim karma malının fiyatlanmasında, bedelin bir kısmını gelir durumu yeterli olan kullanıcıya ödetme gündeme getirilmelidir.

-Eğitim sistemimiz istihdamı hedef almayan bir yapıdadır. Eğitim sistemi meslek edinmeyi hedefleyen bir yapıda değildir. Nüfus astış hızının yüksekliği, eğitim düzeyinin düşükliğü, eğitimin kalitesi ve ayrılan kaynakların yetersizliği, gebel eğitimi olduğu kadar mesleki eğitimde etkileyen faktörlerdendir. Bu durum isgücünün dış piyasalardaki rekabet gücünü ve Avrupa Birliğine etregrasyon çabalarını olumsuz etkilemektedir. Eğitim sistemine, mesleğe yönelik bir yap kazandırmak ve eğitim dışı kalan milyonlarca genci iş piyasasında geçerli bir mesleğe hazırlamak eğitimin sistemimizin en önemli hedefi olmalıdır.

-Eğitim hizmetlerinde yatırım ihtiyaçları gerçekci bir şekilde tesbit edilmeli ve kamusal kaynaklar uygun yatırım alanlarına yönlendirilmeli ve eğitime ayrılan kaynak tahissileri hertürlü tasarruf genelge ve tedibirleri dışında tutulmalıdır.

-Ülkenin kalkınması için ihtiyaç duyulan kaliteli, nitelikli eğitim görmüş insan gücünün yetiştirilmesi ancak planlı bir eğitim sistemiyle gerçekleştirilebilir. Bunun için uzun vadeli ve gerçekci bir eğitim planlamasının süratle uygulamaya konulması ve ihtiyaç duyulan finansman politikalarının oluşturulup, uygulamaya konulması gereklidir.

KAYNAKLAR

ADEM, M. (1993), *Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 172, ANKARA.

-----**(1977)**, *Türk Eğitiminin Ekonomik Politikası*, Bilim Matbaası, ANKARA.

AKALIN, G. (1997), “Üniversite Harçları: Türkiye’de Yüksek Öğretim Hizmetlerinin Fiyatlanması”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 30, Sayı: 3, s 49-76.

----- (**1986**), *Kamu Ekonomisi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 554, Ankara Üniversitesi Basımevi ANKARA.

-----**(1980)**, *Yüksek Öğretim Karma Malına Maliyet-Fayda Analizinin Uygulanması*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 444, Ankara Üniversitesi Basımevi ANKARA.

ALBRECHT, D. ve ZIDERMAN, D. (1992), “Funding Mechanism Higher Education, Financing for Stability, Efficiency and Responsiveness”, *World Bank Discussing*, Paper No: 153, Washington D. C.

-----**(1991)**, “Deferred Cost Recovery for Higher Education” Student Loans Programs in Developing Countries”, *World Bank Discussing*, Paper No: 137, Washington D. C.

ARANSON, J.R. (1995), *Public Finance*, McGraw Hill Company, United State.

ALTUĞ, F.(1990), “Yüksek Öğretimde Özel Maliyetler-Bir Anket Değerlendirmesi” Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Otuz ikinci Seri- Yıl 1988/1989, s 7-18, İSTANBUL.

ATAÇ, E. (1980), *Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi*, Eskişehir İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Yayınları, No: 216/140, ESKİŞEHİR.

BARR, M. (1991), “Income Continent Student Loans: An Idea Whose Time Has Come” Economics, Culture and Education, Essays in Honour of Mark Blaug, Edit by SHAW, C.K. Edward Edgar Publishing Limited.

BARZEL, Y. (1974), “Private Schools and Public School Finance”, *Journal of Political Economy*, Vol. 2, pp 174-185.

BATIREL, Ö.F. (1990), *Kamu Maliyesi* , Sevinç Matbaası, İstanbul.

BECKER, G.S. (1964), “Human Capital, A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education”, *National Bureau of Economic Research*, NEW YORK.

----- **(1960)**, “Underinvestment in College Education” *American Economic Association*, May 1960, pp 346-353.

BİRCAN, İ. (1988), Eğitimde Maliyet ve Harcamalar, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Sosyal Planlama Başkanlığı, ANKARA.

BLAUG, M.(1972), *An Introduction to The Economics of Education*, Penguin Books Ltd Middlesex, ENGLAND.

-----.(1965), “The Rate of Return on Investment in Education”, *Economics of Education* 1’in içinden, Editor M. Blaug Penguin Modern Economics Books 1968 Middlesex, ENGLAND.

BOLAY, S.H ve Diğerleri (1996), “Türk Eğitim Sistemi; Alternatif Perspektif”, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı

BOWEN, G.W. (1963), “Assessing The Economic Contribution of Education”, *Economics of Education* 1’in içinden, Editör M. Blaug Penguin Modern Economics Books Middlesex, 1968 ENGLAND.

COOBS, H.P., HALLAK, J. (1987), *Cost Analysis in Education, EDI Series in Economic Development*, The World Bank The Johns Hopkins University Press BALTIMORE AND LONDON.

CORNOY, M., LEVIN, H. (1982), “The Political Economy of Financing Education in Developing Countries” Editor STEEDMAN D., s.39- 69 , IDRC, Financing Educational Development Proceeding of on International Seminer Held in Mont Saint Morie, 19-21 May 1982 OKTAWA.

CULLIS, J. ve JONES, P. (1992), *Public Finance and Public Choice, Analytical Perspectives*, Mc Graw- Hill Company LONDON.

ÇOBAN, O.(2004), “Beşeri Sermayenin İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi : Türkiye Örneği’, *İ.Ü. SBF Dergisi*, Mart 2004, Sayı 30.

ÇÖMLEKÇİ, N.(1971), *Türkiye’nin İktisadi Kalkınmasında Eğitimin Rolü*, Eskişehir İktisadi Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 85/45, Sevinç Matbaası 1971 ANKARA.

DASGUPRA, K., PEARCE, W. (1986), *Cost Benefit Analaysis, Teory and Practice*, Mac

Millan Education Ltd LONDON.

DENISON, E.F. (1964), “Measuring The Contribution of Education (and the Residual) To Economic Growth” The Residual Factor And Economic Growth, study Group in The Economics of Education, OECD 1964, PARIS.

-----.(1962), “Education, Economic Growth and Gaps In Information”
Journal Of Political Economy, October 1962, pp 124-128.

DEVİRİM, F. (1987), “Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Finansmanında Son Gelişmeler”
III. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu, s.86-109, Gebze Nisan 1987, Azar Matbaacılık,
İSTANBUL.

DİKMELİK, A.B. (1989), *Türkiye’de Üçüncü ve Dördüncü Plan Döneminde Eğitim Harcamalarının Gelişimi*, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporları Dizisi Sıra No: 7,
Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Müdürlüğü ANKARA.

DURAN, M. (1987), “Yüksek Öğretim Harcamalarının Finansmanı ve Etkinliği”,
III.Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu, s.110-140, Gebze Nisan 1987, Azar Matbaacılık,
İSTANBUL.

ELLIOTT, R.F. (1991), *Labor Economics, A Comparative Tex*, Mc Graw-Hill Book
Company, ENGLAND.

ERGEN, H. (1999), “Türkiyede Eğitim Harcamalarını Analizi ve Yüksek Öğretimde
Maliyetler”, *Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Ünivesitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

-----.(2004), “Türkiyede Eğitim Harcamalarının Ulusal Ekonomideki Payı”, *Eğitim
Araştırmaları Dergisi*, Yıl 4, Sayı 15, ss 143-154.

ERK, N. (1979), “Beşeri Sermayeye Yatırımda Eğitimin Önemi Ve Türkiye Üzerine Bir
İnceleme”, *Doçentlik Tezi* (Basılmamış), ADANA.

EKONOMİK FORUM (1997), “Türkiye Dünyanın Neresinde?”, *TOOB Aylık Dergisi*, Yıl 4, Sayı 11, ss 14-21.

FALAY, N. (1987), *Program Bütçe ve Sıfır Esaslı Bütçe Sistemleri*, İstanbul Üniv. Yayın No; 3480, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İSTANBUL.

FRIED, A. ve ABUHADBA, M. (1991), *Reforms in Higher Education The Case of Chile in The 1980's*, Higher Education 21, ss 151-161.

FRIEDMAN, M. (1962), *Capitalizm and Freedom*, University of Chicago Press, The United States of America.

GARRATT, R. ve MARSHALL, J. M. (1994), “Public Finance of Private Goods: The Case of Collage Education”, *Journal of Political Economy*, Vol. 102, ss 566-582.

GOEL, C. S. (1983), *Higher Education in Asia and The Pacific; A Perspective Study*, Papers on Higher Education, UNESCO, PARIS, 1983.

GUSTAFSSON, B. ve SHI, L. (2003), *Expenditures on Education and Health Care and Poverty in Rural China*, North Holland - China Economic Review 15 (2004) ss 292-301.

GÜNGÖR, N. D. (1997), “Education and Economic Growth in Turkey 1980-1990 A Panel Study”, METU Studies in Development 24(2) ss 185-214.

HADDAD, D.W., CARNOY, M., RINALDI, R., REGEL, O. (1990), “Education and Development, Evidence of New Priorities”, *World Bank Discussion*, Paper No:95, The World Bank Washington D. C.

HANSEN, L.W. (1963), “Total and Private Rate of Return to Investment in Schooling”, *Journal of Political Economy*, April 1963 ,ss128-145.

HALLAK, J. (1974-1969), *Eğitimde Maliyet ve Harcamalar*, Çev. Mahmut ADEM, Talim Terbiye Dergisi Yayınları, 25, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

HARBINSON, F. ve MAYERS, C.A. (1964), *Education, Manpower and Economic Growth*, Mc Graw Hill Company, NEW YORK.

HARRIS, S. (1966), “Public Expenditure on Education”, *Financing of Education for Economic Growth Study Groups in The Economics of Education*, ss 103-152, OECD PARIS.

HEREKMAN, A. (1996), *Kamu Maliyesi, Devlet Faaliyetleri ve Finansman Teknikleri*, Cilt-1, Sevinç Matbaası, Ankara.

JALLADE, J. P. (1979), “Financing Education for Income Distribution”, *Finance and Development*, March 1979, ss 33-37.

-----**(1978)**, “Financing Higher Education The Equity Aspects”, *Comparative Education Review* , June 1978, ss 309-324.

JIMENEZ, E. (1986), “The Public Sector Subsidizations of Education And Health in Developing Countries: A Review of Equity and Efficiency”, World Bank Reserve No:1 January 1986, ss 111-129.

JOHNSON, T. (1970), “Returns from Investment in Human Capital”, *American Economic Review*, September 1970, ss 546-560.

JOHNSON, T. ve HEIEBIN, F.J. (1974), “Investment in Human Capital and Growth of Personel Income 1956-1966”, *American Economic Review*, September 1974, Vol. 64, No: 4, ss 604-615.

KASNAKOĞLU, Z. ve ERDİL, E. (1994), “**Costs and Financig of Education in Turkey: 1977-1987**”, **EMENA Working Paper, Washington D.C. The World Bank.**

KARAGÜL, M. (2003), “Beşeri Sermaye Ekonomik Sermaye İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (5) 2003, ss 79-90.

KAVAK, Y. ve EKİNCİ, E. (1994), “Eğitimin Finansmanı Sorunu ve Maliyetlerin Azaltılmasına İlişkin Alternatif Stratejiler”, *Haecettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 65-72.

KEEP, E., MAYHEW, K. (1996), “Economic Demand for Higher Education - A Sound Foundation for Further Expansion”, *Higher Education Quarterly*, Vol: 50, No: 2, April 1996, ss 89-109.

KİBRİTÇİOĞLU, A. (1997), “Yeni İktisadi Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri; Bir Giriş” Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, *3. Nüfus Bilim Konferansı*, 2-5 Aralık, ANKARA.

KIMMEL, J. (1994), “Rural Wages and Returns to Education: Differences Between Whites, Blacks and American Indians” *Upjohn Institute Staff Working Paper*, June 1994, ss 17-27.

KING, J. B. ve SABOT, R. H. (1990), *Education, Productivity and Inequity; The East Africa Natural Experiment*, World Bank Research Publication, Washington D. C. U.S.A.

KOÇER, H. A.(1980), *Eğitim Tarihi (İlkçağ)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 89, Ankara Üniversitesi Basımevi, ANKARA.

KOZLU, C. (1994), *Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No:335, Sosyal ve Felsefi Eserler Dizisi:39 ANKARA.

KRUEGER, A. (1975), “Rates of Return to Turkish Higher Education”, *Journal of Human Resources*, VII 4, ss 482-499.

LAU, L., JAMISON, D., LIU, S., RIVKIN, S. (1993), “Education and Economic Growth, Some Cross-Sectional Evidence From Brazil”, *Journal of Development Economics*, 41, ss 45-70, North-Holland.

LAYNARD, R. ve PSACHAROPOULOS, G. (1974), “The Screening Hypothesis and

The Return to Education”, *The Journal of Political Economic*, Vol. 82, No.5, ss 985-997.

LITTLE, A., LEWIN, K., COLCLOUGH, C. (1982), “Adjusting to the 1980’s; Taking Stock of Educational Expenditure”, *Financial Educational Development: Proceedings of an International Seminary Held in Mont Saint Marie, Canada, 19-21 May 1982*, OTTAWA. ss 13-38.

LOCKHEER, M. E. ve VERSPOOR, M. A. (1991), *Improving Primary Education in Developing Countries*, World Bank Publication, Washington D. C., U.S.A.

LOTT, Jr. (1987), “Why is Education Publicly Provided? A Critical Survey”, *Cato Journal*, 7(2), ss 475-501.

MALİYE BAKANLIĞI T.C. (1992), Eğitim Hizmetleri 1980-1992, T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı:1992/ 10 ,ANKARA.

MEIER, G. A. (1976), *Leading Issues in Economic Development*, Third Edition, Oxford University Press, NEW YORK.

MINCER, J. (1989), “Human Capital and Labor Market A Review Of Current Research”, *Educational Researcher*, 18(5), May, ss 27-34.

MINGAT, A. ve TAN, J. D. (1988), *Analytical Tools for Sector Work in Education*, World Bank Publications, Johns Hopkins University Press, BALTIMORE.

-----**(1986)**, “Financing Public Higher Education Developing Countries”, *Higher Education*, 15, ss 283-297.

MUSGRAVE, R. ve MUSGRAVE, P. (1989), *Public Finance in Theory and Practice*, Mc Graw- Hill International Editions, Finance Series, 1989 SINGAPORE.

MUSGRAVE, R. (1966), “Notes on Educational in Developing Nations”, *Financing of Education for Economic Growth Study Groups in The Economics of Education*, ss 31-40, OECD PARIS 1966.

MC CONNEL, C.R. ve BRUE, S. L. (1996), *Economics, Principles, Problems and Policies*, Thirteenth Edition, Mc Graw-Hill Inc.

MORISSET, J. ve REVALDO, C. (1995), “Savings and Education; A Life Cycle Model Applied to a Panel of 74 Countries”, Policy Research Working Paper 1504, World Bank Latin America and The Caribbean Country Department I Country Operations Division August 1995.

MUSHKIN, F. (1966), “Financing Secondary School Expansion”, Financing of Education for Economic Growth Study Groups in The Economics of Education, ss 267-298, OECD PARIS 1966.

NADAROĞLU, H. (1996), *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, 9. Baskı Yayın No. 337, İşl. Ekon. Dz. 17, İSTANBUL.

NIJKAMP, P. (1977), *Theory and Application of Environmental Economics*, North Holland Publishing Co. AMSTERDAM.

OKÇABOL, R. (1997), “Geçmişten Günümüze Eğitim Felsefesi”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 364, Şubat 1997, s 31.

ÖZSOYLU, A. F. (1998), “Türkiye’de Kamu Sektörü”, Kamu Maliyesi Ders Notları, Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F., Adana.

ÖZSOYLU, A. F. (2006), *Türkiye’de Kamu Sektörü*, Nobel Kitap Evi, Adana.

PSACHAROPOULOS, G. (1985), “Returns To Education: A Further International Update and Implications”, *Journal of Human Resources*, (4), ss 583-604.

-----**(1981)**, “Returns To Education: A Update International Comparsion”, *Comparative Education*, 17(3), ss 321-341.

PSACHAROPOULOS, G. ve WOODHALL, M. (1985), *Education for Development, An Analysis of Investment Choices*, A World Bank Publication, Oxford Universty Press,

Washington D. C.

PSACHAROPOULOS, G., TAN, J. P. ve JIMENEZ, (1986), *Financing Education in Developing Countries*, World Bank Publishing, Washington D. C.

SARI, R. (2002), “Kazançlar ve Eğitim İlişkisi : İl Bazında Yeni Veri Tabanı ile Kanıt”, *OTDÜ Gelişme Dergisi*, 29 (3-4).

RAUCH, J. (1995), “Do Education and Training Lead To Faster Growth in Cities?”, *Business Review*, January, ss 1-5.

SAVAŞ, V. (1986), *Kalkınma Ekonomisi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, 4. Baskı Yayın No. 85, İktisat Dizisi 8, İSTANBUL.

SAVAŞ, V. ve ERTEL, N. (1987), Türk Yüksek Öğretim Sisteminin Ekonomik Açından Bir Analizi, Türk Yüksek Öğretim Kurumları Araştırma Dizisi Arş. No: 1, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiye Ekonomik ve Araştırma Serisi, İSTANBUL.

SHAFFER, G.H. (1962), “Investment in Human Capital: Comment”, *The American Economic Review*, May 1962, ss 1026-1035.

SCHIEFELBEIN, E. (1983), *Educational Financing in Developing Countries*, Research Findings and Comtemporary Issues, International Development Research Center 1973, OTTAWA.

SCHULTZ. T.W. (1961), “Investment In Human Capital”, *The American Economic Review*, Volume: LI, March 1961, ss 1-17.

-----**(1972),** *Investment in Human Capital in Poor Countries*, Readings in Economic Development, pp 289-307, Edit By Johnson,W and Kamerscen, D. South-Western Publishing Co. Cincinnati, OHIO.

-----**(1960),** “Capital Formation By Education”, *Journal of Political Economy*, December 1960, ss 571-583.

-----**(1961)**, “The Concept of Human Capital: Replay”, *American Economic Review*, Vol. 52, No.4 ss 1035-1039.

-----**(1963)**, *Economic Components of Education*, The Economic Value of Education'un içinden, Columbia University Press, NEW YORK 1963.

SERİN, N. (1979), *Eğitim Ekonomisi*, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, ANKARA.

SMITH, J. P. (1984), “Race and Human Capital”, *The American Economics Review*, September 1984, ss 685-698.

SOLMON, C.L. (1986), “The Quality of Education and Economic Development” Edited by Heyneman, P. S., *A World Bank Symposium*, The World Bank Washington, D.C., U.S.A.

SÖNMEZ, S. (1987), *Kamu Ekonomis Teorisi, Kamu Harcamalarında Etkinlik Arayışı*, Teori Yayınları, Birinci Baskı, ANKARA.

STEWART, F. (1995), *Eğitim ve Uyum; 1980 lerin Deneyimi ve 1990'ler için Bazı Dersler, Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma*, (Çev. ESEN, İ.), Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.

STIGLITZ, J. (1994), *Kamu Kesimi Ekonomisi*, (Çev. BATIREL, Ö.F.), Marmara Üniversitesi Yayın No: 549, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Matbaa Birimi, İSTANBUL.

STGILTZ, J. T. (1995), “Setting Budget Priorities, Education and Economics Growth”, Vital Speeches December 1,1995.

SYLWESTER, K. (2000), “Can Education Expenditure Reduce Income Inequality”, *Economics of Education Review*, 21 (2002), 43-52.

ŞENER, O. (1997), “Türkiye’de Optimal Kaynak Dağılımından Sapmalar, Sosyal Hizmetler Örneği”, *12. Türkiye Maliye Sempozyumu*, s 1-22, ANTALYA.

-----**(1996)**, *Kamu Ekonomisi*, Yayın No. 65, İşletme-Ekonomi Dizisi No. 63 Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 5. Basım İSTANBUL.

----- **(1987)**, “Eğitim Ekonomisinin Temel İlkeleri”, *III.Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu*, s.5-22, Gebze Nisan 1987, Azar Matbaacılık, İSTANBUL.

ŞENYÜZ, D. (1984), “Özel ve Kamu Sektörü Açısından Yatırım Kararlarında Fayda-Maliyet Analizi”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt V, Sayı 2 BURSA.

TEZCAN, K. (2005), “Kamu Dışı Eğitim Harcamalarında Vergi Avantajları”, *Prof. Dr. Adnan TEZEL Günleri: Vergi Hukuku*, 14/15 Ocak 2005, Bahçeşehir Üniversitesi, Bahçeşehir Kampüsü-Arakına Matbaası, 2006 İstanbul.

THUROW, L. (1970), *Investment in Human Capital, Wadsworth Series in Labor Economic and Industrial Relations*, Wadsworth Publishing Company Inc. 1970 U.S.A.

TROSTEL, P.A. (1996), “Shuld Education Be Subsidized?”, *Public Finance Quarterly*, Vol. 24, No. 1 January 1996, ss 3-24.

TURAN, İ. (1986), *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, 3. Basım, Dergi Yayınları, İSTANBUL.

TÜSİAD (1994), Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji, Koordinatör GÜRÜZ, K. Yayın No: TÜSİAD-T/94, 6-167, İSTANBUL.

ULUTÜRK, S. (2001), “Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, (1) 2001, ss 131-139.

ÜNAL, I. (1996), *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*, Epar Yayınları, Torun Matbaası, ANKARA.

-----.(1992a), “Eğitim Gelir İlişkisi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, s 114-129.

----- (1992b), “Eğitimin Ekonomik Rolü ve Türkiye ile İlgili Bulgular”, 3. *İzmir İktisat Kongresinde Sunulan Tebliđ*, s. 225-235. DPT Yayınları, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakóltesi Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü Basımevi, ESKİŞEHİR.

-----.(1991), “İşgücü Piyasalarında Eğitimsel Niteliklerin Rolü”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2, s 747-764.

ÜZÜMCÜOğLU, Ö. (1983), “Proje Değerlendirmede Ekonomik Analiz Yöntemleri”, *D.P.T. Uzmanlık Tezi*, ANKARA.

VARLIEL, O. (1982), *Türkiye’de Kazanç Eřitsizliklerinin Nedenleri*, Gazi Üniversitesi Yayınları No.13, İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Yayınları No.11, ANKARA, 1982.

WEISBROD, B. A. (1962), External Effects Of Investment in Education, Edited By M. Blaug, Economics of Education 1in içinden, Penguin Books, ss 156-183 Middlesex, 1968 ENGLAND.

WILLIAMS, G. ve GORDON, A. (1981), “Perceived Earnings Functions and Ex-Ante Rats of Returns to Post Compulsory Education in England”, *Higher Education*, Vol.10, ss 199-227.

WHITEHEAD, A. K. (1981), “Screening and Education: A Theoretical and Empirical Survey”, *British Review of Economic*, Issues 3(8), Spring 1981, ss 44-62.

WOO, J. H. (1991), “Education and Economic Growth in Taiwan : A Case Of Successful Planing”, *World Development*, Vol: 19, No: 8, ss 1029-1044.

WOODHALL, M. (1983), “Student Loans As a Means of Financing Higher Education Lessons From International Experience” World Bank Staff Working Papers Number 599, The World Bank Washington, D. C. USA.

-----**(1973)**, *Eğitim Planlamasında Fayda Maliyet Analizi Hesaplaması*, (Çev: Necdet Serin), Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, ANKARA.

YILMAZ, C. M., (2003), “Siyasi İstikrarın Kamu Harcamalarına Etkisi ve Analizi”, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Ankara.

YUMUŞAK, İ. G. (200), “Beşeri Sermaye Teorisi ve Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü”, *Doktora Tezi*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.

YUMUŞAK, İ. G. ve BİLEN, M. (2000), “Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, ss 77-96.

WORLD BANK (1980), *Education Sector Policy Paper*, Tihrd Edition, World Bank Washington D. C., U.S.A.

www.worldbank.org/html/extdr/hnp/hddflash/hcnote/hm003'den Human Res. Dev. And Opt. Policy)

T.C. RESMİ GAZETE (1973), “Türk Ulusal Eğitim Temel Yasası”, Sayı: 14574, s.2-3.

T.C. MALİYE BAKANLIğI (1983-2003), Muhasebat Genel Müdürlüğü, Katma Bütçeli İdaeler Genel Hesabı , Ankara.

BÜTÇE GEREKÇELERİ, T.C. Maliye Bakanlığı, 1990-1998 Yılları.

YÖK (1996a), Yüksek Öğretimin Finansman İhtiyacı, T.C. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı, Kasım 1966, ANKARA.

YÖK (1996b), Türk Yüksek Öğretiminin Bugünkü Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Yüksek Öğretim Kurulu, Ocak 1996, ANKARA.

D.İ.E. (1987), Hanehalkları Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi, ANKARA.

D.İ.E. (2004), Türkiye İstatistik Yıllığı, ANKARA.

DPT (2005), 'Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2003'.
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-04/esg.htm>

OECD (2003), Education At a Glance, <http://www.oecd.org/dataoecd/57/63/35317215.pdf>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Özgür BAYKAL

Doğum Tarihi ve Yeri : 18.07.1973, Darende

Medeni Hali : Evli

Öğrenim Durumu

Yüksek Lisans : Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı (2005-2006)

İngilizce Hazırlık : Çukurova Üniversitesi Yabancı Diller Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (YADİM) (1994-1995)

Lisans : İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü (1990-1994)

Çalıştığı Kurum / Kuruluşlar

- Advansa SASA Polyester Sanayii A.Ş.
Pazarlama-Satış Şefi (Nisan 2004,-- Devam Ediyor).
- DupontSA, Dupont Sabancı Polyester Sanayii A.Ş.
Pazarlama-Satış Uzmanı (Ocak 2000-Nisan 2004).
- SASA Suni Sentetik Elyaf Sanayi A.Ş.
Pazarlama-Satış Uzmanı (Temmuz 1998-Ocak 2000).
- Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı'nda
Araştırma Görevlisi (Ocak 1996-Temmuz 1998).